© 22019 by Editura POLIROM

Această carte este protejată prin Copyright. Reproducerea integrală sau parţială, multiplicarea prin orice mijloace şi sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziţia publică, inclusiv prin internet sau prin reţele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informaţiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum şi alte fapte similare săvârşite fără permisiunea scrisă a deţinătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislaţiei cu privire la protecţia proprietăţii intelectuale şi se pedepsesc penal şi/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Pe copertă: ilustraţie de Radu Răileanu
www.*polirom.ro*

Editura POLIROM

Iaşi, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506 Bucureşti, Splaiul Unirii nr. 6, al. B3A, sc. 1, el. 1, sector 4, 040031, O.P. 53

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României:

STĂNESCU, BOGDAN-ALEXANDRU

Caragiale: *Scrisoarea pierdută* / Bogdan-Alexandru Stănescu.

— Iaşi: Polirom, 2019

Conţine bibliografie

ISBN: 978 – 973 – 46 – 7920 – 1

821.135.1.09

929

Bogdan-Alexandru
STĂNESCU

Caragiale

Scrisoarea pierdută

POLIROM
2019

Stimate domnule Profesor.

Probabil că nu vă amintiţi de mine. N-am fost nici p student eminent, mai curând chiulangiu şi beţivan, nici nu am avut un talent deosebit la vreuna dintre materiile predate la Litere, însă eu vă cunosc bine pe dumneavoastră. Cursul de Mari Clasici pe care-l predaţi în anul terminal a fost singurul de la care nu am lipsit niciodată. Aşteptam cu înfrigurare, din ultima bancă a amfiteatrului Odobescu, la cucurigu, cum îi spuneam noi, să vă urmăresc paşii şovăitori, silueta de cocostârc elegant – batista de la buzunarul sacoului, eşarfa din mătase neagră –, traseul alambicat pe care-l urmaţi până la catedră, apoi gesturile lente, de scafandru, cu care scoteaţi din servietă lupa imensă pe care o foloseaţi pe post de scrumieră pentru cele 10 – 15 ţigări pe care le fumaţi în timp ce ne predaţi Eminescu şi Caragiale, privirea imprecisă, nesigură pe care o aruncaţi înspre tavanul sălii. Dar, mai mult decât atât, vă sorbeam

cuvintele, pe care nu le-am uitat nici până azi, afirmaţii care mi s-au înşurubat în creier şi care poate că m-au ajutat decisiv să parcurg aceste decenii fără a apela la vreun gest extrem. „Adevărata literatură e cea care merge împotriva societăţii şi împotriva literaturii”; „Evitaţi operele conformiste, feriţi-vă de interpretările cuminţi”; „Nu există mare scriitor care să fi oferit publicului contemporan exact ceea ce se aştepta de la el”. Şi, mai presus de orice, ca un adagiu la interpretarea freudiană a lui Eminescu, „în fond, doamnelor şi domnilor, orice om care trece de o anumită vârstă şi trăieşte lipsit de zbucium autodistructiv poate fi considerat erou”.

La examenul final, când ne-aţi spus „să scriem orice vrem noi despre unul dintre marii clasici”, iar eu am interpretat pasiunea eminesciană din postume pentru adâncurile acvatice îngheţate drept *regressus ad uterum*, dar într-un uter duşmănos, care expulzează un om bolnav într-un mediu violent, omenesc, prea omenesc, şi v-am înmânat foaia pe care o umplusem frenetic cu scrisul meu urât, de nevrotic bine disimulat, mi-aţi zâmbit, dându-mi semn că m-aţi fi remarcat. Apoi mi-aţi dat singurul 10 curat din seria mea şi probabil acela a fost ultimul meu moment de optimism dintr-o viaţă marcată de eşec şi laşitate.

t t t

Probabil că vi se pare ciudat să primiţi de la un asemenea ipochimen un pachet precum acesta – şi mă rog proniei cereşti să nu-l aruncaţi cumva înainte de a trece de această jenantă *captaţi-o* pe care încerc s-o încropesc aici.

Vă trimit o poveste, domnule Profesor. Nu e a mea, însă am devenit stăpânul ei printr-o aruncare de zaruri. S-ar putea ca propria mea ratare să fi făcut ca destinul să mă aleagă pe post de Luntraş al acestui manuscris pe care vi-l trimit. Nu, nu vă temeţi: nu e literatură! V-am ascultat sfatul şi v-am deprins oroarea faţă de scribălăii de revistă literară: am încetat t să mai fac eforturi în direcţia aceea încă din anul al doilea de facultate. Am ştiut de la bun

început că pot dobândi cel mult o glorie de cârciumă şi un public de trei-patru prieteni, aşa că am ales calea care în acel moment (anii 2000) mi s-a părut mai onestă. Vă trimit aşadar un plic cuprins în alt plic: o poveste adevărată trecută prin mâinile şi pe sub ochii mei. Sunteţi, în acest moment şi în acest areal geografic, singurul om care posedă decenţa şi pregătirea necesare pentru a judeca şi a lua o hotărâre *umană* legată de pachetul pe care-l ţineţi în mână.

Vă rog doar să nu săriţi paginile, să citiţi totul *da capo al fine*, din delicateţe faţă de mine. O să înţelegeţi la final ce vreau să spun. Iar acum, vorba poetului, mă voi retrage-n spatele zidului de cuvinte:

Într-o după-amiază de vineri, spre finele lui octombrie 2018, când mă pregăteam de închiderea ediţiei şi urcam ultimele ştiri pe site-ul ziarului nostru generalist, *Redeşteptarea*, cotidian quality de informaţie, a venit la mine, cu obişnuita-i mină plictisită, frumoasa secretară Medeea Scarlat (alintată în redacţie Medi), care, cu incredibilele-i unghii roşii, de un stânjen (m-au uimit mereu dexteritatea ei de a scrie la computer cu asemenea unghii, precizia pe care o are de a bate tastatura doar cu buricele degetelor), mi-a lipit pe monitor o hârtiuţă galbenă, pe care stăteau scrise următoarele cuvinte, de neuitat după ce veţi înţelege ce anunţau: „Babă, recepţie, vrea cu tine”. Laconismul mesajului se explică printr-o foarte scurtă aventură pe care o avusesem cu mitologica făptură cu un an în urmă, aventură în urma căreia am realizat că probabil nu sosise vremea să mă leg de o fiinţă aparţinătoare sexului frumos, drept pentru care i-am comunicat duduii respectiva hotărâre. Imediat, ca într-un basm, blândeţea şi delicateţea ei s-au evaporat şi au scos la iveală o creatură răzbunătoare, Erinie cu dinţi de un cot şi gheare ca nişte hangere, arătând lumii o corcitură mitologhicală asemănătoare unei harpii. De atunci, forţaţi să lucrăm în aceeaşi redacţie, ba chiar să colaborăm, în virtutea postului ei, reduseserăm comunicarea la aceste

bileţele pe care mi le lipea ostentativ pe birou, mesaje la care eu mă supuneam fie răspunzându-i verbal, fie trimiţându-i câte un mail. De data asta însă, fiind pe picior de plecare, m-am ridicat şi am urmat-o spre recepţie, unde, într-adevăr, am întâlnit privirea nerăbdătoare a unei bătrâne de o eleganţă deloc românească şi oarecum vetustă, cu un păr mov înfoiat deasupra ochilor conturaţi cu negru, ca o Cleopatră scăpată de veninul şerpilor şi dispusă să-şi ducă viaţa în anonimat. Doamna s-a prezentat „Müller", după care mi-a comunicat sec că are să-mi spună lucruri de o importanţă inestimabilă şi că recurge la mine pentru că i-am fost recomandat de o terţă persoană, cunoştinţă comună, de la Institutul „Călinescu", care i-ar fi spus că o investigaţie cu tentă literară şi cu un foarte înalt coeficient de risc ar trebui întreprinsă de un reporter cu veleităţi literare, nicidecum de cineva ca el, cercetător ştiinţific grad 1, plătit foarte prost şi de aceea nu foarte dispus să alerge după cai verzi pe pereţi. L-am înjurat în gând pe amicul Micu şi am invitat-o pe doamna Müller la o cafea în lactobarul de pe Sfinţii Voievozi, „La Relu", unde ieşeam de regulă toată redacţia la o bere după închiderea ediţiei, iar domnia sa a acceptat cu o uşoară reticenţă.

Aşezaţi în faţa câte unei cafele de o calitate îndoielnică, am ascultat povestea spusă cu accent străin, dar cu o gramatică română impecabilă, chiar pedantă a acestei femei stranii, dar, mai presus de asta, a manuscrisului care stătea între noi, într-un plic maroniu, format A4 şi care, pe măsură ce povestea înainta, începuse să-mi atragă din ce în ce mai des privirea. Trebuie să recunosc că asemenea aventuri literare ieşite din comun au avut întotdeauna)

darul de a mă atrage precum un fluture de noapte e momit de flacăra lumânării. Iar lucrul acesta mi-a creat un prost renume nu doar în rândul jurnaliştilor „serioşi", ci şi în acela al literaţilor. Doamna Müller s-a prezentat drept străneapoată a menajerei familiei Caragiale din perioada berlineză, menajera Roza Wiemme, ce ar fi urmat

îndeaproape familia şi după io moartea marelui scriitor, fiind astfel martoră a morbidei rătăciri a sicriului cu trupul neînsufleţit al dramaturgului, care s-a văzut purtat prin ţară timp de două săptămâni, ca sfintele moaşte, înainte de a-şi primi locul de veci la Bellu. Doamna Müller şi-a întrerupt aici povestea pentru a sorbi din cafea, apoi s-a strâmbat fără a-şi tăinui dezgustul şi a continuat, rostind apăsat consoanele:

— Strebunica meea, Roza, a fost prima care a ajuns lângă cadavru, când l-a găsit madam Didina, nevastă-sa… Dăduse un ţipăt de-a răsunat toată casa, şi atunci ea s-a repezit afară din bucătărie, dărâmând în drum pe domnişoara Delavrancea, care rămăsese înlemnită-n hol şi-şi ascunsese faţa-n palme.

— Cella Delavrancea locuia atunci la ei, aşa-i? am întrebat de formă, pentru că ştiam toate legendele ce ar fi pus fericirea ultimei perioade din viaţa lui Caragiale pe seama unei legături prea strânse cu tânăra femeie, legătură consimţită de Alexandrina, soţia.

t

Legendele începuseră să circule prin gura bârfologului Alexandru Piru, care pretindea că ştie de la Călinescu însuşi, care nu ştiu de unde aflase.

— Da, a răspuns madam Müller, privindu-mă cu ochii ei reci şi conturaţi *à l'egiptienne*. Iar când nu îi stătea, o însoţea el prin turnee, în toată Germania… în fine, strebunica, o femeie mai din topor – aşa se zice, nu? –, s-a repezit să dea primul ajutor, căci doamna şi domniţa erau înlemnite. L-a suit înapoi pe patul de unde căzuse, l-a pus pe-o rână şi a început să deretice prin cameră, în timp ce doamna Caragiale chema prin Luchi pe medicul curant. Atunci, i-a povestit bunicii mele, a găsit căzut lângă pat un plic de format mare, pe care stătea scris „Către Herr Doktor Philologikus Paulus von Zarifoupolus", iar sub acestea, subliniat, dar cu o grafie tremurată, care spre finalul ultimului cuvânt pierea în linie şerpuită: „A nu se trimite!". Străbunica Roza a pus plicul cu nepăsare pe

biroul lui, peste alte hârtii, apoi, prinsă în vâltoarea evenimentelor, a uitat de el.

— Nu l-a văzut nimeni altcineva? am întrebat cu un fior de interes, spre propria mea surprindere.

Bătrâna s-a uitat în ceaşca de cafea, pregătindu-şi cu grijă răspunsul, l-am observat vinele îngroşate, albastre-vineţii, sparte din loc în loc, ca şi cum pe parcursul acelor tuneluri ar fi avut loc explozii sau nişte plante de junglă ar fi înflorit, hrănindu-se din sângele bătrân.

— Nu, a avut ea grijă să nu-l găsească nimeni… înţelegeţi – aici a ridicat iarăşi privirea spre mine –, ea nu ştia limpede, doar bănuia… cine e Caragiale. Era un domn străin, un scriitor amabil, dar, până la moarte, când prin casă s-au perindat o groază de personalităţi, nu a înţeles cu totul. Abia atunci i-a trecut prin cap că un document pesemne important ar putea valora foarte mult peste câţiva ani…

— Şi l-a luat!

Aproape c-am sărit de pe scaun, speriindu-l pe nenea Relu, care trebăluia pe la bar. I-am făcut semn cu mâna să-l liniştesc şi i-am zâmbit, apoi m-am întors febril spre doamna Müller.

— Continuaţi! Vă rog!

Însă chiar când spuneam asta, privirea mi s-a îndreptat spre plic şi mi-am dat seama că aş fi în stare să omor pe cineva ca să pot citi ce e înăuntru.

— L-a pus bine, se zicem. Noua ne povestea bunica adesea cum ar fi vrut de nenumărate ori să-l returneze, dar că i-a fost frică. Urmaşe familia în România, apoi a venit războiul şi… a uitat! A uitat timp de zece ani, timp în care s-a măritat aici, a avut o fată, pe bunică-mea, căreia i-a povestit totul şi i-a dat plicul.

— Bun, şi bunica de ce nu l-a scos la lumină, măcar după moartea mamei? Zarifopol a mai trăit ceva vreme după Caragiale, la fel fiica scriitorului…

— Nu pot răspunde la întrebarea asta. Ce ştiu sigur e că plicul ăsta a fost îngrijit şi ascuns ca o comoară în

familia meea timp de un secol. Vreţi să vă spun ce a fost în mintea a patru generaţii de femei, timp de 100 de ani? Pot să vă spun ce a fost în mintea meea…

N-am vrut să-i pun întrebarea care mă tulbura şi care-mi stătea pe limbă: „Ei bine, ce?”. Dar doamna Müller oricum nu m-ar fi lăsat s-o întrerup:

— Strebunica Roza, care avea 35 de ani în 1912, a murit în 1935, la nici 60 de ani. Infarct sau poate un AVE. Nu e limpede. Bunica a crescut alături de tatăl ei, un şvab din Sibiu care a măritat-o tot cu un neamţ, ceasornicar. La 20 de ani o avea pe mama, Sibile, şi au trebuit să părăsească casa veche, negustorească şi să se mute într-un cartier muncitoresc nou. În localul esta se fumează, oare?

— Nu, nu se fumează nicăieri, i-am spus cu părere de rău, nu e ca-n Germania, aici ne plac extremele.

Mi-am dat seama c-am făcut o gafă, dar am văzut-o zâmbind.

— Şi nu putem ieşi la ţigară?

I-am ţinut paltonul, pe care şi l-a pus pe umeri, şi i-am simţit pentru o clipă oasele mici, fine, ca de pasăre, apoi s-a întors şi mi-a zâmbit din nou, când i-am ţinut uşa.

În faţa barului a scos o ţigară lungă, albă, cu o dungă aurie care secţiona filtrul în două. I-am aprins-o şi apoi mi-am aprins şi mie una. Când a tras primul fum, i s-a luminat chipul şi a părut mult mai tânără, ca o stafie a fetei din ea care hotărâse să-şi arate chipul pentru o clipită.

— Eu am făcut facultatea la Bucureşti, am stat la cămin. Limbi streine, a adăugat. Am fost prima fată cu studii superioare din familia meea.

— Eu am făcut Litere. Aveam cursuri şi-n Pitar

Moş. Ce limbi aţi făcut?

t >

— Germană, normal. Şi engleză cu Bantaş. În 1980 am primit permisiunea să părăsesc ţara. Am fost unul dintre nemţii venduţi de Ceauşescu. De atunci trăiesc la Berlin. Mă credeţi ca, odată instalată în noua mea casa din

Pankow, când mi-am aranjat lucrurile şi am deschis cutia cu amintiri şi bijuterii de familie, mi-am reamintit întreaga poveste?

— Vă cred, i-am spus cu sinceritate.

A mai tras un fum, prelung, şi a privit în zare, spre Bulevardul Dacia, înspre Romană.

— Atunci l-am şi deschis. Era un vraf de hârtii îngălbenite, ascunse în plicul care se ferfeniţi se şi a fost ca şi cum o mână vrăjită mi-ar fi luat uitarea de pe pleoape, aşa mi-am amintit toate poveştile cu străbunica nemţoaica şi I.L. Caragiale.

Am tras adânc aer în piept şi am întrebat-o:

— Aţi citit documentul?

A încuviinţat din cap şi a lăsat iar privirea în pământ:

— Da, şi aşa am înţeles de ce nu a vrut să i-o mai trimită.

— O? Trimită?

S-a uitat amuzată la mine, probabil păream perplex:

— Da, e o scrisoare. Netrimisă lui Paul Zarifopol. O foarte lungă scrisoare şi foarte personală, ca o poveste de viaţă, o… autobiografie.

A fost ultima picătură:

— Doamnă, ce trebuie să fac ca s-o citesc şi eu?

A stins ţigara în scrumiera cu picior şi mi-a făcut semn să intrăm, l-am ţinut uşa şi am urmat-o prin pătura de aburi care năvăleau din bar. Ne-am aşezat la masă şi am lăsat-o să vorbească, pentru că simţeam că urmează ceva important.

— Cred că familia mea a făcut o mare nedreptate. Şi am purtat câteva generaţii această vină… într-un fel, şi poate o să râdeţi, cred că scrisoarea aceasta furata, pierduta – am zâmbit amândoi – a fost un blestem pentru toate femeile din familia mea, timp de patru generaţii. Am murit toate tinere, am fost toate nefericite.

— Doamnă, dumneavoastră sunteţi aici, am adăugat pe un ton glumeţ.

— Da, dar nu pentru mult timp, mi-a tăiat-o rece.

Metastază.

Am îngheţat.

— Cred că scrisoarea asta trebuie scoasă la lumină, aşa cum e. Cu minime intervenţii, fără a fi dosită în vreo bibliotecă, ci publicată ca atare. Am nevoie să ştiu că puteţi face asta ca să v-o pot da. Nu am nicio pretenţie, luaţi-o ca pe un act de… izbăvire.

Am observat că-i tremurau mâinile şi am făcut un gest care nu-mi stă în fire. Am întins mâna şi am pus-o peste harta aia tremurândă, din pergament, cu râurile venelor albastre palpitând.

— Puteţi avea încredere în mine.

t

M-a privit în ochi, a zâmbit, s-a ridicat cu greu, refuzând orice ajutor, şi a dispărut din viaţa mea la fel de neaşteptat cum apăruse. Am rămas acolo, în aburul şi strigătele lui nea Relu, uitându-mă la plicul maroniu în care se afla scrisoarea pierdută a lui Caragiale şi gândindu-mă fără să vreau la blestemul de care-mi vorbise femeia. Apoi m-am ridicat, am pus plicul la piept, pe sub palton, şi am plecat spre primul loc unde mă puteam apuca de citit, adică în redacţia goală.

Ceea ce urmează este chiar scrisoarea lui Caragiale, aşa cum am primit-o, având doar câteva adnotări necesare înţelegerii unor aluzii sau trimiteri la diverse persoane, inaccesibile cititorului de astăzi.

Drăguţule.

Ca-ntre greci, acum, şi scuză caligrafia, căci m-am culcat la 4 azi-noapte (audiţie *in extenso* Bach), ţi-o spui pe şleau: mi-e rău. Nu, nu răul pe care mi-l bănuieşti (deşi admit că am ţinut colocviu doar eu şi jupânul Justus[1], şi la sfârşit am fost bine de tot), unul mai adânc. Am adormit pe sofa şi ca prin vis am auzit pe-acoperiş cum îngheaţă pojghiţa de apă. Aici e-un frig nemaipomenit şi, deşi i-am spus amicului Vlahuţă că-mi prieşte aerul, adesea, mai ales

1 Aici, Caragiale se referă, probabil, la marca de bere germană Justus Pfungstädter, de care se ataşase în perioada berlineză.

spre dimineaţă, mă trezesc că duc dorul duhorii călduţe de acasă. Dar doar

atunci, şi-mi trece când mă duc la fereastră şi

văd cafeneaua de peste drum iţindu-se prin şirul ordonat de plopi.

Herr Doktor, ştii că nu-ţi scriu neapărat mult, mai curând des, de data asta însă simţ că doar conversaţia cu matale, în care – fără supărare – nu-mi răspunzi, mă mai linişteşte. Nu-i răul meu de-acum nici lehamite, nici dor de ţară, mai curând o scârbă care mi-a intrat în vene şi mi-a ajuns, în sfârşit, la creier. O scârbă rea, ca un rahat moale care-mi curge prin trup şi pentru prima oară în viaţă parcă simţ că ceva ce nu pot împiedica urmează să se-ntâmple. Ţi-am mai povestit, în lungile noastre taclale, de perioadele din viaţă când m-am mai simţit aşa, când cu Eminescu şi cu Mide şi a lor *colère indiscrète*, când cu gunoiul de Caion (omul cu nume de comparaţie, ca să dzic aşe), cu neamurile topite după bani, cu lucrătura de la Teatru şi, mai recent, vilegiatura amoroasă a bătrâneţii mele, cu Cella. Nu, n-are legătură cu ea, dar simţ din ce în ce mai des nevoia să mă scufund în sofa cu o be e, cu puterea de observaţiune stinsă şi doar cu organul amintirii treaz, şi parcă atunci îmi par mie însumi mai puţin monstruos, ca şi cum as deschide o uşă şi as lăsa să intre un băiat subţirel, cu mustaţa mijită înainte de vreme, care mă ia de mână şi-mi vorbeşte despre toate cele care-au fost. Şi, tot atunci, parcă nu-i mai urăsc, mă! Să fie semn de senectute iertăciunea asta generală?

Îmi cer iertare şi matale că mă lungesc despre augusta-mi persoană, dar ştii că mai rău decât să zaci şi să vegetezi oriental nimica nu-i, mai bine clămpăneşti aşa, în gol. Ştii ce greu îmi vine ca să scriu, dar la fel, când apuc să conversez cu matale aici, parcă mă mai lămuresc cu mine. Atâta m-am jucat cu măştile de scenă, că uneori nu mai pot nici eu să le osebesc: cine-i Caragiale? îs eu cel ce

face conversaţiune spumoasă o noapte-ntreagă şi vrăjeşte cuconetul, îs eu cel căzut în melancolie, îs eu urechea (fără aluzie la amicul) care-l ascultă pe Bach sau ochiul care-l citeşte pe-al dumitale Schopenhauer? Şi, ca să-nţeleg, alunec adesea în iarnă, nu orice iarnă, nici a vrajbei noastre, dar nici a vreunei concordii, o iarnă neutră, Herr Doktor, despre care-am minţit adesea, inocent, cum mi-a plăcut mie să mint toată viaţa. Dar oamenii oricum se mint ei înşişi despre ceilalţi şi, vorba maestrului tău insuportabil din Königsberg, greu ajungem la lucrul în sine. Ţi-am mai spus părerea mea despre părerea lor: Caragiale, umoristul, să rămâie doar al lor, că ştim noi mai bine.

Aşa, deci cu iarna ceea din pădurea Mărginenilor, în satul de haimanale, m-am născut iarna, pe fine de ianuarie, anul una mie opt sute cincizeci şi doi, dar nu cum spune Vlahuţă, cu sentimentalismul lui adesea ieftin (îl iertăm, că-i băiat de aur), ca domnul nostru în iesle, ci cu toate condiţiunile la care te-ai aştepta să le aibă soţia contabilului mănăstirii de hacana. Acuma, satul era într-adevăr sărac, dar tata se ocupa de gospodărie şi mama, deşi femeie simplă, nu era nici leneşă, nici proastă, aşa că aveam cam de toatele. Tu mă ştii, drăguţule: pot merge pe străzile unei cetăţi cu 2000 de ani de istorie şi să nu văz nimic, n-am ochi pentru peisagiu, dar, dacă auz o conversaţie interesantă, n-o pot uita cu săptămânile. Acuma, închipuie-ţi mătăluţă pe micul Ion prins în frumoasele împrejurimi ale Mărginenilor, în feeria naturii pe care Eminescu n-a uitat-o până la moarte: plictiseală cruntă, amice! De mic mă apucau pandaliile, căci mă lăsau să zburd de unul singur pe coclauri, iar eu, în loc să pândesc ondine, nimfe, să ascult cum susură izvorul, să urmăresc paserile-n zbor, mă ţineam primprejurul casei şi numai de drăcii, că o exasperasem pe mama Catinca. Abia aştepta să vină tata cu careta de la mănăstire şi să mă predea la urecheală. Şi tata, deşi mă iubea, ştia să fie aspru, dar numai ce pleca a doua zi, că o luam de la capăt. Numai când mama credea că nu-s prin jur şi se simţea în

largul ei, câteodată, nu des, începea să cânte de-ale ei, ardeleneşti, şi atunci mă furişam s-ascult de după uşă. Ştii cum amintirile astea vechi, din copilărie, sunt mai puternice decât orice urmă a vreunui eveniment recent… asta, a Catincăi, tânără femeie, cântând cu nostalgia unor locuri părăsite pentru totdeauna sau a unui bărbat pe care nu avea să-l mai vadă vreodată, îmi rămâne în suflet şi-mi aduce lacrimi aşa cum doar „Ombra mai fu”, deschiderea lui *Xerxes*, mai poate acum (de altfel, îţi aminteşti că m-ai surprins lăcrămând anul trecut, la concertul de la Akademie). Despre mama se şoptea pe la colţuri că ar mai fi fost căsătorită înainte de tata, pentru că numele-i de domnişoară era Caraboaz, iar în certificatul de căsătorie semnase Muru, şi tot despre ea se mai zicea că ar mai fi avut un copil, o fetiţă, dar despre asta n-a vorbit niciodată, nici cu mine, nici cu Lenei. Ştii cât am urât şi urăsc spălarea izmenelor în public şi cum m-am zbătut să-mi las viaţa în afara ghearelor criticii, dar dumitale, Herr Doktor, îţi pot spune toate acestea, încredinţat fiind că vor rămâne ferecate între graniţele creierului tău şi că, aşa cum te rog acum, de va veni ceea ce e de aşteptat de noi toţi, vei face bine şi vei arde această scrisoare ascultând *Oratoriul de Crăciun* al geniului din Lipsea (îmi şi imaginez scena şi, ca să scap de o lacrimă ipocrită, mă văd sărind de după o perdea convenabilă, producându-ţi o surpriză de iarmaroc).

Dar văz că divaghez, Herr Doktor, şi divagaţia, vorba nemuritorului M.C. Rostogan, e meşteşug ghe pierzagnie. Ca să revin la mutoanele noastre daco-romane, am fost ceea ce se numeşte „un drac de capchil” – şi, după unii, cum ar fi chiar jupâneasa Didina, aşa am şi rămas. Nicio reprimândă paternă nu mă făcea să-mi vin în fire mai mult de-un ceas, dar acum, gândind înapoi, ca racul (aliment ghivin, de altfel), cred că zbânţuiala asta-mi venea din plictiseală, pentru că şi acum, stând aici, cu ploaia care-mi picură mocăneşte pre nervi, mă macin şi mă sucesc, mă tot uit la plopii odicolonului mă-sii de oraş teuton şi doar

gândul la un grătar şi un preacinstit pahar de Justus Hildebrandus Pfungstaedterius cu matale şi Costică[2] mă mai scoală din mortăciunea asta de stare. E, aşa şi-n pruncie, doar că nu sufeream din cauza viţiului, ci a nestării (ia-o ca pe-un tremurici, Herr Doktor, *s* îl *te plaît*) mele congenitale, care numai necazuri mi-a adus şi cu părinţii, şi cu damele, dar mai ales cu farfurizii şi derivaţiunile lor.

Intermezzo – am audiat ieri cu furori *Orfeul* jidanului de Offenbach. E mare, domnule!

Mi se-ntâmplă tot mai des în ultima vreme să mă gândesc la nefericitul de Eminescu. Nu neapărat la pozna mea cu Veronica – regretată post-factum, pentru că ştim de la ghivinul Aristoteles că *post coitum orrme animalium triste est*, dar şi pentru că mi-a fost milă de bietul sălbatic care mă alerga prin târgul Ieşilor să-mi facă ce? Să mă taie cu lama verbului, să mă bată cu ciorapul lui găurit, să mă ameţească cu privirea tulbure de vin şi nebunie? Am regretat că l-am făcut pe sărmanul câine romantic *ca să* sufere, că mare aplecare mai avea spre aşa ceva, dar, în acelaşi timp, fără suferinţă nici nuse-nchidea în odaie să scrie, că avea aceeaşi teroare-n faţa foii albe pe care ştii c-o-ncerc şi eu, azi mai abitir ca niciodată.

Dar n-aş vrea să sar atât de mult în timp, fiindcă epistola asta a mea către tine, dragă Păvălucă, trebuie să aibă o rigoare pe care arvanitul n-a dovedit-o-n viaţă. Să fim artificiali, ori să nu mai fim, zâc şi fac!

De la capăt: tata, Luca. Dinspre el vine lungul şir de arvaniţi care trece prin mine şi se va continua cu Luki şi cu Mareşalul Boier Mateiu, Mare Inchizitor şi Maestru al Lojei Dunărene de rit sclifosit. După cum şed lucrurile acum, în Luki-mi pun speranţa să ducă neamul mai departe, căci fandacsistul Mateiu pare mai curând aplecat spre nebunia heraldică şi spre o existenţă închipuită decât

2 E vorba despre criticul socialist Constantin Dobro- geanu-Gherea, socrul lui Paul Zarifopol.

spre un amor cinstit şi viguros. Tata îmi povestea ades despre începuturile neamului de cofetari pe tărâmul daco-roman, ale cărui rădăcini merg până hăt departe, în vremea războiului ruso-turc, pe la 1770, dar nu am de gând să te scobor încă acolo, ci vreau să zăbovim niţel în faţa oglinzii. Dacă ai vreuna la-ndemână, priveşte-o, adică priveşte-te, pentru că asta fac eu acum: deşi din ea îmi întoarce privirea un bărbat aproape bătrân, de sub cărnurile veştejite, de după mustaţa încărunţită râde încă un copil, iar asta, dragă Păvălucă, e tragedia omului. Îmi vine adesea să mă-ntreb: cum e posibil să mi se-ntâmple tocmai mie aşa ceva? Dar mai bine facem haz, nu-i eschivă mai potrivită din faţa glonţului, aşa cum nu-i leac precum amintirea pentru durerile de piept şi de şale, pentru melancolia grea care mă-ncearcă din ce în ce mai des, o lehamite şi-o lentoare-n mişcări pe care greu le mai ascund de fete sau de Luki.

Tata, Luca, avea darul povestirii, îi plăcea, mai ales iarna, când se aduna de pe drumuri, când sosea cu careta – şi eu îl pândeam ascuns după uluci, ca să văd în ce dispoziţiune îi dacă vine cu parapon sau dacă zâmbeşte, dar el mereu zâmbea când o vedea pe madam ex-Caraboas şi, când apăream eu, se prefăcea căsc-ncruntă, dar ştiam că nu e aievea, se prefăcea prost, pentru că, şi atunci când mă pedepsea, pe merit, când mă lua pe genunchi, cu capul în jos, şi-mi dădea palme la fund, iar eu ţipam ca din gură de gheonoaie, amândoi jucam teatru (ce să-i faci, avem teatrul în familie), el că dă tare, eu că mă doare. Deci în serile de sâmbătă, în sătucul Haimanalelor de lângă Mănăstirea Mărgineni, satelit al Republicii de la Ploieşti, ne aduna şi mai întâi citea gazeta (obicei ce-l am şi eu acum, deşi *Universul* numai gazetă nu-i, mai curând sursă de inspiraţiune, de râs cu plâns, balegă de mânz), în timp ce eu abia m-abţineam să n-o tulesc, pentru că ştiam că l-aş fi supărat, iar Catinca, după ce termina de dereticat fantast prin casă, se aşeza în fotelul de lemn cu pernuţă verde şi privea în foc, şi-ar fi stat aşa la nesfârşit, drept

care, uitându-mă la ea, cum îi jucau umbrele focului pe chip şi cum îi luceau ochii, înţelegeam că amestecul cela de fericire casnică şi melanholie e ceva adevărat. Şi stând aşa, Luca punea gazeta brusc pe policioara sobei şi începea, ca şi cum ar fi continuat povestea de unde-o lăsase abia cu vreo câteva minute-n urmă, începea să vorbească despre numele nostru Caragiale şi-ale sale aventuri prin vremi, de ziceai că-i un personaj în carne şi oase, o struţo-cămilă de-a lui Cantemir-Vodă, venită de pe meleaguri parfumate şi pârjolite de soare. Acum, Caragiale – numele e un iatagan cu două tăişuri, stă cu un picior în limba otomanilor, iară cu celălalt în noua limbă a aheilor. *Cara* le dziceau turcii creştinilor mai arşi de soare, ca mine, şi însemna „negru”. O să-l găseşti mai des prin Sudul Basarabiei, Caragheorghe, Caravasile, dar de origine e transdanubian şi a trecut încoace-n timpul resbelului menţionat mai la deal. Cealaltă jumătate a medaliei, *giali*, e de origine grecească şi înseamnă „Oglindă” Pune-le tu, Herr Doktor, laolaltă: Oglindă Neagră! Apăi nu de asta m-au acuzat românii verzi? Că pun o oglindă neagră-n faţa soţietăţii milenare daco-romane? Aşa o fi, deşi as zice mai curând că fundul oglinzii e smolit, iară ce reflectă ea, oglinda smolită, nu-i cu nimic mai negru decât ce cetesc săptămânal când poşta teutonă mi-aduce *Universul*. Nu-i scriitor mai ferice ca cela ce găseşte material de-a gata în faptele zilnice ale semenilor săi. De-aia am zis mereu că nu-s decât un copist, lipsit de fumurile genialoide ale unui Eminescu. Şi-ncă cela era talentat, nu vreau să mai zic acum de alţii, cari au avut ghinionul să trăiască mai mult, cum ar fi omul cela mic şi ipocrit din capul falangei junimiste.

Dar iară văd că m-am îndepărtat de la drum. Luca povestea de un strămoş de-al nostru de prin părţile macedonene, cari în timpul resbelului ruso-turc s-ar fi strecurat în Ţara Românească.

Era tânăr, să tot fi avut 20 de ani, şi era un spirit aventurier, din spiţa lui Odiseu, numai că pe el aţa-l trăgea

departe de casă. îl chema Vlidico Caragiale şi auzise pesemne că-n Ţara Românească se găsea pâinea legată-n copaci cu funii din cârnaţi, aşa că s-a travestit în călugăr (aici un mitolog ar zice că se pun bazele fiinţei noastre teatrale) şi a ajuns până la Giurgiu, într-o barcă de pescari, cărora le-a predicat precum domnul Iisus apostolilor pe Marea Galileei. Ajuns în Ţară, leapădă sutana şi îmbracă uniforma, chiar ca-n romanţul franţuzului ăluia deştept, şi se-nrolează soldat mercenar în solda Cantacuzinilor, care pregăteau în secret răzmeriţa-mpotriva turcilor, auzind pesemne că se pregăteşte sosirea moscalilor. Vlidico al nostru era băiat isteţ şi priceput, atât la vorbă, cât şi la arme, căci altfel nu ar fi ajuns după aceea om la curtea lui Vodă Caragea. Aici, iarăşi vâna teatrală îşi spune cuvântul, căci pizmaşii au văzut în asemănarea de nume dintre el şi domnitor o secretă înrudire, aşa că repede a ajuns om de bază, element de influenţă în politichia de vârf. De aici povestea spune că ar fi îndeplinit niscaiva misiuni secrete pentru Vodă în Ardeal, unde a cunoscut-o pe viitoarea lui soaţă şi, spre deosebire de strămoşul lui, Odiseu, nu s-a păstrat pentru vreo Penelopă de la curte, ci s-a căsătorit cu această Calypso meşteră într-ale fripturilor cu dulceaţă de mure. Au fost fericiţi împreună, pentru că la noi, la Caragiali, nu-i fericire mai mare decât cea casnică, cu toate că ne place să mai călcăm strâmb din când în când, dar de fiecare dată ne întoarcem spăsiţi acasă. Au avut un singur copil, pe Natis, cari s-a născut la 1780. La scurt timp după înscăunarea lui Vodă, Vlidico a cerut dispensă şi s-a retras de la Curte, presimţind oareşcari necazuri, deschizând comerţ cu cofeturi la Bucureşti. Nu avea să trăiască mult după aceea, căci s-a stins de o chinuitoare boală de piept, pe care din păcate a transmis-o urmaşilor săi şi a cărei gheară o simt şi eu din ce în ce mai des. A murit în 1815, la trei ani după înscăunarea lui Vodă.

Cercetând eu mai apoi cum stau lucrurile, mi-am dat seama că Luca nu ave, cum s-ar zice, „o privire critică” asupra poveştilor întemeietoare, adicătelea le scuipa

nemestecate. De exemplu, dacă Vlidico a murit în 1815 înseamnă că a prins abia trei ani din domnia lui Caragea, de unde s-ar infirma latura sa de condotier la curtea fanariotului, căci n-ar fi avut prea mult timp. Dar pe vremea ceea, când tata povestea şi madam Caraboas asculta vrăjită, nu mă interesa altceva decât vocea lui şi focul care juca umbros pe chipul mamei. Şi-n fond, de unde atâta rigoare pe plaiurile daco-romane? Zic să-i lăsăm pe teutoni s-o exercite, noi să ne vedem de poveşti, că aşa am fost de la aedul cu afecţiuni la ochi încoace şi aşa ne şade bine.

E destulă rigoare la alţii şi nu întotdeauna poartă rod prielnic omenirii. Ce-ţi scriu eu, dragă Domnule Doctor, sunt poveşti pe care le-am auzit şi scopul lor nu-i altul decât delectarea sufletului tău ostenit, aşa cum m-au delectat pe mine când priveam lumea de la înălţimea mesei.

y

Acum o să-mi acorzi divina-ţi iertăciune, cât îl cinstesc pe jupân Justus cu o halbă – prescripţia medicului curant – şi fumez o ţigaretă. Căci ce am fi fără viţiile noastre, hein? Dinspre partea mea, nimic, căci le am pe toate, nu-s aşa de cumpătat precum domnia ta.

Nimic nu-i mai revigorant ca o lectură matinală din *Universul* patriei. Cetesc, aşadar, azi o ştire ce mă cutremură de-a dreptul şi-mi trimite prin pieptul şubrezit săgeata regretului de a fi părăsit plaiurile milenare ale naţiei noastre nemuritoare. Zice, aşadar: „Ieri a fost la Focşani un duel cu pistolul ghintuit între domnii Vartan D. Manuc, avocat, vs. V. Mamigonian, avocat şi ziarist.

— S-au schimbat două focuri fără rezultat”.

După ce m-am cutremurat şi-am apelat întru calmarea emoţiunilor la Doctor Justus (ein Glas, nimic mai mult, căci ochiul Didinei prin taberi mii de morţi împarte, vorba fostului confrate rătăcit întru Nirvāṇa), am luat pana în mână şi, cu slova tremurândă, am comis următoarea

poemă, pe care o supun atenţiunii dvs., fără a clama valoarea ei fruntaşă pe firmamentul literaturii patriei, însă, nădăjduind măcar la o poziţie secondară, cam ca cea a amicului Vlahută. Mi-ar fi de-ajuns şi o menţiune într-o viitoare *Istorie a Literaturii daco-române de ieri până azi*. Supun, aşadar, bunăvoinţei matale următoarele versuri inspirate din realitatea danubiano-pontică, ot Focşani, mai precis:

Ieri, în urbea cea divină, în Focşaniul fără vină, doi armeni, plus avocaţi, s-au plesnit cam înfocaţi, la duel s-au provocat cu pistoale-nvârtoşate s-au pus ambii spate-n spate, zece paşi au numărat şi-au tras fără rezultat, pe-ormă umed s-au ţucat şi la mezelic au stat, c-aşa-i datina la noi neam de daci şi de eroi:

9

cerul să îl găurim, onoarea să ne-o izbăvim.

Ţinând seama de dragostea ce-am pus în viersuri, mă aştept să le ceteşti cu multă aplecare şi să laşi celebrul matale simt critic întru adormire.

Iar acum, *revenons à nos moutons daco-roumains*. Sângele de condotier în retragere al lui Vlidico a ajuns subţiat de pâinea ardelenească la fiul său, Natis, care a preluat integral însă firea lui visătoare. În tot neamul Caragiale s-au bătut ceste două laturi: omul de acţiune preia adesea frâiele, dar e încetinit şi domolit de artistul visătoriu, cari ştie să guste o poveste, un pahar în plus şi dispreţuieşte vulgara activitate. Avea Natis însă şi ceva – ceva din aventurierul de taică-său, aşa că, părăsind negustoria paternă, şi-a depus armele în faţa fiicei lui Zeus şi a Mnemosynei, muza cu sânul mic şi sprinţar. Norocul a făcut să-i placă Domniţei Ralu, fiica mai mică a lui Vodă Caragea, căci a jucat în faţa ei în câteva piese greceşti. Natis, ca şi taică-său, era bărbat frumos şi nu rareori frângea inimi, mai ales la curte, de unde şi zvonurile, transmise de Luca cu voce tremurândă, căci era din spiţa pudibonzilor, mai ales în faţa mea, că între el şi Domniţă ar

fi existat chiar *une affaire du cœur*. Fiind însă o legătură intolerabilă, frumosul actor trebui să se reorienteze spre cineva mai la îndemână, o tăcută şi sfioasă admiratoare a sa, Maria, fiica clucerului Ion Nestor, care avea să-i dăruiască patru copii, ale căror nume deja îţi vor suna cunoscut: Costache, Luca, Iorgu şi Nastasia.

Mai facem amu o incursiune în legendă, care spune că, luat de valul succesului (ce e val ca valul trece), Natis şi-ar fi modificat numele chiar în Caragea, din pură admiraţiune faţă de domn. Auzind zvonul, Vodă Caragea l-ar fi chemat la curte, întru justificare, plin de mânie.

— Cum te cheamă, bre calmeni?

— Caragea, să fie cu iertăciune, Măria Ta.

Foc şi pară, domnitorul îi zice:

— Eu Caragea, tu Caragea, atunci care dintre noi e Domn?

— Maria Voastră sunteţi, prea luminate domnitor.

— Păi, dacă eu sunt Caragea, cum poţi să fii şi tu tot Caragea?

— Ce-am greşit eu, prea luminate stăpâne, dacă părinţii mi-au lăsat numele ăsta?

— Să-l schimbi, bre chiopek! Nu pot fi doi Caragea într-o ţară ca asta.

— Cum porunciţi, Maria Voastră, ca să-l schimb?

— Să te numeşti Caragiale.

— Sunt prea supusă slugă a Mariei Voastre, spune, smerit, Natis, retrăgându-se[3].

Natis s-a prăpădit şi el de anghină pectorală, la 1841, dăruind însă celor trei fii talentul teatral şi o tendinţă sălbatică întru risipă şi visare. Mereu balanţa înclină în neamul acesta între acţiune şi

— >

domoală petrecere a timpului visând cu ochii deschişi. Până la mine, dragul meu, care scriu cuvintele acestea, deşi tare drag mi-ar fi să mă întind pe sofa şi să

3 Povestea aceasta, purtând parfumul oralităţii, a fost preluată şi de primii biografi romanţioşi ai lui Caragiale, B. Jordan şi Lucian Predescu.

privesc vârfurile teilor de pe Wilmersdorf, pe care se-aşază atât de lumeştile ciori şi pe care plouă în neştire. Mare blestem e vremea-n ţara aista! Te înfofoleşti pe dinafară, te căptuşeşti pe ghinăuntru cu licoare, aprinzi o ţigaretă, GHE JABA! Intră austrul pe sub uşi, prin fereştri, prin ochii damelor, de n-ai bortă să te-ascunzi, n-ai clipă de răgaz din tremurici. Mă ridic de pe sofa să-mi aduc prinosul Thaliei, dar mă pomenesc suflând în pumni şi trec aşadar drept la scrisoarea de faţă, căreia domniei tale o să-i producă probabil un şoc.

Intermezzo. Ascultat aseară, cu Didina, Luki şi Tushki, *Messiah*, oratoriul lui Haendel. Trebuie să-ţi mărturisesc ignoranţa mea, dar şi revelaţia cumplit de fericită ce am avut în noapte că în sfârşit înţeleg de unde se trage Beethoven. Nu că „ştiu”, ci că „înţeleg”, dacă mă-nţelegi…

*

Din cei trei fii ai lui Natis, numai tata n-a urmat calea teatrului. Ceilalţi doi, cunoscuţi ţie şi cărora teatrul daco-roman ar trebui să fie recunoscător pe vecie, şi-au purtat fiecare paşii pe o scenă cari, trebuie dzis, nu exista de la bun început. Deschid un pilsneraş şi merg mai departe cu povestea aista menită *seulement* urechilor dumitale: ca să mă mai scoată din plictis, tata mă lua cu el în cariolă, mai până la Mărgineni, mai până la Ploieşti, cari încă nu era respublică. Dar din fuga cariolei, lângă Luca, mă-ncerca ades visul evadării şi numai gândul la încă slabele mele forţe şi la supărarea ce le-aş fi pricinuit mă oprea să-mi pun planul în aplicare. Sau poate mint, defect profesional, căci ştii cât de dedicat am fost mereu familiei şi cât am avut de tras din pricina asta.

După naşterea lui Lenei, situaţia s-a schimbat în rău pentru mine, fiindcă mama era mai puţin îngăduitoare şi mai puţin melodioasă, dacă se poate dzice aşe, iar urechelile ei se transformau ades în chelfăneli şi starea ei, mamă aproape singură cu doi copii, căci Luca era tot timpul pe drumuri, fie pentru mănăstire, fie în interes de

afaceri personale, de unde venea doar seara târziu, se apropia de exasperare. Aşa că decizia lor comună, după un an de şcolarizare la domiţil (cu Luca pe post de profesor foarte sever şi pe apucatelea), a fost să mă dea la Ploesci, dintr-a doua primară (pentru prima dădusem examen de echivalare, trecut fără mari bătăi de cap, că-mi plăcea învăţătura), la Şcoala Domnească no. 1. Asta se întâmpla în Anul Domnului 1860. Tata m-a dat în gazdă la unul, Hagi Ilie, lumânărar la Sf. Gheorghe, căruia i-a lăsat îndemnul de a mă ţine din scurt, că sunt ghiavol, nu capchil. Acum, Domnia Ta să giudece, după rezultat: am fost ghiavol sau om?

Ce pot dzice însă e că la şcoala din Ploieşti s-a schimbat kalimera, căci pedagog era domnul Zaharia Antinescu, om învăţat, autore de poesii şi profesor cu vocaţie, dar mai presus de orice un om blând, de care-mi amintesc cu drag şi pe care atuncea-l aşezam în balanţă lângă tata, cu mustaţa lui zbârlită şi ieşirile nervoase, cu stilul aspru de predare, care numai drag de slovă nu-ţi înrâurea. Antinescu, în schimb, te făcea să-ndrăgeşti învăţătura, fie şi numai prin exemplu propriu. Stau şi mă gândesc, acum, după cinci decenii şi mai bine, ce mecanism ocult face pe un copil să-şi privească mai întâi tatăl ca pe-un zeu, apoi, în decurs de numai un an, să-l abandoneze precum îndrăgitul dumitale Nietzsche şi să caute în alt matur modelul şi figura paternă? Iar apoi, în proximitatea senectuţii, să dea-n grea melanholie şi gândurile-i să meargă ades la acel zeu prăfuit, pe care-l dezgroapă din hrubele amintirii şi-l repune la locul său, lipsit de strălucire, dar învelit acum într-o duioşie nebănuită? Căci acum ştiu ce greutăţi înfrunta Luca, cum încerca să le facă pe toate ca să ne meargă bine, Luca cel muncitor, Luca cel aspru pentru că nu-i plăcea aparenta mea zburdălnicie, în care cetea seminţele superficialităţii şi-ale unei înclinaţii pentru joc şi uitare pe care le ştia prea bine de la fraţii săi… Luca apostatul, care-a-nchis ochii la chemările Thaliei şi pe care-l rodea un vierme-al invidiei în

faţa succesului celor de mai sus. Luca, însurat din amor şi blestemat cu o viaţă grea şi scurtă!

În fine, am terminat clasa al treilea şi-am primit premiu mai multe cărţi, dintre care-mi amintesc miturile greceşti, cu desene frumoase, carte pe care am purtat-o mereu cu mine de atuncea prin toate gazdele şi casele pre unde m-am perindat în viaţă.

Dar nu aveam să bănuiesc că adevărata întâlnire providenţială va să vie în clasa a treia, când profesor ne-a venit Basil Drăgoşescu, un om împătimit de hăţişurile gramaticale, un pasionat al sintaxei, cari nu admitea erorile de limbă şi de la care am deprins rigoarea ce m-a făcut mai târziu celebru printre tipografi şi urât de astrele literaturii daco-romane. Abia domnul Basil, cari ţinea şi un curs public, gratuit, de limbă română, a reuşit să facă om din mine. La sfârşitul clasei a treia eram pe un meritat loc I şi nu uit nici acum cele trei cărţi primite: o *Caligrafie*, un *Desen liniar* şi o *Istorie a Românilor*.

În a IV-a am trecut la clasa domnului director Mihail Georgescu, cari făcuse din Şcoala Domnească un adevărat model pentru întreaga ţară, lucru ce-a atras chiar vizita Domnitorului Cuza, pe care Ploesciul n-a uitat-o niciodat, aşa că la plecare l-am condus cu toţii până la Bărcăneşti şi l-am fi condus şi mai mult, de nu s-ar fi oprit, ridicându-se-n picioare în caretă, ca să ne ţină o frumoasă precuvântare de despărţire, încheiată cu următoarele: „Acum duceţi-vă acasă, că nu puteţi merge cu mine până la Bucureşti!”. De unde se vede că, în ciuda celor zise de gura lumii, Cuza avea intuiţie, căci, la cât de avântat ne era spiritul, chiar l-am fi dus până la cetatea de domnie. Am rămas în minte cu imaginea Domnitorului ridicat în picioare, cu mâna întinsă spre ceriu, rostind vorbele celea aparent banale. Acum, când ştiu cum a sfârşit şi cât de „modern” a fost destinul lui (ah, cât urăsc preţiozităţile, prefăcătoriile şi aparenta tehnicalitate a cuvântului „modern”, în spatele cărora se ascunde un munte de prostie, înalt câtu-i Ceahlăul!), tind să aşez imaginea ceea într-un cadru aurit. Şi mai tind să

crez că prin asasinarea politică a lui Cuza România a pierdut o şansă pe care n-o s-o mai aibă niciodată. Exact, şansa „modernităţii”!

*

Amu, din clasa a IV-a au început complicaţiile, odată cu cursurile de franceză, avec Musiu Picq, cel cu limba ascuţită, de ţărmană, cu Sachellarie, şi de greacă, cu I. Dumitriu. Dintre tăţi ăştia, doar Sachellarie mi-a rămas în minte, şi nu pentru că ar fi fost bun, ci pentru că, ai să fii uimit, e tatăl stimabilului M.C. Rostogan, cunoştinţa noastră comună. Doamne, odicolonul şi anafura ei de viaţă, cum mai maltrata omul aista limba română! Era de râsul clasei şi, o admit, al meu în special, căci partea de ghiavol nu murise-n mine, dormitând până la proxima ocaziune. De altfel, ghiavolul a şi făcut să ies al zecelea pe clasă abia, din cauza mediei la purtare, căci directorul Georgescu avea puţină îngăduinţă pentru obrăzniciile mele. În clasa a V-a au apărut materii noi, pe care le făceam cu profesorul Pavel Iliadis, cum ar fi fost contabilitatea, căci specializarea clasei era una comercială, fiind dorinţa nespusă a lui Luca de a mă ţine departe de vâna teatricală a fraţilor săi şi cât mai aproape de cea „realistă” pe care o reprezenta. Sărmanul Luca! Ce-a mai tras cu mine până la moarte! Şi dacă am vreun regret (pe lângă cele *concernant les dames*) e că nu a ajuns să mă vadă întrucâtva realizat, ci doar luptătoriu veleitar pentru Respublica Ploescensis.

Între timp, ce am uitat să-ţi comunic, Coane Păvălucă, e că bruma de noroc a tatii se risipise, aşa că familia se mutase după mine la Ploesci, unde tata era supleant la Tribunal, aşa că, deşi scăpasem din ghearele lui Hagi Ilie, reintrasem într-ale sărăciei, căci treburile nu mergeau mai deloc pentru noi şi fiecare zi venea cu o nouă umilinţă. Eram însă tânăr şi sănătos, condiţiuni pe care începi să le iubeşti abia când nu le mai ai.

La încheierea ciclului primar am solicitat Şcolii eliberarea certificatului de absolvire, printr-o epistolă ce dă, într-o măsură, dovada unui oareşcare talent retoric şi a

cărei ciornă am păstrat-o tot timpul cu mine, ca dovadă a începuturilor mele pe tărâmul literelor. Nu aş ocupa din spaţiul comunicării noastre, de n-aş fi oareşcum mândru de mititelul Iancu, ce scria la 12 ani aceste ghiduşii prea puţintel mascate:

„Domnilor! Creatorul mi-a apreciat încă patru ani de viaţă materială şi Dumneavoastră în aceşti patru ani aţi aşezat piatra fundamentală a întregii mele vieţi morale.

M-aş socoti şi mai mult chiar decât ingrat, dacă împreună cu născătorii mei naturali nu aş *amă* şi estima pe născătorii mei morali.

Domnilor! Am trecut sub patronajul şi instrucţiunea Dumneavoastră acele patru clase primare, cu succesul ce vă este cunoscut. Sunt decis împlinind dorinţa mea, a născătorilor mei, datoria către patrie a urma calea învăţăturii.

Vin dar prin aceasta a vă ruga ca, neconsiderând verice nemulţumiri veţi fi întâmpinat din parte-mi în timpul petrecerilor mele de elev pe băncile şcolii, să-mi eliberaţi un certificat constatator al succesului meu în menţionatele clase.

Acest certificat îmi va reînnoi în toată viaţa mea, recunoştinţa mea către Dv. şi-mi va aminti tinerii mei ani.

Primiţi, respectabilii mei profesori, stima, recunoştinţa şi supunerea ce vă datorez şi vă voi datora şi păstra toată viaţa mea, în verice condiţii mă va aşeza destinul, şi-mi permiteţi a mă subscrie.

Al Dv., devotat şi supus elev, I. Caragiale”.

Să facem excepţiune de şubrezenia limbii române încă neformate, atât în sine, cât şi în copilul cari scria, şi să remarcăm deschiderea furtunoasă a cererii, parcă demnă de o dedamaţiune, iară nu de-o biată cerere foncţionărească. De altfel, Herr Doktor, matale, în calitate de amant al logosului, vei aprecia şi acel *amă* demn de un personagiu cunoscut nouă. Ce să facem? Gnimic nu se naşte din gnimic.

*

Nu ştiu cum o hi în cazul matale, dar la mine sunt perioade care dispar în negurile memoriei, lungi şi tulburate, iar altele răsar cu asemenea claritate, ca de oglindă, încât nu arareori stau şi meghitez asupra acestor fenomene. Iar Justus certamente ajută la meditaţiune. Par exemplu, dacă din cursul primar îmi vin clar în minte toţi profesorii, toţi dascălii de care ţi-am vorbit, gimnaziul urmat în Ploieşti nu-mi e la fel de limpede, îmi sunt însă vii în amintire altele, pentru că, pe lângă şcoală, au început să se aprindă în minte şi pasiuni distincte, înrudite pesemne cu zburdălnicia obrăznicăturii de la Haimanale, învăţătura mergea bine, mediile erau *prea bine*, mai ales la Română, la Franceză şi la Istorie, dar ce s-a întâmplat cu adevărat hotărâtor a fost sosirea unchiului Iorgu Caragiali, cu a sa trupă, în oraş, la care Luca-mi interzicea să merg, aşa că făcusem obicei să iau colegii după mine şi să sărim ulucile-mpreună, ca să vedem reprezentaţiile. Atunci am văzut pentru prima oară TEATRU şi-ţi spui din capul locului că nu spre actorie m-a dus gândul, ci la cela care face să se-ntâmple prefacerea de pe scenă. Adică la scriitor m-am gândit, Herr Doktor.

*

În timp ce-ţi scriu aceste cuvinte pe care probabil nu le vei ceti vreodată, pentru că nu m-am hotărât încă dacă să ţi le trimit au ba, la biroul pe care mi-l ştii, din odaia ce dă-n stradă, îmi ridic ochii spre fereastra întunecată, pe care am deschis-o puţin, să intre aerul de vară, chiar dacă aici vara înseamnă mai puţin zăpuşeală şi parfum, ci un aer proaspăt, ca de-nceput de ani. Îmi scot picioarele din papucii mei orientali, cari mă fac să mă simt ca acas, şi le afund în covorul turcesc. Din salon, de alături, se aude, din ce în ce mai corect executată, *Sonata în fa diez* de Schumann, declaraţia pasională pentru Clara, şi interpretarea nu poate fi, cum bine ştim, decât un semnal de un anumit fel, întrucât muzica se naşte din mâinile unei june frumoase, de 25 de ani. Îţi scriu aceste pentru că ştiu, din toţi, că dumneata, dragul meu Păvălucă, nu mă vei

judeca. Îţi scriu pentru că vreau mai mult să-mi limpezesc (adică să curăţ, să spăl, nu-i aşe?) mie ceva ce am încercat toată viaţa să trag sub preş, de teamă că ce-oi descoperi nu-mi va plăcea. Ştiu că witz-ul dumitale poate să cetească sub masca „umoristului" Caragiali, sub torentul meu verbal sau sub acţiunile grecoteiului atins de aripa orgoliului politic. Ştiu că ai ghicit sub toată spoiala aiasta că se-ascunde grea şi bolnăvicioasă melanholie, o langoare ce mă trage spre visare şi îngândurare, aşa cum sub genuina plăcere a familistului de a-şi petrece zilele alături de microbii mei[4], Luki, Tuşki şi Didina, stă o nerăbdare şi o viţioasă (oare?) atracţie pentru sexul opus. N-am ce-i face, Herr Doktor, asta-i lumea şi ca dânsa suntem noi. Ce mă nedomireşte-i plăcerea Celuilalt de a simplifica lucrurile, chiar şi când e vorba despre inimă, despre artă sau caracter. E ca şi cum sonata pe care o descifrează în salonul de alături draga de Aghiuţă[5] s-ar putea reduce la „declaraţie de dragoste a lui Schumann pentru Clara" Ei bine, un aşa-zis critic muzical asta va face, la fel cum piesele mele sunt comedii şi-atât. Când am început a scrie şi-am opus maniei romantismului deşănţat daco-roman (cu-ale sale filomele, sâni sfâşiaţi de harpii, mormânturi şi amoruri, oftaturi şi stele reci, toate într-o limbă română ce făcea să mi se chircească sufleţelul meu de fost învăţăcel al domnului Basil Drăgoşescu) un clasicism al expresiei exacte şi-al spiritului critic, m-au caracterizat drept grecotei cinic, fiinţă superficială, cu zâmbetul mereu în colţul gurii. Dar cu Eminescu ce-au avut, te întreb atunci? Când, mai târziu, am scris teatru şi mi s-a jucat, am devenit repede un fel de circar de la care se cerea humor, humor, humor cât cuprinde. Iar când am publicat *Năpasta*, nedomerire mare. Când am scris despre masacrele unei guvernări imbecile, la 1907, nedomerire şi mai mare, ba chiar indignaţiune: Grecoteiul defăimează naţia. La fel, am

4 Aşa-şi numea Caragiale, în glumă, cei doi copii.

5 Poreclă dată de Caragiale Cellei Delavrancea încă din copilăria pianistei.

simţit întotdeauna apăsarea lui Caragiale causeurul, a limbutului pe care ştii prea bine că nu-l pot încătuşa, pentru că-i parte din mine, atâta doar că nu el scrie: el pregăteşte personajele, el îşi ascute urechea, el umblă prin pieţe şi cafenele, el stă până dimineaţa la grădină şi-şi face rolul, dar nu el scrie. Caragiale care scrie e, cum bine ştii, omul năpăstuit de o frică atroce-n faţa paginii albe, legat în chingile unei sintaxe pe care doar o mână de oameni din tara asta ştiu s-o folosească, blestemat cu negre melancolii şi insomnii. Caragiale nu e nici spontan, nici genial ca Eminescu, ci e un truditor cu ureche fină. Iar aşa ceva n-a fost iubit niciodată pe plaiurile daco-romane, unde ne place imaginea geniului prin care curje esenţa de muză aşa cum picură gospodina esenţă de vanilie-n cofeturi.

*

Dar să nu anticipăm, lucrurile e bine să-şi urmeze calea, oricât am fi de tentaţi să ne lamentăm – şi ştii bine, Coane Păvălucă, despre mine că am năravul plângerii de sine – în legătură cu prezentul. În timpul Ghimnaziului am descoperit teatrul şi am învăţat să-mi îndrept toată zburdălnicia care-l supăra pe Luca în personagii pe care le descopeream pe stradă. Agiuns acasă, îmi jucam rolurile cele mai trăsnite în faţa oglinzii, iar pe uliţe şi pe bulevardul Ploieştiului urmăream oameni transformaţi de imaginaţie în personaje până le deprindeam ticurile, mişcările, trăgeam cu urechea şi tot timpul în mintea mea se scria pagină după pagină dintr-un caiet de exerciţii în care personajele căpătau trăsături şi apucături care se completau de la sine. Tot atunci am îmbinat noua mea pasiune cu una şi mai nouă, pentru muzică – de fapt, nu nouă, pentru că-ţi aminteşti cum îţi povesteam despre cântecele lui madam Caraboas, cari mă îmblânzeau, precum Orfeu pe fiare –, drept care mă ţineam scai după lăutarii Ploieştilor, după Dobrică, după Magheru ori Vasile Muscalagiul. Au fost ani frumoşi, probabil ultimii liniştiţi dintr-o viaţă plină de parapon şi agitaţie. Odată cu absolvirea Ghimnaziului, în 1868, Luca a căzut la pat şi

viaţa care deja părea grea a devenit neagră ca apa nopţii. Cu sentimentul că părăsesc nu doar casa părinţilor, ci şi copilăria, am plecat la Bucureşti, la şcoala de artă dramatică a unchiului Costache, convins că viitorul meu trebuie să aibă în vreun fel de-a face cu teatrul. Visam să fiu actor pentru început, partea aceea din mine care înfloreşte în faţa unui public, histrionul, oratorul de cafenea credea că are un viitor pe scenă. Am studiat la cursul de declamaţie al lui Costache şi, după absolvire, m-am alăturat imediat, ca sufleor, trupei lui Iancu, pe care mai deunăzi o urmăream prin Ploieşti, sărind gardurile ca să pot asista la spectacole. Nu era tocmai ce visasem, dar îmi plăcea atmosfera şi cunoşteam tot soiul de oameni. Da, ştiu ce ai vrea să-mi spui, printre ei pe Eminescu. Tocmai se întorsese după un lung vagabondaj prin Ardeal şi aducea cu el aura unui tip interesant, mai ales că era mai mare decât mine cu vreo doi ani. Pe vremea aia era un băiat slăbuţ, scund, cu plete lăsate pe spate, fruntea înaltă, purtătorul unei adânci melancolii care pe mine nu mă atinsese încă: vorbea cu tine, era politicos şi cursiv, apoi, dintr-odată, dispărea. Adică el era acolo, dar se vedea cu limpezime că mintea lui pleca în altă parte. Încă dinainte să-l cunosc am avut sentimentul că stau în preajma unui om deosebit, pe care-l aşteaptă lucruri mari. Senzaţia asta am avut-o mereu în legătură cu el, până-n clipa morţii: am ştiut că aşteaptă să facă un lucru mare, numai de-ar putea trece peste chinurile pe care i le transmisese o familie blestemată să poarte în ea nebunia, ca un măr frumos şi stricat pe dinăuntru. L-am abordat cu respectul pe care îl ai la vârsta aia pentru un băiat mai mare, dar şi pentru unul care era evident mai citit şi mai cu miez decât mine, ale cărui preocupări se reduseseră până atunci la piesuleţe traduse pe genunchi şi gramatică. Dacă a fost vreodată între noi o prietenie, sinceră, în acei doi ani s-a întâmplat.

Poate şi pentru că slujba noastră de sufleori nu era una tocmai formoasă. Şi nici uşoară. Eram

trataţi ca talpa teatrului, unii de cari era nevoie, dar aşa cum ai nevoie de menajeră ori de tejghetar. Am cunoscut atuncea dispreţul şi găunoşenia actorilor, o rasă umană pentru a cărei vanitate am învăţat să-mi ascund ura cea mai adâncă. Copiam piesele pentru ei, cari ştiau a citi pe sponci, făceam de toate şi o dată puţin a lipsit să nu-mi iau lumea-n cap, când uneia dintre actriţele lui Iancu i s-a năzărit că suflam cu mai multă dare de inimă pentru duşmanca ei şi m-a pălmuit după reprezentaţie, spunându-mi „mă, Iancule” De aceea, când am aflat că tata a căzut la pat, mi-am luat adio de la cariera în teatru şi am zburat spre Ploieşti, la ţanc ca să prind naşterea şi moartea măreţei Respublici. La 14 august 1870, fluidele sfinte ale naţiei s-au urcatără spre suprafaţă, izbucnind în tării ca apele înfierbântate ale unui gheizer şi s-au întrupatără în persoana nemuritorului Candiano Popescu, autorele plachetei de versuri când *n-aveam ce face*. Eu eram acas, la mama, unde tata trăgea săracul să moară, suferind de boala caragialeştilor, adică de foaie, iar când am văzut agitaţiunea de pe străzi, şarpele vanităţii m-a muşcat de sfârcul inimii mele de patriot daco-roman întâiaş dată pentru prima oară de când îl văzusem pe Domnul Cuza în caleaşcă, în copilărie, şi-am dat fuga, alături de norod, să apăr Respublica. Vremea era infamă, căldură mare: ne-am bulucit pe la diferite instituţiuni, strigăte, urale, parapon, tiribombe, carnaval curat şi fel de fel de eteterale. Când am intrat la comisariat, să-l luăm pe sus, eu, printre primii, cu pumnul ridicat în tării: ne iese înainte, tremurând ca varga şi galben de frică, un biet subcomisar de serviciu. Eu, de colo, îl iau de piepţi şi-i strig să-mi predea sabia, căci zilele împilării s-au scurs. Ala, leşinat, se dezghioacă şi mi-o întinde, iar eu mă încing cu sabia la şold, curat Napoleon, chiar când trecea pe lângă mine… Preşedintele Republicii. Acesta, văzând ardoarea cu care înfrunt duşmanul şi ghicind pieptul meu tânăr tresărind de amor republican, îmi puse braţul presidential pe umăr şi, cu voce aspră, mă numi subcomisar în locul celui destituit.

Am şezut toată noaptea la secţie, uitând şi de mama, şi de tata, iar de dimineaţă, când se crăpa de Auroră, m-a luat o spaimă teribilă de ce mi-o face mama, aşa că am alergat într-un suflet, încă încins cu sabia la şold, să-mi iau papara. Aveam dreptate: madam

Caraboas era foc şi pară, nu pusese geană pe geană, împărţindu-se între grija pentru odorul republican şi obligaţia de a-i ascunde tatii ultima mea năzdrăvănie. M-a făcut cu ou şi cu oţet, n-am uitat niciodată ce mutră avea când m-a văzut cu părul vâlvoi, cu ochii roşii de nesomn în cap şi cu săbioiul cela încins la şold. Era mai mare fierul decât mine, cari pe vremea ceea mă purtam slăbuţ şi fin ca o demoazelă. Mama, spre dezamăgirea mea, nu-mi împărtăşea valorile republicane, dovedindu-se o reacţionară sadea ce nu se dădea înat poi de la a folosi violenţa împotriva martirilor republicii, aşa că mi-a fript o păreche de palme de nu m-am văzut şi m-a pus să dau îndată jos hangeru de la brâu. Dar cel mai rău a fost când mi-a spus că-i grăbesc sfârşitul tatii, că-s un derbedeu şi-un coate-goale, bun de nimic şi lipsit de suflet. Şi mai mare nenorocire a fost că avea dreptate. Aşadar, madam Caraboas mi-a luat sabia şi a ascuns-o pe un ştiu unde şi mi-a pus ghetele şi pălăria sub cheie, ţinându-mă închis în căminul părintesc timp de o săptămână. Aşa am scăpat de schingiuirile şi anchetele împilătorilor cari au nenorocit pruncul revoluţiei.

*

Tot în anul acela a murit tata. S-a stins un om pe care nu am putut a-l cunoaşte foarte bine şi, pe lângă tristeţea normală pentru un tânăr care-şi pierde tatăl, luat de grijile înmormântării şi apoi de cele impuse de situaţia precară a familiei, îmi dau seama că nu am prea apucat să-l jelesc cu adevărat. Abia acum, în pragul propriei senectuţi, mă trezesc adesea gândind la el, la ce-o fi fost în sufletul lui când ştia că se prăpădeşte şi că-şi lasă nevasta singură cu doi copii, dintre care unul era cam aiurit, puţin spus. A fost un om pe care mi-l amintesc doar în două ipostaze:

muncind şi zăcând de boală. Şi nu poci să nu mă-ntreb ce bucurii o fi avut el în viaţa asta? O fi avut vreo clipă de mulţumire sufletească, de linişte? Mă întreb, pentru că abia târziu am înţeles că aceste clipe de linişte, lipsite de spectacolul entuziasmului, de exaltare, sunt adevărata fericire.

Aşa că, în 1870, anul Respublicii Ploieştene, ne-am trezit pe drumuri. În Ploieşti nu mai era de trăit, aşa că am luat calea pribegiei, Mama, Lenei şi cu mine. Am plecat spre Bucureştiul care în nările mele purta mirosul puhav al actriţei asudate ce mă pălmuise, iar acum avea să-l capete pe cela, nu mai puţin grozav, al milogelii. Ne-a primit în gazdă, până ce aveam să ne punem pe picioare, verişoara mea, demoazela Cleopatra Lecca, fiinţă originală, cu cele mai grozave vopsele în păr, iubitoare de frumos şi iubită de mulţi, printre alţii chiar de amicul Eminescu, ce i-a compus şi nemuritorul poliem *Pe lângă plopii fără soţ*. Mademoiselle Lecca era dezvorţată la acea vreme, numai ce-şi desfăcuse destinul de-al colonelului Poenaru. Participa la şedinţele Junimii, din casa logicianului de import, şi la simpla apariţie stârnea oftaturi şi rumoare. Cel mai înflăcărat se dovedea Eminescu şi din pricina ei am avut noi încă un conflict, pentru că, trebuie să-ţi spun, Eminescu era teribil când se amoreza. Nu îndrăznea prea multe în faţa obiectului pasiunii, dar era o fiară cu posibilii concorenţi. Şi în mine a văzut un asemenea pretendent la inima Cleopatrei. Nu că n-ar fi fost adevărat, aşa cum e adevărat că am fost şi dispus să-i cedez câmpul de luptă, dar săracul nu ştia ce să facă, se bâlbâia, se înroşea, îşi frământa mâinile şi gata, o lua somnul pe madam Lecca. Pe vremea când am stat noi în gazdă la mamă-sa, nu era încă fiinţa originală şi vopsită de mai târziu, nici eu nu căpătasem îndrăzneala masculină şi insaţietatea de care ţi-am mai vorbit, aşa că nu mi-a rămas decât admiraţia mută fată i îi de ea, pe care o urmăream dimineţile şi seara, când abia o întrezăream înainte să plece la sindrofii. Dar mai mult timp decât pentru atâta nu aveam, pentru că,

drăguţule, devenisem peste noapte, prin voinţa Moirei, singurul sprijin al maică-mii şi al lui Lenei, adică trebuia să fac bani. Şi aşa i 1 îi am ţinut-o până la moştenirea Momuloaiei: alergătură cu limba scoasă după bani. Ştiu că-mi umblă vorbe c-aş fi arghirofil, dar toţi ăia care-mi scornesc această trăsătură ignobilă de caracter uită că, la vremea când ei se giucau de-a studenţia pe la Berlin sau Paris, eu mă trezeam noaptea lac de sudoare şi-mi imaginam pe madam Caraboas internată la azilul de săraci şi pe Lenei vânzându-şi farmecele pe uliţele dosnice ale capitalei. M-am hotărât aşadar să urmez Dreptul, activând, în acelaşi timp, ca sufleor şi copist în trupa lui Mihai Pascaly, unde l-am întâlnit iarăşi pe Eminescu. Leafa era de 167 de lei şi ne ajungea cât să trăim. De-aş fi fost singur, de-aş fi fost amorezat de *geniul* meu, ca Eminescu, mi-ar fi ajuns banii cu prisosinţă, aşa însă, abia ne rămâneau cât să punem un leu, doi deoparte, în eventualitatea că madam Lecca s-ar fi hotărât să ne dea afară. M-am scufundat cu măsură în boema teatrală, fără a mă lăsa dus cu totul, pentru că niciodată nu m-a părăsit simţul critic ce mă face să văd ridicolul din oameni şi din mine. Am avut în acel an parte de zeflemeaua Caragialilor bătrâni pentru rigoarea gramaticală ce-o puneam în copierea pieselor de teatru, pentru caligrafia îngrijită şi pentru mania ce-arătam în punerea virgulelor. Tot atunci m-am angajat corector în tipografie şi la două gazete, iar de aici până la publicarea primelor cronici satirice nu a fost decât un pas. Nu aveam curajul de a-mi semna bucăţile, pentru că, aşa cum bine ştii, să-ţi pui numele sub un text necesită o responsabilitate pe care atunci nu o simţeam. Aşezam un *Car*. sfios sub bucăţile din *Ghimpele* şi nu mi-a luat mult timp să înţeleg că aceeaşi delăsare şi superficialitate din lumea scenei o găsesc şi aici, în cea a literelor. Spoială, laudă, vorbe şi atât. Când îi luai la bani mărunţi, genialii scriitori ai literelor naţionale nu ştiau a conjuga corect, citau din franţuzeşte trunchiat şi preocuparea lor de seamă nu era să transmită un mesaj

complet şi corect, ci să-şi vadă numele cât mai des tipărit. Totul se reducea la Eu, iată de ce mi-am refuzat mult timp acel Eu. Mi-a ajutat experienţa scenei aici, căci, dacă eşti obişnuit cu masca în teatru, poţi mai uşor să te dezbari de păcatele orgoliului şi-n scris. Un alt păcat de care m-au ferit bunul Dumnezeu şi-al său duh a fost cel al lirisymului. Am înţeles destul de repede că n-am nici geniu, nici talent în poezia lirică şi că trebuie să-mi canalizez energiile într-altă parte. Eram incongiurat de poezie proastă prin redacţii şi-n tipografii, curgea cerneala ieftină ca apa Dâmboviţei şi atâta m-a scârbit excesul acesta de prost-gust şi oh şi ah şi istorie naţională măreaţă, că am

9 9 f 9 9[6]

Început s-o iau la forfecat şi-am descoperit că-i mult mai pe structura sufletului meu s-o parodiez şi s-o iau în derâdere decât să mimez a poetiza. De aici am trecut la satira şi parodia în proză, unde-mi venea mult mai uşor să iau la refec

9

faptele sforăitoare ale conservatorilor, în frunte cu Tit-Liv1. În tot acest timp dădeam lecţii particulare câtorva copii, de gramatică română, de frantozeste, de istorie. Munceam de dimineaţă până seara, aşa încât ne descurcam mai apoi destul de bine cu banii. Dar ce e mai importat e c-am cunoscut din interior casele burghejilor, ale închipuiţilor cari se vedeau egalii unora asemeni de prin arondismentele Parisului şi care-şi ţineau puii în puf şi răsfăţau fără măsură, gata oricând să încalce legea, să facă intervenţii şi să măsluiască pentru ca odoarele să ia medii bune şi să ajungă imediat foncţionari de instrucţiune publică spoiţi cu o brumă de cultură şi agramaţi până-n fundul sufletului. În acelaşi timp, spiritul meu se simţea din ce în ce mai strâns în chingile anonimatului, aşa c-am simţit nevoia să scot mai mult capul în lumina satirei şi să-mi exprim năduful în faţa sforilor oftânde ale poeziei lirice. Acuma, dragul meu Kir Paulică, mă ştii: poţi să mă pui în

6 Caragiale se referă, mai mult ca sigur, la Titu Maiorescu.

faţa celei mai grozave cascade din lume, a piscului celui mai înalt şi-nzăpezit, că mă ia căscatul. Or, în poezia ce-mi trecea prin mână era aşa un exces de descriere naturală, că adormeam cu capul pe masa zeţarilor. Atunci mi-am făcut primii duşmani, care-au devenit curând cohortă, cohorta armată, până m-au alungat din propria ţară. Cel mai important dintre ei a fost închipuitul şi crăcănatul de Macedonski, care-şi scosese *Prima Verba*, unde copia cu neruşinare pe Lamartine, dar nu asta era important, ci că o făcea atât de prost. Cât de stulţi erau confraţii mei am înţeles abia după ce am început să primesc mulţumiri de la cei pe care-i elogiam de formă, doar pentru a-i distruge. Atunci am înţeles cât de lipsită de umor e patria daco-romană, cu al său Tâmpitopole, şi ce pâine albă de mâncat m-aşteaptă dacă merg pe calea asta. I-a luat lui Macedonski o lună să-nţeleagă că atunci când scriam că Lamartine se răsuceşte-n mormânt de invidie când îi cetesc îngerii poemele din *Prima Verba*, asta nu-i laudă. Şi de atunci m-a urât cu-nfrigurare şi fără de tăgadă. De altfel, sufletul lui mic şi negru, spoit şi-mpodobit cu rubine, nu cunoaşte sentiment mai arzător ca ura. De ce, Pastele şi sinaxarele, nu s-o fi făcut el politician? Ce-l mână-n luptă, vorba amicului? Talent, nema, simţăminte frumoase, ioc. Dar tu te ţii cu ghearele de poezie ca vulturul de miel şi răgi împotriva vântului: modernism, simbolism etc.

Între timp am ajuns responsabil cu ediţia şi corector la *Unirea Democratică*, unde, contra a o sută şi ceva de lei, ceteam toată gazeta şi îndreptam inepţiile redactorilor, inclusiv ale şefilor, Laurian, Cantacuzino şi Ciurcu. Aşa de des fugeam din redacţie, cari era pe str. Doamnei, până la zeţăria lui Gobl, din Pasajul Român, că a trebuit să renunţ a mai merge la prima şi m-am mutat cu totul în zeţărie, unde-mi pusesem o mesuţă chiar în mijloc şi lucram în forfota ceea de plumb izbit. Mi-era mai uşor să supraveghez aşa şi pe elevii cari nu ştiau de capul lor şi adeseori stricau mai rău corecturile ce le făceam. Nimic nu mă înfuria mai tare decât o loază cari venea după

corectura mea-n creion şi tipărea greşit. Aşa de tari m-am înfuriat, că-ntr-o zi, când venise chiar Ciurcu-n inspecţiune, tocmailoasem pe unul dintr-aceştia de gât şi-l izbeam cu prostul de masă, poate-poate i-o intra-n cap ce-i acela dezacord. Ciurcu m-a luat cu duhul blândeţii, în pauza de masă, mi-a ţinut o prelecţiune romantică despre soarta bieţilor elevi, cari vin din mahalale cu noaptea-n cap ca să-nveţe meserie şi mor ziua-ntreagă de foame, inhalând miasmele de plumb şi vai şi oh, până l-am întrerupt, nemairăbdând:

— Ciurcule?

— Da, Iancule!

— Mă, tu eşti băiat sensibil, mă!

— Păi, mă, dacă mori de mila lor, angajează-mi, frate, lucrători, cari să nu-mi înlocuiască *presumţiune* cu *previsiune* şi *Era clit* cu *cumplit*, şi-atunci nu ţi-i mai dau cu prostul de tejghea. Păi, voi faceţi economie pe munca mea şi tot tu vii să-mi ţii discursuri socialiste? Păi, te bag de unde-ai ieşit, una-două. Hai, la revedere!

Adevărul e că de atunci m-am limitat la-njurături, că oricum mă răcoream la fel de bine cu ele. Nu-i limbă pe lumea asta cu înjurături mai frumoase şi mai pline de fantezie cum e daco-româna, puiule. Şi cum să nu izbucneşti cu Pastele şi anafura, când tu îi dai boului să culeagă „Libertăţile publice au fost câştigate cu preţul…” şi cornuta halitoare de tutun culege „Libaţiile pubice”? Zi matale, căci eşti philologos!

Ca să nu mai spui că patronul, ca orişice patron, uita să ne dea avansurile cu săptămânile şi adesea mâneam cu cornutele, cot la cot, pe trotuar, ridicând din când în când pălăria la vreo damă bine cari îşi preumbla fustele plăcut mirositoare prin faţa mea. Dar nu era rău, mă ştii, când se prezintă situaţia mai neagră, mă pufneşte râsul, şi aşa eram şi la tinereţe. De altfel, mi-erau dragi cornutele, mai dragi decât redactorii cari-mi trimiteau textele agramate din str. Doamnei. Ăştia de-aci, din subsoluri, măcar aveau scuza neştiinţei asumate şi, ca mine, mergeau cu banii

acasă, la familie. Marea mea problemă, încă de pe atunci, era pohta: îmi plăcea biftecul, îmi plăcea litra mea de vin şi, când nu le aveam, nu rezistam fără un împrumut. Tremeteam pe Jenică, elevul meu preferat, să ceară cu împrumut câte 2 – 3 lei de la administrator, apoi de acolo direct la Franchetti, băcanul, să ia salam, franzelă şi câte-o licoare. Ăsta, pezevenchiul, că-i plăcea să-mi joace feste, băga banii-n buzunar şi cerea de la italian pe datorie, în numele meu, până când venea, după vreo săptămână, două, acela cu jalba-n proţap. Şi dă-i şi-aleargă pe Jenică pe după dulapurile cu litere de plumb, până-l prindeam şi cară-i la pumni-n cap: Na salam, Jenele, na franzelă, tu-ţi pasca mă-tii!

Şi tot aşa, iar noaptea începusem să ies prin birturi cu redactorii şi scriitorii, nu pentru consum, Kir Paule, ci pentru că-mi descoperisem vocaţia monologului de birt. Îmi plăcea, după două-trei halbe, să improvizez, să imit şi să declam, iar acum, viaţa mea fiind mai bogată ca-n şcoala de la Ploieşti, aveam material din bielşug. Doar mă ştii: cum sunt în soţietate, încep să mă clovnesc. Îmi plăcea şi să fac paradă cu tot ce ceteam noaptea, cu tot ce aflam, pentru că m-ajuta memoria şi, vorba trunchiată a spaniolului, viaţa era o scenă.

Numai că-n 1877 s-au petrecut două lucruri importante: a dispărut *Unirea Democratică* şi, chiar mai important, a început Războiul de Independenţă. Armata română a trecut Dunărea, s-a unit cu cea a muscalilor şi a început să bată la turci ca la fasole pe tărâmul cultivatorilor de roşii şi castraveţi. În tot entuziasmul acela popolar, primesc într-o dimineaţă belet de la amicul Frédéric Damé: „Treci îndată pe la mine. E important” Pun pălăria, iau bastonul şi plec spre el. Acolo, să-l vezi: Byron curat, părul ridicat în cap ca la un leu, agitaţiune mare, cămăşi descheiate la guler, pieptul gol în faţa gloanţelor şuierânde ale Ideii. Despre ce era vorba? Să facem noi doi gazetă independentă, fără coloare politică, cu ştiri de pe front, cum nu a mai văzut naţia daco-romană. La-nceput,

cum mă ştii, l-am privit cu ironie pe neo-romantic, dar apoi a început să-ncolţească ideea-n mine. Şi atunci începem a căuta un titlu potrivit şi caută şi caută, nimic nu ne suna bine.

Apoi îl aud pe Damé cum deschide gura şi zice, pe un peremptoriu ton: *Naţiunea Română*! aruncă pălăria-n aer, o arunc şi eu pe-a mea şi ne-mbrăţişăm în urale: Trăiască *Naţiunea Română*!

Ne-am apucat apoi imediat să schiţăm gazeta cu creionul, să împărţim coala-n pătrate, dreptunghiuri, să schiţăm colontitluri, titluri, rubrici, colo cu verzale, colo coloane, aci subsolul, rubrica de ştiri et caetera. În trei zile aveam gazeta tipărită: toate ştirile le loam de prin gazetele străine, apoi le traduceam şi le adaptam pentru cetitorul dac. Am tras primul număr în 12.000 de exemplare şi entuziasmul clocotea-n inimile noastre ca Dunărea la Cazane. Gazeta are mare succes, pentru că o vindem pe viu, în stradă, nu pe bază de abonament, şi avem mereu ştiri proaspete, cari vin să ostoiască nevoia popolară. Ajungem îndată la 18.000 de exemplare şi apare din ce în ce mai tare nevoia unui corespondent de război, cari să trimită ştiri de pe front. Stabilim cu acela un dicţionar cifrat şi-l trimitem pe front, chiar la Plevna. Într-o dimineaţă soseşte telegrama cifrată de la acela: *Médoc fini*, *Votca*, *Tzuica dedans*! Pun mâna pe dicţionarul cu cheie şi-ncep să descifrez: Médoc – Plevna, fini – luată, Votca – muscalii, Tzuica – daco-romanii. Simţ cum îmi plesneşte inima-n piept, mă reped în zeţărie şi urlu:

— Opriţi tot, avem o ştire senzaţională: a căzut Plevna!

Oamenii, muncitori şi elevi laolaltă, se îmbrăţişează şi lăcrimează unul pe umărul celuilalt, urale, hip hip ura! mucozităţi, mă sui pe masă şi ţin un discurs emoţionat despre vitejia acestui tânăr popor care, deşi nu are în spate istoria milenară a Eladei, îşi făureşte acum un destin cu arma-n mână şi cu dreptatea-n suflet. Muncitorii se

apucă de lucru cu entuziasm, eu scriu textul pe genunchi, facem şapoul cu litere de-o şchioapă, verzale, drepte, tot tacâmul, rotativele se rotesc şi cât ai zice peşte băieţii de la vânzare sunt pe străzi urlând din toţi bojocii: *NAŢIUNEA ROMÂNĂ* ANUNŢĂ CĂDEREA PLEVNEI! Lumea se îmbulzeşte să cumpere gazeta, văz oamenii adunaţi ciopor la colţ de stradă cu ziarul nostru-n mână, discutând aprins şi cu zâmbet pe chipuri, a venit primăvara-n sufletele noastre. Damé vine şi el la redacţie şi mă-mbrăţişează fericit: *Mon vieux*, zice dânsul, iar faţa-i roşie ca mărul, vorba amicului, *notre fortune est faite*!

Şi chiar în clipa aceea începe să se audă un zumzet, apoi un vuiet ca al talazului în furtună ce se prăbuşeşte asupra stâncilor, ca-ntr-o operă de Wagner se adună norii negri şi cu o neagră presimţire trag şi eu cu ochiul prin jaluzele. Spre redacţie se-ndreaptă un grup de oameni cari nu par foarte fericiţi, ba chiar huiduie şi agită pumnii-n aer. Damé se agaţă de mine ca un prunc înspăimântat şi atunci intră un elev din tipografie, palid la faţă şi cu o vânătaie-n jurul ochiului:

— Fugiţi, fugiţi, că vă crapă ăştia capul!

Ne luăm de mână ca două orfeline şi o tulim

prin uşa din spate.

*

Te vei fi întrebând, Herr Doktor, ce se întâmplase. Se întâmplase că mâna lungă şi vânjoasă a lui Bachus se amestecase în fericirea noastră. Corespondentul, Pastele şi anafura lui, se luase de cu seara la băut cu nişte muscali şi, după câteva sticle bune de votcă, ăia-i dăduseră asigurări, în batjocură, că în chiar timp ce ei se veseleau, Osman-Paşa depunea steagurile în faţa celor două armate aliate. Spre dimineaţă, ăsta, mort de beat, dă fuga şi ne trimite telegrama blestemată. Din nefericire, Médoc nu era încă *fini*, nici Votca şi Tzuica încă nu erau *dedanst*

Şi aista a fost sfârşitul *Naţiunii Române*, gazetă inimoasă, cu viaţa mai scurtă decât a unei păsăruici de

care-i zice fute vânt. Peste abia o lună a predat Osman-Paşa armele şi atunci am dat fuga la Damé şi iar ne-am îmbrăţişat, plângând pentru gloria armiilor crucii ce au supus semiluna necredincioşilor.

Între timp însă m-am văzut iarăşi pe drumuri, căci sufleor nu-mi mai ardea să fiu, nu de alta, dar mă înghiţise gazetăria cu totul. Publicam pe unde puteam, pe la *România liberă* mai ales, şi-mi amintesc lunile acelea de fericire naţională, din 1877, ca de o perioadă neagră pentru mine. Nu era vorba de bani neapărat, ci de sentimentul că viaţa mea stagnează. Ştii că am momente în care mă las cuprins de cea mai neagră disperare, când boala sufletească parcă îmi trage şi trupul în jos. Mă plimbam prin mahalalele capitalei, intram prin cafenele, unde nu mă puteam abţine să arestez câte o masă unde vorbeam numai eu, imitând ba pe unul, ba pe altul, însă ce era-n sufletul meu numai eu ştiu. Şi, aşa cum se întâmplă în aceste cazuri, de aici m-a salvat ironia. Aşa s-a născut *Claponul*, fiţuică hazlie şi populară, pe care pretindeam c-o trag în 33.333 de exemplare, iar numai cel conştient de inapetenţa poporului daco-roman pentru litera scrisă îşi dădea seama că totul e doar băşcălie. Cel puţin aici am început să-mi fac în voie mâna de scriitor satiric, pentru că nu trebuia să dau seama nimănui. Am început să colind mahalalele cu ochiul larg deschis şi cu urechea ciulită, pentru că aici se afla întreg repertoriul meu: aici mi-am găsit două dintre personagiile mele dragi, pe Şotrocea şi Motrocea, cei ce-aveau să-şi schimbe mai târziu, în *Moftul*, numele în Lache şi Mache. Tot în *Claponul* şi în *România liberă* am început să ţin cronica dramatică, pentru că experienţa scenei cum o aveam eu nu se prea găsea: eram uimit şi iritat de calitatea execrabilă a pieselor, de cârdăşia dintre administraţia Teatrului Naţional şi criticii dramatici. Toate lăturile puse în scenă, mai ales de Pascaly, erau elogiate ca geniale, fără excepţiune, toate demoazelele cari-şi ofereau serviciile amoroase vreunui critic sau regizor de scenă erau în scurtă vreme rivalele lui Sarah

Bernhardt. Într-o răbufnire nervoasă am pus mâna şi am tradus, destul de bine, zic eu, *Roma învinsă* a lui Parodi, doar aşa, ca să arăt ce înseamnă cu adevărat o piesă de teatru. Ai să râzi, sau să zâmbeşti fin, în colţul gurii, cum ai obiceiul matale, însă, când am tradus piesa lui Parodi, am simţit că pot scrie teatru, pentru prima oară. Până atunci crezusem că mi-am găsit făgaşul în parodia şi satira din proză, dar, aşezând în româneşte versurile tragediei lui Parodi, am priceput ce forţă se află în acela care poate desfăşura pe hârtie, având în minte spaţiul sacru al scenei, toate vocile care-i bubuie-n minte.

Dar aş vrea să ne despărţim niţel de teatru, căci pe final de 1877, când nu credeam să mai ies din puţul acela negru în care căzusem sufleteşte, primesc depeşă de la cine crezi? De la vechiul amic Eminescu, cari, alături de Slavici, ardeleanul, mă cheamă redactor la *Timpul*. Pe Eminescu-l destituiseră din postul de revizor şcolar, căci căzuseră conservatorii, cu Tit-Liviu-n frunte, aşa că mai mult stătea şi legumea prin bojdeuca lui Creangă.

Acuma, ăştia doi m-au chemat ca pe Sfântul Duh, pentru că faţă de ei eram singurul care ştia să facă un ziar cap-coadă. Ei mai mult cu părerile, cu Schopenhauer, cu Kant, Goethe şi alţi teutoni de seamă. Cât am fost la *Timpul*, cu Eminescu m-am înţeles bine, căci aveam amândoi un cult al formei, eu al gramaticii, el al slovei frumoase. Imaginează-ţi că, până la instaurarea triumviratului nostru, articolele erau trimise direct la cules, redactorii veneau ca la birt, când li se năzărea, şi că apărea gazeta cu regularitate nu era decât o mică minune. Le-am pus orar strict, să fie-n redacţie la 8, cu articolul scris frumos şi citeţ, apoi am instituit regula lecturii. Ceteam articolele cu voce tare şi le comentam împreună. Se iscau aici certuri aprinse, dar nu se purta pică. Eu aveam ultima opiniune şi apoi tot eu duceam articolele la zeţărie, unde vegheam să fie culese corect şi dădeam ultima corectură, de cap limpede. Am încercat să le bag în cap că scrisul e un meşteşug, că fiecare cuvânt îşi are locul

lui fix în frază şi că prea puţin mă interesează sentimentele puse în pagină dacă faptele prezentate-s trunchiate şi gramatica e belită. Herr Doktor, pot spune cu mâna pe inimă că noi trei, la *Timpul*, am născut adevărata presă din România, ca artă a giurnalismului şi ca expresie impecabilă gramatical. Ni se spunea pe la spate Sfânta Treime, căci Eminescu verifica etimologia, eu sintaxa, iară ardeleanul topica. Ce trecea de noi era curat ca porumbelul lui Noe, după descoperirea Muntelui Ararat.

Era o vreme de mare efervescentă şi de multe ori simţeam că ne vine greu să ne despărţim după ce ieşea gazeta, aşa că ne înfundam prin bodegi, unde discutam cam tot ce apărea în limba română, iar Eminescu devenea melancolic, cădea, parcă se năruia în el, şi mi-l amintesc cu privirea aia pierdută, cu degetele murdare, învârtind câte o ulcică de vin în mâini şi povestindu-mi despre paţachina de Veronica, pe care trebuise s-o lase la Iaşi, neconsolată şi ne… Se enerva când îl luam peste picior pe tema asta şi nu o dată a trântit carafa de masă, ca apoi să iasă în trombă, ca-ntr-o piesă proastă, de cele jucate la Teatrul Naţional. Nu avea simţul ridicolului băiatul ăsta şi recunosc t t că-mi plăcea să-l enervez. Iar de enervat se enerva uşor: era de ajuns să-i arunc o vorbă-n doi peri despre Veronica sau despre Kant, că se aprindea. „Băiete”, îi ziceam, „amorul se face în pat, nu sub stele, că-i frig acolo. Dacă mai oftezi mult şi-i citezi din Kant, s-ar putea să pună curu’ la bătaie cu altul”. Abia când am observat că se enervează la fel de tare când mă iau de amorul lui pământesc şi de cel pentru maestrul din Königsberg, i-am spus că de fapt n-o iubeşte pe părăsită din Ieşi, că are doar o plăcere abstractă, mai mult oftează decât acţionează. S-a enervat atunci teribil, o săptămână nu mi-a mai vorbit. Am spart tot eu gheaţa, căci m-am dus în spatele lui, la redacţie, i-am pus mâna pe umăr şi i-am zis că, dat fiind că raţiunea nu poate cunoaşte totul, apud Kant, iar eu, grecotei fiind, deci profund raţional, nu pot cunoaşte adevărata iubire, aşa cum o face el, un idealist. A ridicat

ochii ăia apoşi la mine şi mai să izbucnească-n plâns. Seara am mers la bodegă şi ne-am făcut bine. Aşa era cu Eminescu, sus-jos, sus-jos, şi de multe ori simţeam că numai de mine depinde menuetul aista al nostru. Dar mă ştii, am diavolul cela mic pe umăr, care mă face să nu-mi scape nimic din ce-i mai ridicul, aşa că peste câteva zile iar îl răneam, iar îmi scăpa ceva ce-i sfâşia sufletul, că aşa era el, sensibil ca o domnită. Ce nu am eu, în schimb, e simţul măsurii: e mai puţin Apollon în mine decât ar fi cazul şi prea mult Dyonisos, ca să ajung la nebunul matale din Torino. Atâta l-am frecat pe bietul poet idealist, că a prins o adevărată şi onestă ură pe mine. Dacă adaug la asta că nici ardeleanul nu-mi prea înghiţea ironiile, cred că mă-nţelegi de ce n-am făcut prea mulţi purici acolo. În plus, nici leafa nu era strălucită, iar ziarul îmi mânca tot Timpul, scuză-mi jocul de cuvinte. Eminescu putea să doarmă-n cocină şi să mănânce mere, Slavici preda la şcoală, dar eu aveam o familie de întreţinut şi un vin de băut. Aşa că plecarea mea a fost pe jumătate silită, pe jumătate voită. Am abandonat salahoreala de ziarist şi m-am pus să-mi revăd cu atenţie traducerea din Parodi, cari era deja gata. Am depus-o la Teatru şi din fericire a plăcut atât Baronului de la Mirceşti[7], cât şi lui

Tit Liviu. Până una-alta, piesa aceasta mi-a deschis uşile Junimii, fără măcar să bat la ele, şi am îndurat câţiva ani, chiar şi cu întreruperi, falsa lor joacă de-a literatura şi politichia, cari, precum ştii, ascundea *der Kynismus* în forma sa cea mai pură.

Stimate domnule Doctor.

Reiau interminabila mea depeşă după o pauză de o săptămână în care am bolit, incapabil să văd lumina soarelui, să dau mâna cu Jupânul Julius sau să schimb mai

7 Vasile Alecsandri. De aici reiese foarte limpede, domnule Profesor, că antipatia lui Caragiale faţă de Alecsandri datează dinaintea „mizeriilor” legate de conflictul cu Ghica. De fapt, iar aici las judecata finală în grija dvs., cred că ce a făcut Caragiale a fost să provoace acel scandal, aşa cum obişnuia, pentru a dau frâu liber antipatiei lui faţă de intelectualii mainstream.

mult de două vorbe cu Didina. Aghiuţă s-a oprit din turneul ei teuton şi a tras la noi pentru o lună, şi doar exerciţiile ei la pian mă mai scot din amorţeală. Nu reuşesc să adorm decât spre dimineaţă şi chiar şi atunci am senzaţia că nu am adormit, că mă zbat pe la graniţele somnului, aşa că primele raze de soare mă găsesc, imagine deplorabilă, cu palma sub obraz şi ochii aţintiţi spre jaluzelele lăsate, prin care intră fâşii atât de subţiri de lumină, încât zici că-s lame de iatagan. În casă a pierit buna dispoziţiune, se merge pe vârful picioarelor, am oprit orice vizită şi zac aşa cât e ziulica de lungă, fără a mai putea să dau piept cu chinul meu de-o viaţă, hârtia albă. Am rugat pe Aghiuţă să uite pe Chopin sau pe rapsodul ungur cari-s acum la modă[8] şi să nu mai iasă din trioul Bach, Mozart, Schumann. O aud, în salonul de alături, cum se aşază la pian, cum îşi aranjează faldurile rochiei în jurul picioarelor pe care i le ştiu lungi, lungi de când era de-o şchioapă şi-o vizitam la Barbu acasă, subţiri şi nervoase, ca de cal arab, apoi foşnetul încetează, urmează o clipă de tăcere în care tăcerile noastre par c-ar vorbi prin lemnul gros al uşii înalte, un dialog senzual cum n-am mai avut de ani de zile, cum n-am avut niciodată, de fapt, căci rare-s femeile cu a căror tăcere să poţi comunica. Apoi degetele aidoma de lungi şi nervoase mângâie claviatura, mi le imaginez cum gâdilă dinţii albi, de carnivor ai pianului, apoi pe cei negri, cariaţi, de orăşean îmbuibat cu ciubuce şi cahvele. Şi atunci abia mă întorc pe spate, uit lamele tăioase ale luminii, uit durerea de cap cari mă ţine-n chingi de o săptămână, stomacul balonat, ca de cărăbuş, tremurul mâinilor şi reuşesc să adorm. Mai ales *Preludiul în C major*, cari îmi aduce sub pleoape stropii unei ploi de vară, o ploaie cari fusese dezlănţuită cu momente în urmă, dar care acum se ostoieşte şi nu mai izbeşte pavajul marelui oraş – un oraş oarecare, cu turnuri gotice, ascuţite şi străzi

8 Aceeaşi antipatie caragialiană faţă de orice manifestare culturală „la modă“ Pe lângă Chopin, pe care-1 detesta, Car. face aluzie la Franz Lizst şi tare mi-e, domnule Profesor, că mai mult îl deranja „Lizstomania“ decât muzica lui Lizst.

înguste pe care rătăcesc adâncit în gânduri şi-ntr-o tristeţe blândă, *Preludiul* repetitiv, din ce în ce mai intens şi mai apăsat, pentru că soarele dispare şi lasă-n urma lui o umbră diafană, moale ca o aripă de lebădă, apoi umbra sen-teţeşte, aripa are osatură nu de pasăre, ci de fiinţă greoaie, demult dispărută, un animal preistoric cu pene ce ascund tăişuri, gheare şi spini nebănuiţi, iar eu grăbesc pasul pe strada îngustă străjuită de magazine cu obloanele trase, dughene misterioase, întunecate, iar în ciuda rătăcirii, traseul meu nu are nimic ameninţător, simt o uşurătate pronunţată a pasului, cum n-am mai avut de mult cu adevărat, iar apoi obloanele din lemn gălbui ale unei căsuţe din dreapta se deschid şi acolo îl văd în geam pe tata aşa cum era înainte să se îmbolnăvească, cum era când venea cu trăsura de la mănăstirea Mărgineni şi mă certa, abia stăpânindu-şi râsul când îi povestea mama ce prostii mai făcusem peste zi, are o cămaşă albă şi vestă neagră care-i vin atât de bine în această visare ce a trecut în *Preludiul în C minor*, mai luminos, stă în fereastra joasă ce-i ascunde jumătate din chip, ochii abia-i ghicesc, doar buzele pline, de Caragiale, bine conturate, senzuale, schiţează iarăşi un zâmbet ca un arc peste timp, dar paşii mă poartă mai departe, oricât aş dori să mă opresc şi să mă îndrept spre el, ca şi cum m-aş afla într-o trăsură pe care nu eu o comand.

Iubite Coane Păvălucă, proaspăt ieşit din langoarea ce ne-a plictisit pe amândoi, ca să nu mai spui de casa Caragiale, picată în butoiul melancoliei mele, mă pot întoarce la tutun, cari şi-a recăpătat gustul bun, alături de cela amar şi răcoros al Jupânului Julius Pfungstaedter, din nou tovarăş de nădejde în solilocviile-mi peripatetice, căci, vorba nemuritorului Catilina, *tres faciunt collegium*. Da, ies din nou, aseară la grădină cu

Didina şi microbii, însoţiţi de graţioasa Aghiuţă cea cu botina fină şi geniu în degete, cari a avut umerii goi, abia acoperiţi de un voal cu fluturi brodaţi şi de pe a căror forme nu mi-am putut desprinde ochii, spre întristarea

doamnei Caragiale, aşa că nu a fost tocmai o seară reuşită. Cât despre Aghiuţă, ea pare a nu observa nimic din tot ce e lumesc – a se ceti aici trupesc –, însă-i surprind câteodată privirea melancolică asupra mea şi nu ştiu dacă să mă bucur ori să mă-ntristez, căci umbra ochilor ei mumoşi ar putea fi cauzată doar de spectacolul degradării mele, al trecerii în ţinutul bătrâneţii. Aş fi luat-o de umerii sculpturali, aş fi scuturat-o să-i scot gărgăunii din căpşorul delicat, urlându-i versurile nemuritoare ale poetului Alecu: „Femeie, *nu de moarte mă cutremur*, *ci de vecinicia ei*”.

Precum observi, sunt mai bine, mi-a revenit verva în asemenea hal, că aseară, după be e şi danţuri teutone, i-am ţinut pe toţi în salon, la încă un J.P., până spre 2 ale dimineţii, făcând pe bufonul, ce ştiu eu mai bine. Imitaţia după Tit Liv mi-a ieşit minunat. Aghiuţă râdea de se cutremura cămeşa pe sânii dânşii ca două căprioare. Coincidenta face să-mi fi scris Barbu în aceeaşi t t dimineaţă, rugându-mă să am grijă de odor, de *copil*. *Passons*, ce e văl ca valul trece…

*

Cum îţi scriam înainte de negrul intermezzo, rămas fără ocupaţiune după plecarea de la *Timpul*, am tras un şvung şi am terminat *Rome vaincue* a lui Parodi. M-am prezentat cu traducerea-n dinţi la Teatrul Naţional, la direcţiune, cari, poate de teama cronicilor mele din ce în ce mai muscă

toare, poate şi unde piesa era bună, traducţiunea la fel, mi-au acceptat-o pe loc. Prima reprezentaţiune a avut loc în mai, ţin minte cât de cald era, că-mi venea să ies doar în cămaşă. Distribuţia a fost grozavă: Demetriad, Aristiţa, Dănească, toată crema. Succes imens, aplauze, bis, urale. Critica? Rece. Dar nu asta importă, ci scrisorica primită de la tribunul Tit Liv, cari mă invită pe şleau să devin membru al Junimii. Agiung aşadar la şedinţa Junimii de la Bucureşti şi-s prezentat ca nou membru, apoi mă retrag în umbră să urmăresc spectacolul. Întâmplător, era

o seară de sărbătoare, motivul fiind premierea bardului de la

Mirceşti pentru oda *Ginta latină*, la Montpellier. Chelbosul era prezent şi umflat ca un clapon de emoţie, susţinând conversaţie de doi lei cu zâmbet aristocrat pe buze. A cetit şi Eminescu, poeme frumoase, grave, cu voce cavernoasă. L-am văzut şi pe Slavici, apoi am cunoscut pe Ranetti-Roman, de cari aveam să mă cum ştii, apropii. După trecerea verii, tot Tit Liv insistă să mă invite la o serată literară, acasă la Kremnitz. Musafiri, aceiaşi. Amfitrioana clipeşte des, pare să nu înţeleagă mare lucru. Eminescu, ca de obicei, amorezat, pare tâmpit de presenţa nemţoaicei, efect ce-l aveau femeile asupra lui. Pare să nu înţeleagă că şi tribunul nutreşte aceleaşi sentimente pentru nemţoaică. Bazar curat, mă cuprinde o veselie de nestăpânit şi încep să bufonez. Le povestesc episodul republicii de la Ploieşti, le povestesc telegrama ce-a îngropat *Naţiunea Română*. Zâmbete reţinute, Tit Liv pare uşor scârbit, Eminescu, cum am spus, pică din picioare de amor, deci creier vax, doar Ranetti ce râde pe faţă. De altfel, la junimiştii ăştia, conservatori jucăuşi, ce prinde e gluma grosieră, de natură fizică, sau imitaţia pe înţelesul unui bebeluş. Abia cunoscând floarea intelectuală a naţiei, Junimea, am perceput că trebuie să cobor neapărat nivelul ca să pot trăi din scris. La prima mea participare junimistă, când să iau cuvântul, am cerut un pahar cu apă, căci mi se uscase gâtul. La care Pogor, nemuritorul, începe să ceară, pe nas, ca un popă la slujbă: „Apă, apă, gogomane!” Ai din jur, prăpăd, râdeau cu lacrimi, ba chiar au început, din entuziasm, să-şi care perne-n cap. Am ieşit valvârtej.

Mi-a luat ceva vreme să uit şi să iert, căci, mă cunoşti, sunt mai sensibil decât par. Abia după o vreme, obişnuindu-mă cu aşa-zisul lor umor, am îndrăznit, acasă la Negruzzi, să le cetesc prima mea piesă mai aşezată, *Noaptea furtunoasă de la No. 9*, cari a plăcut în mod deosebit, pentru că o făcusem pe gustul lor, să poată ceti pe sub rânduri critica la adresa liberalismului şi a

importurilor de tot soiul, fără acoperire în realitatea daco-romană. A fost o seară bună, căci pe Negruzzi îl simpatizam, şi s-a nimerit să lipsească şi Creangă, ţăranul străbătut de geniul pe care doar ei îl zăreau. Din partea mea, mi se părea insuportabil, cu şiretenia lui moldovenească şi cu glumele fără perdea pe care le făcea indiferent dacă în audienţă se aflau dame sau nu. Dar pentru ei era ceva nemaipomenit, cam ca bătaia cu perne, li se părea că un asemenea spirit nonconformist se naşte o dată la o mie de ani. Până şi Eminescu se înamorase

9

de moldoveanul cu poveştile lui pline de tâlc pentru copii de seama ciclului primar. De altfel, nici nu trebuia să facă prea multe, chiar când intra „pe uliţa mare” a cenaclului, după cum îi zicea. chiar el, se tăvăleau deja pe jos de râs. Apoi, când începea cu ţărăniile lui, erau în extaz, chiar şi tribunul, cari de altfel cu humorul nu stetea prea bine. Subliniez, Coane Păvălucă, asta a fost întotdeauna problema Junimii şi, prin extensie, a urmaşilor regelui Duras-Diurpaneus: o gravă, adâncă, structurală lipsă de umor, confundat din ambiţie şi complex cu gluma grosieră, cu palma după ceafă şi alte manifestări animalice. Între morga dobitocului, cel cu guşa scoasă înainte şi cu citatul (trunchiat) din Cicerone la-ndemână, şi tăvăleala pe podea, cu spumele la gură şi ochii injectaţi, după o piedică bine pusă unui neatent, nu există teritoriu intermediar. Suntem aşa de plini de noi şi de închipuita noastră importanţă, ne e mai teamă ca nu cumva să fim mai prejos de alţii mai mult decât de moarte, aşa că stăm cu paserea-mpăiată a ridicolului pe umăr de pe băncile şcolii şi până-n linţoliu. Şi o spun eu, al cărui fiu mai mare e întruchiparea ridicolului de asemenea factură… La Junimea mă mai înţelegeam bine cu Petre Missir, profesorul, cari era un spirit de o seriozitate lipsită de morgă, pasional şi sincer, aşa că-mi plăcea când mergeam în târgul Ieşilor să mă văd mai întâi cu el, să bem câte o be e, două şi abia apoi să descindem la cenaclu. De altfel,

berea ceea îmi făcea bine, căci mă ajuta să-mi dau drumul la gură. Cum ajungeam în oraş, îi trimiteam răvaş lui Missir, la Universitate, aşa cum îţi scriu şi domniei tale, Herr Doktor, câte o pastilă mai sensibilă:

Missiras.

Sunt la Iaşi

Sau la Ieşi.
Dacă ieşi De la slujbă.
Vin la Cujbă Al matale.
Caragiale.

După ce beam bine, mă duceam acasă la Negruzzi, om care-mi plăcea, poate cel mai mult din tot cercul Junimii.

Revenons! La puţin timp după lectura *Nopţii* la Junimea, Tit Liv aranjează să mi se joace pe scena Naţionalului. Pun osul la pregătirea publicului, căci Ghica, cari era director pe atunci, montat de Alecsandri – Lordul ot Mirceşti nu mă plăcea neam –, nu-mi pune numele pe afiş. Cu Alecsandri era poveste veche de un an, de când luase Premiul la Montpellier pentru *Ginta latină*, când dracul cela de care ţi-am vorbit şi care-mi şede pe umărul drept m-a făcut să ridic vocea în mijlocul şedinţei de adulaţie publică şi să spun că nu mi se pare un poem magnific şi că premiul a fost dat pe considerente oarecum politice. Alecsandri nu m-a uitat şi nici nu m-a iertat până la moarte. Aproape că şi mie mi-a părut rău şi poate că unul lipsit de drac pe umăr ar fi tăcut din gură, dar eu n-am putut să pui vreodată căluş gurii netrebnice. Şi nici prohabului, amândouă fiind în legătură strânsă de amiciţie şi consubstanţialitate.

I» >
*

A, da, zic atunci, văzând că Ghica-mi pune beţe-n roate dinainte de avanpremieră, las că vezi tu! încep să-mi scriu americăneşte singur reclamele la piesă, că presă ca

mine nu ştie nimenea să facă-n Dacoromânia, astfel că la premieră se născuse o aşteptare frumoasă şi sala a fost plină. Reprezentaţia a fost bunicică şi dânsa, Aristiţa magnifică, publicul cald. Mi-am văzut visul cu ochii, de a mi se juca o piesă pe scena Naţionalului. Am stat pitulat în culise şi nu-ţi ascund că am şi lăcrimat. Părea atunci, coane Păvălucă, că intră lucrurile pe un făgaş bun şi abia începe viaţa. Dar ştii la fel de bine ca şi mine că asemeni trăiri sunt doar trăiri şi ele nu-şi găsesc egalul nici în mersul lumii – spune-i Destin, de vrei –, nici în sufletele şi minţile celorlalţi. Iar loviturile n-au întârziat să apară, chiar de-a doua zi, de unde nici nu te aşteptai: primul a fost Slavici, alt ins lipsit de harul humorului, cari n-a-nţeles nimic din piesă. Apoi a venit rândul fostului amic Damé, pe care nu-l bănuiam de asemenea ranchiună pentru o glumă nevinovată ce i-o făcusem. Şi uite-aşa franţuzul ipocrit, cari nu-şi găsise locul în patria lui Molière, îmi acuză piesa de imoralitate, ba chiar sfătuieşte părinţii să nu-şi ducă fetele s-o vadă. De unde trag concluzia, Herr Doktor, că am scris o piesă pentru băieţi, lucru bun, de altfel.

Rezultatul acestor atacuri însă e că se naşte curiozitate şi la a doua reprezentaţie publicul e mult mai numeros. Stau iarăşi în culise, trăgând cu ochiu-n sală şi văz că multe feţe-s deja-ncruntate, semn că au venit oameni cu parapon. Altă trăsătură a poporului geto-dac – ipocrizia cu ifos. Moralitatea lipită de frunke, în timp ce ne luăm neveste fete de 13 – 14 ani, abia ieşite din scutece.

La reprezentaţie, surpriză neplăcută: Ghica, cotoşmanul prieten cu Bardul din Mirceşti, umblase-n text, tăind din scena deloc ambiguă dintre Veta şi Chiriac. Publicul huiduie ironiile la

*

adresa gărzii civice, altă parte a publicului aplaudă. Eu spumeg. La final mă reped în biroul lui Ghica şi, sub ochii îngroziţi ai lui Marcovici, îi cer socoteală pentru infama cenzură. Aista se apără atacând şi mă acuză de imoralitate. Îmi ies din pepeni şi doar de hatârul părului

alb nu-l iau de guler. Îi arunc însă, otrăvit: *Vieux coquin*! şi ies furtunos din birou.

Lucrurile au degeneratără, aşa că m-am văzut nevoit să apelez la experienţa guridică a lui Tit Liv, cari s-a dovedit săritor şi curtenitor, scriind cu mâna lui cele câteva adrese către conducerea Teatrului. Aşa că, după două reprezentaţii, *Noaptea* mea şi-a oprit cariera bucureşteană, mai văzând lumina doar în paginile *Convorbirilor* junimiste. Au fost vremuri agitate, cu mari entuziasme şi căderi depline, când ba simţeam că începutul e bun, că tot ce urmează se va clădi pe acţiunile inspirate ale presentului, ba că dracul de pe umăr îşi bagă coada-n tot ce spun şi fac şi că nu mă aşteaptă decât o viaţă dusă-n anonimat şi sărăcie. M-am agăţat atunci de Maiorescu aşa cum naufragiatul se agaţă de un lemn putred, dar încă plutitor. Nu-mi plăcea de el, nu mi-a plăcut niciodată, dar a trebuit să profit de experienţa şi influenţa lui, aşa cum cred că şi el a profitat de talentul şi de cinismul meu aparent, sub care ştiuse să ghicească o sensibilitate aparte, drept care i-a venit mai târziu destul de uşor să mă rănească. Ştia să investească în oameni aşa cum comercianţii investesc în bunuri, o făcea aparent dezinteresat, de te punea pe gânduri şi te întrebai ce urmăreşte: aşa a făcut în vara aceea, când m-a invitat alături de familia lui la prima mea ieşire din ţară, prin capitala împărătească, la Viana. Nu reţin nimic, cu excepţia unei reprezentaţii la Burgtheater a feeriei lui Shakespeare, *Visul unei nopţi de vară*\ Minune! Am simţit că aş putea să mă ridic acolo, în lojă, şi să urlu: aşa da, vericilor, ciocoilor, mânca-v-ar tata! Apoi, în aceeaşi seară, depresiune cumplită, sentimentul că nu voi putea face vreodată aşa ceva, că ne zbatem cu orgolii imense într-o ţărişoară, o limbă şi-o cultură puchinoase cari vor rămâne de-a pururi aşa, note de subsol. Hoch!

În acelaşi an am cetit la Maiorescu *Conu Leonida*, cari a plăcut înţelepţilor conservatori, însă au apărut şi observaţiuni şi sugestii de modificare, ce nu au făcut decât

să mă enerveze prin îngustimea lor. În genere, ce voiau era să fac piesa mai uşoară, cum ar veni să fac privitorului şi cetitorului cu ochiul, ca la vodevil, ca să trebuiască, mititelul, să gândească. Mi s-a mai sugerat că mă repet, moment în care am izbucnit şi le-am spus că autorul nu trebuie să fiarbă de grija publicului, că singurul în faţa căruia trebuie să dau sama, doamnă, e drăcuşorul de pe umăr, atunci când scriu. Am refuzat toate propunerile, spre nemulţumirea lui Maiorescu, dar am avut sprijinul lui Negruzzi. A apărut în *Convorbiri*, despre scena Naţionalului nefiind nici măcar vorba, câtă vreme acolo şedea tartor amicul Bardului de la Mirceşti, cel cu fruntea senină şi creierul la fel.

9

*

Aicea vremea vremuieşte, cum ţi-am spus. Teama mea de nevralgii mă ţine-n ibernare totală, nu mă raz, nu m-ating de pilsneraş, beau solemente tiutiun şi trag cu urechea la concertele lui Aghiuţă, cari a dat în pasiunea pentru Schumann. Exersează mititica fără preget *Fantezia în C op. 17* şi abia aşa îmi face ziulica mai uşoară. Aproape că nu mai suport ideea să ies la concerte, când am aici dialogul zilnic cu degeţelele mumoase. S-a născut o intimaţiune aproape erotică între muzica ei şi urechea mea ciulită, cine-ar fi zis că lemnul e bun conducător de sentiment?

Dar să reviu la avatarurile acelor ani, cari de la distanţa în timp şi spaţiu, după o viaţă de om şi din zările amare ale exilului, par acum nespus de plini, incredibili, de parcă un altul i-ar fi trăit. Aproape am uitat că în vremea ceea, mânat de sărăcie şi de madam Caraboas, am apelat la Urechea să-mi găsească ceva, aşa că m-am pomenit revizor şcolar, ca amicul Eminescu, şi chiar în zona Neamţ-Suceava, pe două giudeţe, ca să-mi pot ridica două salarii. Vei fi poate nedumerit de numirea mea de către un ministru liberal şi poate ţi-or fi trecut pe la ureche zvonurile cum c-aş fi dezamorsat o conspiraţiune orientată

la *Timpul* împotriva lui Costake Roseti. Dat fiind că nu văz la ce mi-ar servi acum să mă apăr împotriva unor mârşăvii, să mă spăl pe faţă în ochii dumitale, te rog să mă crezi că totul n-a fost decât scorneala acelui mârşav şi nebun de Matei Eminescu, cari n-a putut păstra nicio femeie alăturea, pentru că avea obiceiul să le bată, şi cari a prins ură pe mine de când a recunoscut în Conu Leonida pe socru-su de-al doilea, Leonida Condeescu. Era, ca toată familia Eminescu, ciupit de scufiţă şi degrabă vărsătoriu de sânge şi de aceea bine s-a simţit doar la război, pe timp de pa Ge devenind adesea nepotrivit în orice situaţiune. A umplut târgul că Mihai, frate-său, i-ar fi povestit cum primise nişte acte compromiţătoare despre Costake Roseti, să le dea la gazetă, iar eu le-aş fi furat peste noapte, ca să mă pui bine cu liberalii. Acum, matale, fiind mai tânăr şi mai raciunal decât Eminovich, îţi dai seama că nicio mişcare politică nu e, ca să zic aşa, pură. Găseşti liberali ce trag cu ochiul admirativ la conservatori, găseşti conservatori ce privesc cu invidie faptele liberalilor. Eu, de exemplu, sunt conservator prin fire, pentru că sunt vechi şi pentru că-mi repugnă ifosele moderniste, cari de multe ori ascund găunoşenie, lipsă de talent şi lene. Nimic nu-mi iscă râsul mai mult decât impresiunile de împrumut, aliate cu firea noastră ipocrită şi goală de conţinut. Dar asta nu m-a făcut niciodată să nu văz şi părţile bune ale împrumutului, partea lor creatoare, ca să zic aşa. Sau mai curând născătoare de substanţă. Pe mine Urechea mă simpatiza, deşi liberal, la fel cum foarte mulţi junimişti, în frunte cu Bardul, mă urau din suflet. Cât despre celebra mea trădare, ţi-o voi spune cu mâna pe inimă că de asta nu mă fac vinovat. Altfel l-am trădat eu pe Eminescu, iar acolo de vină-s pornirile sufletului sau ale prohabului, cum preferi, pe care n-am ştiut niciodată a le stăpâni. Pentru că în perioada în care am fost revizor în circumscripţia Neamţului-Sucevii mi-era mai uşor să ajung la Ieşi decât la Bucureşti, am loat obiceiul de-a vizita pe Veronica Mide, pe când Eminescu era încă ocupat cu *Timpul* lui. Acum,

treaba cu Eminescu era aşa: nimic nu-i plăcea mai mult decât să fie înamorat. Şi la fel de mult să sufere din dragoste, să zbiere la lună când îl părăseau. Cât despre partea din mijloc, adică dragostea propriu-zisă, aici n-avea habar să se comporte. Pe Veronica, fiinţă tragică şi ridiculă, după cum vei vedea, o convinsese prin 1876 probabil vitalismul lui venind ca o lumină în casa aceea unde un bătrân trăgea să moară. Un bătrân cari o luase de nevastă când ea avea 14 ani, iar el 43. Popor civilizat, de pretenţii mari, ifose, dar într-ale prohabului oficializat tot ca ţiganii rudari ne comportăm. Când Ştefan Mide trăgea să moară, zdrobit de îndepărtarea de la Universitate şi exilarea ovidiană la Şcoala de Arte şi *f*»

Meserii, Veronica era în plină splendoare, avea 26 de ani, era blondă, înăltuţă, cu trăsături fine şi ochi jucăuşi, mâini subţiri, străvezii şi începuse a da pe faţă o nerăbdare specifică femeii cari se apropie de 30 de ani, adică nu-şi mai ascundea cochetăriile de prin Copou, unde era mereu însoţită de vreun ofiţeraş cu mustăţi de morsă. În acelaşi timp îngăduia cu aparentă răceală curtea poetului, căruia se zvonea că i-a şi cedat. Făceau un cuplu hazos, căci era mai înaltă decât el – nici nu era greu să fii mai înalt ca Eminescu, cari şi când stătea în picioare te tot aşteptai să se ridice odată – şi când purta cocul ăla al ei impresionant aveai impresia că a ieşit cu o maimuţă la plimbare, pentru că Mihai era îndesat, tuciuriu şi încruntat, mai puţin când râdea, atunci devenea într-adevăr cuceritor, râdea sincer, cu tot trupul, se zguduia din toţi rărunchii. Când am început eu să frecventez Ieşii, Mihai era la Bucureşti şi înamorat tot de micuţa teutonă Kremnitz, drept care-i făcea zile amare lui Tit Liv, care împărtăşea aceeaşi pasiune pentru Mite. Cine venea din Bucureşti ştia că Eminescu n-are ochi decât pentru Kremnitz, dar că îi scria Veronicăi epistole înflăcărate şi pline de *jalousie*. Deci când am început eu s-o vizitez, terenul era propice unei scurte aventuri, la care mi s-a dat de înţeles că aş fi îndreptăţit. Vezi tu, Coane Păvălucă, eu cu femeile am ştiut

întotdeauna cum să mă port, am ştiut că le place o persoană lejeră, care nu le obligă la nimic şi cu care pot împărtăşi o oră, două de plăcere, fără a le atârna apoi ocalele iubirii de gleznă. N-am vrut nici să intru între ea şi poet, nici nu i-am declarat vreun amor: am văzut-o aşa cum era, disponibilă şi dispusă, plăcut amuzată de mine şi, fără a fi cumplit de indiscret, ţin să-ţi spui că nici nemulţumită n-am lăsat-o în final. Numai că aici m-am înşelat amarnic: imediat, de a doua zi, a început să-mi trimită scrisorele înflăcărate, să mă cheme şi să-mi juruie credinţă und amor, lucruri ce eu nu i le cerusem. Simţeam şi oarecare remuşcare, dar nu una profundă, căci ştiam prea bine cu ce se ocupau Eminescu la Bucureşti şi ea prin Copou.

Alta a fost greşeala mea, căci am păcătuit prin indiscreţia tinereţii. M-am lăudat, iar asta nu mi-am iertat-o niciodată. Faţă de Eminescu, nu de ea. Indiscreţia am comis-o în faţa idiotului de Bădescu, cari a dat fuguţa şi i-a povestit lui Maiorescu, despre care ştiam prea bine că va profita, fie şi numai pentru a-i face rău bălăucăi, care slujise ca martoră la celebrul proces de imoralitate dimpotrivă lui, de la Şcoala de fete. Şi-a plătit poliţa cu vârf şi-ndesat, spunându-i lui Eminescu tot ce i-am zis eu lui Scipione, înşirându-i aşadar întreaga listă de aventuri a Veronicăi, care se încheia în mod strălucit cu Grecoteiul.

„Canalia”, a izbucnit atunci poetul şi a ieşit pe uşă, mai s-o spargă. Prima oară când ne-am întâlnit, eram la o bee, la Cujbă, cu Missir şi Ranetti-Roman, eu steteam cu spatele, când îi văd pe cei doi că se-ngălbenesc şi-mi fac semne discrete s-o iau la goană. Mă-ntorc şi văd piticul îndesat, pe dragul meu de Eminescu, cum se repede ca o harpie păroasă şi-mi pune mâna aia scurtă-n gât, cu ochii roşii ca după beţie, părul vâlvoi în creştet şi-ncepe-a mă spurca şi blestema. Acuma, Eminescu, cum ştii, era solid şi-avea o forţă deloc ca de poet romantic şi tuberculos, ci mai curând de salahor în port. Eu, aproape să-mi pierd cunoştinţa, îi cer scuze şi-i îngaim cât regret, apoi mă pune iarăşi dracu’ să-i spun că de fapt regret indiscreţia, iară nu

fapta, la care au participat doi, căci nu făcusem păcatul lui Onan. Când m-aude, îl văz deodată că se-nmoaie şi-nţeleg că l-am lovit unde-l durea mai tare. Îmi părea rău de bietul om, aşa că-ndrăznesc să-i pui mâna pe umăr, acela se scuturã ca de leprã, însă îi adaug că îl ştiam înamorat de nemţoaică, la Bucureşti, doar aşa îndrăznind eu să înfăptuiesc naturalul păcat. Îi prezint scuze încă o dată, căci mi se înmuiaseră picioarele, dar deja vorbeam singurel, fiindcă privirea i se dusese într-un tărâm străin, cumva înăuntru, aşa cum se-ntâmpla odinioară, când ne beam împreună litra de vin, după ce trimiteam gazeta la tipar. A lăsat să-i cadă mâna şi a plecat împleticindu-se, fără niciun cuvânt. Rămăsesem încremenit, privindu-l cum se-ndepărtează, dărâmat, tremurând, şi m-a izbit aşa o milă de bietul om, că m-au podidit lacrimile. Mi-amintesc şi-acum soarele, roşu ca o ghiulea încinsă de fier, şi cerul albăstriu, începând să se-ntunece, iar din ce în ce mai departe, omuleţul aista bătut de soartă, căruia din păcate i-am dat şi eu o lovitură. Am fost nemernic, ştiu, dar măcar n-am profitat de el, cum au făcut toţi tribunii, imaculaţii…

Episodul Mide ne-a despărţit definitiv. Ne-am reapropiat, dar de conivenţă, n-am mai avut niciodată răgazul şi inima să stăm la o litră de vin şi eu să-mi permit a-l lua peste piciorul meu de arvanit, cum o făceam la *Timpul*. Am regretat? Da, aşa cum am regretat mereu episoadele mele de-ale prohabului, dar mi-am asumat. Mi-am asumat ruptura de Eminescu, mi-am asumat paternitatea Lordului Mateiu şi multe alte asemenea, cum îmi asum acum căldura tomnatecă ce-o simt când văz şi auz pe Aghiuţă cântând Schumann, când îi văz umerii goi tresărind deasupra pianului. Te vei întreba dacă privirea tristă a Didinei îmi pune stavilă pornirii bătrâneşti, pentru că ştii cât iubesc pe Didina, însă cred că şi ea a înţeles de mult că sunt forţe în mine pe care nu le pot stăpâni: pornirea de a face teatru-n viaţă, de a juca serios rolurile vieţii, cari nu-i altceva decât o fugă temporară din propria mea carcasă bolnăvicioasă, pornirea de a câştiga

dragostea unei femei, fără de care nu poci funcţiona cum trebuie nici în viaţa zilnică, nici în faţa chinului din hârtie… Toate astea Didina le ştie, cum ştie că sunt, în ciuda tuturor fugilor mele, din trup şi în trup, al ei, că întotdeauna mă întorc alături de ea şi de microbii noştri, că e o parte serioasă în mine care-şi doreşte liniştea căminului, covoarele moi pe care mi le-a aşternut în camere, fotoliile adânci, orientale şi probabil o moarte liniştită.

Dacă e vreun lucru care să-mi lumineze acea tragică experienţă a triunghiului amoros cu Mide şi Eminescu, acela e că bietul încornorat şi-a regăsit starea care-i prindea lui cel mai bine, de suferinţă din amor, şi că a scris *Luceafărul*. Ba mai mult, cuplul tormentat s-a regăsit mai ambetat de dragoste, mai sudat ca niciodată. Aista nu ştiu dacă a fost lucru tocmai popriţios, că bine nu şi-au făcut unul altuia nicicând.

Dar să revin la fapte: dat fiind că nu mai era de trăit în preajma Eminescului, care mă căuta furibund să mă plesnească prin Ieşi, am cerut mutarea în Argeş-Vâlcea, cât mai departe de cuplul romantic. Înainte să plec, am întâlnit pe blonda în Copou şi nu-mi părea prea devastată, aşa că i-am aruncat de la obraz câteva să mă ţină minte.

I-am reproşat că n-a urmărit altceva decât să rupă prietenia dintre mine şi Eminescu şi-am felicitat-o în zeflemea pentru că se pare că-i reuşise. De fapt, ce se întâmplase e că trecusem de cu seară pe la ea, dar refuzase să-mi deschidă, oricât aş fi bătut. Pesemne îi intrase frica-n oase sau, mai ştii, chiar ţinea la Eminescu, deşi aici am rezervele mele. Te întrebi ce mai căutasem la ea în toiul scandalului? Mai căutasem o dată… Despre Eminescu însă trebuie să-ţi zic că era la fel de generos în ură cum era şi-n iubire, iar pe mine prinsese o râcă superbissimă, aşa că n-a trecut mult până să mă caute şi prin Bucureşti, să mă provoace la duel pentru că i se părea că aş atenta la vară-mea, Cleopatra Lecca, vopsita,

planturoasa, care-i căzuse cu tronc. Acuma, nu zic că n-am avut legătură cu ea, dar nici să stau cu lacăt la vintre nu puteam sau să mă asigur în avans că sensibila creatură în cauză nu intră în vederile Luceafărului etern amorezat sau suferind din amor.

Aproposito de amor, îţi las aici un decupaj cu o ştire de maximă importanţă din patria daco-romană, aşa cum îl redă gazeta mioritică, cu mici sublinieri făcute *cum manu propria*:

Isprava unui satir

Focşani, 12 februarie.

— Individul N. Dinache, în etate de 72 de ani, cunoscut proprietar, condamnat de mai multe ori pentru falş în acte publice şi alte delicte, *a sedus prin ademenire* şi a deflorat pe copila Raşela Bercu, în vârstă de *12* ani. Părintele copilei a denunţat pe satir parchetului. D. substituit Dimitriu a făcut *largi* cercetări. Instrucţia a continuat *până târziu noaptea*. Monstrul a fost depus. Faptul a produs *mare senzaţie*. *Amănunte urmează*[9].

t

Vezi dumneata, Herr Doktor, asemenea conzolăţiugne mai am şi eu: că-n patria noastră nasc monştri mai mari decât mine.

*

Mi-am reluat cu maximă neplăcere drumurile de inspector şcolar prin Vâlcea, mai ales că în chiar timpul când o vizitam asiduu noaptea pe madam Micle se întâmplase să mă amorezez cumplit de domnişoara Fridolina Reinecke, o stultă şi o încrezută, dar, cum se zice în popor, prohabul nu ştie carte, aşa că m-am găsit despărţit de nasul ei *momos* şi scriam depeşe fierbinţi lui

9 Departe de mine suprainterpretarea, faptul că-i retrimite lui Zarifopol respectivul decupaj sinistru din presa vremii arată că starea lui Car. nu mai era una tocmai bună când compunea această scrisoare. De altfel, epistola lui finală (căci îi putem spune deja aşa, nu?) e plină de repetiţii care trebuie puse pe seama unei degradări a condiţiei fizice şi psihice. Aş adăuga şi un anumit grad de îndrăgostealã care, se ştie din străbuni, tâmpeşte omul, oricât de jenial ar hi.

Missir să ne reprezinte pe mine şi cauza mea în faţa familiei Reinecke. Trăiam într-o continuă tâmpire, aspiram în piept aerul primăvăratic din trenul cari mă purta dinspre Bucuresci spre magnifica Craiovă şi doar la năsucul *aşa* (desenat de Missir în creion şi trimis degrabă mie, ca să nu mă inspir doar din imaginaţiugne) mă gândeam. Eram nenorocit, plângeam din te miri ce şi oftam la fiştecare două vorbe. Na, să mai zică careva ceva de grecoteiul cinic. Ba mai mult, când am văzut un cuplu de bătrâni cari dejunau împreună în vagon şi tare se mai drăgăleau, m-am lăsat cuprins de ghearele imaginaţiei, care m-a dus într-un alt tren, unde eu culcam capul *peţeţele* Fridolinii şi câte nu-i mai făceam cu tot dragul, până hăt la Viana. Numai că Viana era Craiova, iar nu *peţeţe* aveam, ci doar gânduri pline de dorinţă şi nema putirinţă. La Craiova am înrămat portretul Fridolinii şi mă purtam cu el în maniera anticilor, depunându-i zilnic flori proaspete chiar sub nasul mumos, ca să-i miroasă a primăvară. Numai că Fridolinii, Leopoldina pre numele ei real, aflu de la Missir, nu a primăvară-i mirosea, ci a mariaj, aşa că-şi petrecea timpul cu tot soiul de ofiţeraşi de prin Ieşi, acelaşi cari anturau şi pe Veroniki în tânjirea dânsei după Eminescu. Focul meu s-a stins de la sine, mai ales că prin Craiova disponibilitatea feminină nu lipsea. Aşa că, se lesemo toate aţeşte…

La finele săptămânii dădeam fuga în capitală, la cafeneaua Fialkovski, unde stăteam până noaptea târziu, dar asta nu însemna că-mi perdeam timpul: am scris tot ce am avut eu mai bun în domeniul comediei în anii aceia. Frecventam Junimea din Bucureşti, de pe strada Mercur, la

Tribun acasă, unde am cetit *D'ale carnavalului*, *O scrisoare pierdută*, şi numele Caragiale devenise destul de cunoscut ca să fiu chemat a ceti piesele în faţa reginei Carmen Sylva. Nu era uşor, pentru că nu pricepea tot, mai ales mitocăniile, aşa că trebuia să mă opresc din cetit ca să-i explic glumele. Când se prindea, începea să râdă şi făcea: „Ach, se!", după care trăgea cu pohtă din ţigaretă.

Măcar am învăţat a-mi ceti piesele pe roluri şi a mă scălâmbăia cât mai sugestiv, ca să suplinesc sensul… în 84 am scris cu conul Jacques *Hatmanul Baltag*, care-mi place şi amu, în ciuda naivităţii. Tot atunci, la Junimea, mi-am exprimat cu voce tare preferinţa pentru poemele lui Eminescu, faţă de cele ale boiernaşului divin de la Mirceşti, fapt ce numai bine nu mi-a adus. Se terminase şi viaţa mea de revizor şcoler, aşa că a trebuit să mă angajez la Regie, ca să-i pot trimite Ecaterinei şi soră-mii banii în mod regulat, ceea ce făceam de vreo 15 ani. Asta că să-ţi faci o impresie exactă despre fluşturatecul grecotei, fără mamă, fără tată. La Regie am cunoscut pe Maria Constantinescu, colegă pentru care am avut *un coup de foudre* şi care m-a pricopsit repejor, repejor cu Lordul Mateiu. Era brunetă şi discretă, dar cu privire pătrunzătoare şi mi-a dat impresiunea că nu-şi dorea altceva decât mine, aşa că am început a o vizita. Numai că mi-a făcut pocinogul şi mi l-a făcut intenţionat, considerând că, pus în faţa faptului împlinit, voi ceda şi-o voi lua de nevastă. Numai că ce n-a înţeles Duduca Maria a fost că iubesc mai mult decât orice libertatea în lumea asta şi că, dacă-mi pun cătuşe, aş vrea să mi le aleg singur-singurel. În 85 eram deja tată, despărţit de câteva luni de mamă-sa, cari pusese la cale o întreagă cabală ca să mă atragă-n carcerele căsniciei. Ştii, Herr Doktor, că nimic nu-mi place mai mult decât spaţiul casnic, în care să mă adun de cu seara, dar ce nu suport e să mă silească careva să mă leg de mâini prin tertipuri ghinekologhike. L-am recunoscut pe Mateiu de fiu, i-am dat numele Caragiale şi am încercat toată viaţa să-i fiu tată, deşi de la un moment încolo n-am mai înţeles nimic din aspiraţiunile şi gândirea lui. E un băiat talentat, îl paşte morbul croşetului pe text, ca pe taică-su, dar în afara literaturii e dezastru. Om închipuit ca el, preţios ridicol şi absurd, nu mi-a fost dat să cunosc. E pe jumătate canalie, pe jumătate nebun, dar talentat, băga-l-aş în mă-sa, că nebunia de la ea i se trage.

De cum a prins să treacă cu nasul de colţul mesei, pe

la 12 – 13 ani, a început să mă urască şi cu greu puteam mai târziu să-l suport în casă, să-i văd privirea plină de parapon, cu care-mi urmărea orice mişcare. Lipsit de humor şi de simţul ridicolului, dotat cu apetit enorm pentru ură şi invidie, am simţit mereu că ţin în casă un animal mic şi >» >

veninos, gata oricând să-mi împroaşte viaţa cu mizeria pe care o acumula în el. Am urmărit la început amuzat, mai apoi îngrijorat pasiunea lui bolnăvicioasă pentru heraldică, snobismul care i se dezvolta în sânge ca o ciumă, am încercat a-i struni scrisul plin de morgă, dar agramat (vai, cum pufnea când îl corectam, adicătelea, vezi Doamne, ignarul, popularul de mine nu vedeam pădurea de tufişuri). Când l-am loat după noi la Berlin, am descoperit că nu mai rămăsese nimic frumos în el, că devenise un beţiv, mincinos, obsedat de casele aristocraţilor de pe lângă Tiergarten şi că nu-şi dorea nimic altceva decât să se flendure toată ziua pe lângă ele, cu ochii beliţi, ca de peşte fiert, mai-mai i-o cădea ceva de acolo, poate un titlu de moştenire. Aşa m-a scârbit, că l-am făcut pachet şi l-am trimis acasă. Nu mi-a iertat-o niciodată şi simt că până la sfârşit îmi va purta cel mai sincer parapon pentru a-l fi adus pe lume în altă parte decât în almanahul *Gotha*. I-am trimis însă lunar o „bursă" pe care a păpat-o cu regularitate, lipsit de recunoştinţă, prin bodegi, urându-ne pe mine şi schiţele mele de mahala, pe care le dispreţuia *profondément*. Să zicem, Herr Doktor, că aşa a ştiut să mă pedepsească soarta pentru multele scăpări, pentru nedreptăţile faţă de Eminescu, pentru foamea mea de bani şi pentru altele încă nespuse şi aflate-n plină desfăşurare. Mi-a încăput pe mâini o scrisoare trimesă de el unui „prieten", în care mă face cu ou şi cu oţet, aşteptând să-mi treacă supărarea, în speranţa că-l voi aduce la Berlin, din nou. Îşi încheie scrisoarea semnând „Matteo, principe Caragiali, chevalier chrétien et penseur français!". Imbecilul! A uitat când l-am plesnit în creştet şi i-am zis: „Mateiaş, simţi teşitura asta, tată? Creştetul aista

plat de Caragiale? De la tava de cofeturi ni se trage, neicuşorule! Pune mâna la muncă şi nu mai aştepta nimica din cer, că n-o să-ţi pice!” L-am enervat cumplit atuncea şi ce era dispreţ s-a transformat în ură, pentru că Mateiaş al meu, principe elector de Dâmboviţa, nu e altceva decât un daco-roman sadea, verde precum brazii de pe Caraiman, degrabă urătoriu de oameni, rău şi înnegurat de bila neagră ce-i curge prin sânge. Nici când l-am luat după noi în Ghermania lui Schopenhauer, ca să se vindece după boala grea ce aproape l-a răpus, adicătelea când a văzut că ţin la el cu adevărat, nu s-a putut dezbăra de obiceiul Legiunii a XIII-a Gemina, adicătelea de ţâfnoşenia superiorităţii. Dacă veneam seara acasă degerat de frig, iar Tuşehi sau Luchi nu puteau veni să deschidă, convalescentul mă lăsa în frig până-şi trăgea pe mâinile aristocrate mănuşile den piele de Suedia, ca să nu-i frigă gerul pelea sensibilă pe clanţă. La masă tăcea retras şi nu se remarca decât prin pufnete de dispreţ atunci când mă vedea scălâmbăindu-mă şi imitând cine ştie ce i >

personagiu, fapt ce pe microbii mei şi pe Didina-i făcea să râdă cu lacrimi.

Intermezzo. Ghici, Coane Păvălucă, ce cântă când îţi scriu acum? Uvertura… *Wilhelm Tell*… Rien a dire.

*

Marele eveniment al lui 1894 însă a fost altul, eari m-a lovit prin ricoşeu: după o îndelungată suferinţă şi după fierbinţi rugi secrete ale neamurilor, în special dinspre partea mea, a murit în fine Momuloaia. S-a încheiat, astfel, chinul meu de 15 ani în care am susţinut pe mama şi pe Lenei, ferindu-le de mizerie, ba chiar asigurându-le un loc onorabil în rândul micii burghezii. Cine vorbeşte de Caragiale cel mort după bani, de arvanitul arghirofil, de grecoteiul cari-şi numără galbinii-n pungă şi ar omorî pe mă-sa şi pe tac-se pentru ei uită că eu, spre osebire de orice alt scriitor al vremii mele, mi-am întreţinut familia de la o vârstă când alţii erau ei întreţinuţi sau cutreierau codrii, în căutarea inspiraţiugnii. Nu, eu muncesc de când

mă ştiu, de când careta tatii venea de la Ploesci să-l aducă la sfârşit de săptămână. Şi cum am scăpat de povara aceasta a mamei şi surorii, am început a întreţine pe Principele Mateiu ot Podul Grant[10], care s-a putut declara rentier pe viaţă şi aşa va fi până când voi urma pe mama-n cer. După aceea, Pastele şi grijania cu mila. A, că am găsit plăcere-n muncă, asta-i altceva, că mi-a plăcut să risipesc banii cum am pus gheara pe ei, asta-i iarăşi altă *bouillabaisse*, dar pe mine viaţa m-a făcut să alerg după bani ca să grijesc pe alţii şi gândul că voi vedea pe mama, pe Lenei, apoi pe Didina şi microbii noştri sau pe Mateiu umblând rupţi în coate şi murind de foame, gândul ăsta m-a înnegurat întotdeauna, dar nu m-a împins în braţele deznădejdii, ci m-a făcut să caut mereu şi mereu câte ceva de făcut. Şi să deie ghiavolii să-ngheţe Meister Justus în răcitoare dacă banii în sine m-au atras vreodată. Mi-au plăcut în măsura-n care-i puteam arunca pe ghiurghiuliu, pe nopţi de taclale, pe be e şi pe discuţii cari doar în prezenţa celor lichide de mai sus se aprind.

Dar stai, Coane Păvălucă, nu te repezi precum fomeea neîncepută la măritiş, să-ţi dzicu despre Momuloaia, ca să-nţelegi cât neadevăr îi şi aici şi cum şi-a băgat dracul legendei coada-n povestea vieţii mele, de a ajuns să se zică despre mine şi norocul meu legendar că: „de rămâne Caragiale fără bani, pac, îi pic-o moştenire” Aş, de unde…

Păi, şi-ţi dzic asta turnând oleacă de Just în paharul rece pe care mi l-a adus scumpa Didina, crezând poate că lucru la deja legendara *Sotirescu and Co*. Aşadar, totul începe cu Girolamo Cardini, zis Momolo, cari s-a gândit că la Bucuresci se poate face un ban mai uşor decât în alte părţi ale Imperiului Chezaro-Crăiesc, de unde venea el. Şi mare dreptate a avut: muncitor şi speculant, ajunsese a

10d eci cu doi ani înaintea acestei scrisori. Probabil că inaugurarea cu tam-tam a Podului i-a rămas în minte, astfel că a extins existenţa construcţiei asupra feliilor de istorie pe care le povesteşte. De altfel, după cum puteţi observa, când vine vorba de Mateiu, scrisul devine dezordonat, apăsat până la ruperea hârtiei, ac de nevrotic.

poseda, pe la 1830, terenul unde avea să fie Capsa, parte din strada Quinet de acum. Şi-a făcut acolo primul teatru al capitalei, Teatrul Vechi, cari a funcţionat acolo vreo 20 de ani. La colţ cu Calea Mogoşoaiei ţineau cofetărie şi cârciumă cu mâncăruri din tot imperiul şi de aiurea: mâneai acolo cel mai bun curcan ţintirom umplut, îngheţate, baclavale, dar şi fripturi cu sos de dulceaţă. Deasupra, la etaj, a făcut o sală de bal, unde se dănţuia nobilimea închipuită, sala „Momolo”, dar unde se făceau şi baluri mascate. A murit Momolo în 1859 şi i-a lăsat toată averea, imensă, nevesti-sii. Acuma, vezi matale, Herr Doktor, aici intervine coada dracului: Ecaterina Momolo Cardini, Momuloaia, era vară primară cu mama. În 1863, Momuloaia o datără cu piciorul în protecţia Chezaro-Crăiască şi a cerut împământenirea mică, care-i dădea drepturi egale cu orice rumân verde. A făcut asta de bună seamă pentru a putea cumpăra moşii, ca să investească banii în ceva sigur, fiindcă prinsese frică de când o jefuise chiar banda lui Serdaru. După cum relata chiar *Resboiul*, Iorgu Serdaru, care-ţi aminteşti că-l fascinase pe ameţitul de Eminescu, se deghizase-n poliţist şi intrase-n casa Momuloaiei, prefăcându-se a-l căuta pe Serdaru (adicătelea urma un îndemn filosofic, acela de a te căuta pe tine însuţi). I-a luat atunci 5.000 de lire şi 10.000 de galbini, dar i-a lăsat şi chitanţă, cum c-ar fi împrumutat de la dânsa banii aceştia, pentru care faptă-i mulţumea.

Bon, aşadar moare Momuloaia: avere mare, la vreo 3 milioane de lei în avere mobiliară şi nemis

*

cătoare. Imediat m-am repezit să fac parte din operaţiunea inventarierii, pentru că ştiam că ceilalţi şacali tot aşa vor proceda. Am fost târlă la faţa locului: Constantin Lecca, pictorul, fiul Anastasiei, Zinca Horstman, Maria Popovici, Carolina Mores şi Ecaterina Tomescu şi mama. Moarta a lăsat moşie la Vlaşca, de aproape 5.000 de hectare, şi casă cu loc viran în Bucureşti, pe Batistei. În casa de fier am găsit cupoane, obligaţiuni,

rente, scrisori funciare de vreo 700.000 de lei. Ba am mai găsit galbeni ascunşi prin salon, la vreo 9.000, napoleoni vechi, din aur. Am găsit prin perne diamanticale, cercei, inele, giuvaiere de smarald. Curat peştera lui Ali Baba!

Acum, procesul ce s-a deschis s-a tărăgănat şi a durat, în ce mă priveşte, până hăt târziu, în 1904, aşa că poţi uita bunăstarea mea bruscă, picată din cer. Au apărut falşi moştenitori, fiice inventate, nepoţi scorniţi, asta pe lângă cei îndrituiţi, unde fiecare voia halca mai groasă. Eu am cerut mamei să mă numească împuternicit şi am început operaţiunile pentru a intra, în numele ei, în posesia a ceea ce i se cuvenea, adicătelea a şasea parte din moştenire. Când au apărut pretinşii nepoţi ai Momuloaiei, m-am pus bine cu ei, dându-le act că le recunosc ereditatea, ştiind însă că actul era nul, dat fiind că certificarea din partea mea nu avea nicio greutate juridică. Aşa le-am luat

100.000 şi m-am liniştit pentru moment. Dat fiind că procesul, salba de petiţiuni, învinuiri şi de contestaţii s-au lungit unele chiar până acum, când îţi scriu, nu m-am putut bucura niciodată de banii ăia, ci doar de partea mea de rentă din moşie, cari până la moartea mamei şi a bietei

Lenei era pe la vreo 700 de lei, cari-mi veneau în două viraţii semestriale. Numai că între plăţi eu acumulam datorii, pe care trebuia să le achit. Da, e adevărat că imediat ce soseau banii dădeam câte un praznic de pomină, dar îi ziceam Praznicul

Momuloaiei şi îi cinsteam memoria babei, lucru ce alţi moştenitori nu l-au făcut.

— >

Apele vieţii mele n-au fost nicicând limpezi şi fără de valuri. În 88, după trei ani în care mama s-a putut întreţine singură şi când părea că viaţa ei se linişteşte, dacă nu cumva devine de-a dreptul prosperă, a murit. În acelaşi an s-a întâmplat un cutremur cari a zguduit lumea politică românească şi pe mine m-a afectat atât de tare, încât nici n-am apucat să jelesc bine pe Ecaterina: după 12 ani de

guvernare a căzut Brătianu, iar la putere a venit clientela junimistă – la Instrucţiune Publică şi Culte, nimeni altul decât Tribunul. Acum, eu junimist cu acte nu eram şi nici foarte fidel nu mă arătasem, dar toate piesele mele mai întâi la ei le cetisem şi Maiorescu mă ştia destul de bine, ba chiar pot spune că nutrea o simpatie pentru persoana şi piesele mele. Cum s-ar dzice, sub raport scriitoricesc, eram junimist, sub cel personal – imparţial, ca tot românul. Aşadar, poate e uşor de înţeles de ce mă credeam îndreptăţit, datorită succesului meu dramaturgie, dar şi a lungii tradiţii teatraliceşti a familiei Caragiale, să fiu pus cap al teatrelor Daco-Române, adicătelea director la Teatrul Naţional. Când mergeam noaptea la culcare, vedeam pe băiatul cari fusese sufleor acolo, cari încasase şi-o palmă de la o actriţă de doi bani, ajuns dintr-odată Director. Nutream, de altfel, şi năzuinţe reformatoare, pentru că – doar mă ştii – îmi place să muncesc.

Au trecut însă câteva săptămâni şi am văzut că nu vine nicio chemare, aşa că am solicitat o audienţă la noul Ministru, semnând-o „Cinicul” Caragiale, ca să ştie la ce să se aştepte. Maiorescu m-a primit îndată şi cu amabilitate, dar de cum am intrat în birou am văzut că zâmbetul studiat, de neamţ politicos, ascunde un refuz. I-am expus programa mea, proiectul de reformare a instituţiei, a repertoriului, de profesionalizare a unei instituţii conduse de urechişti ca Ghica cel Bătrân, adică, din umbră, de Bardul din Mirceşti. Dat fiind că ştia la ce să se aştepte, Tit Liv avea textul pregătit. Că n-am temperamentul necesar, că am criticat atât de mult Teatrul, încât o să mă mănânce de viu, că să-mi văz de scris, că aiasta-i treabă de salahor, nu de artist. Mi-a dat de înţeles că aşa cum risi

9 9

pese banii proprii, pe chiolhane, aşa voi face şi cu fondurile teatrului. Impenetrabil şi imuvabil precum Sfinxul, amabil de superficiu, mi-a arătat uşa. M-a umilit şi asta n-am uitat vreodată.

Dar am intrat pe fereastră… Cum s-a întâmplat? Ţi-

aminteşti probabil de celebra vizită a Principelui Moştenitor Edward al VII-lea, căruia i-a organizat Carmen Sylva o feerie la Sinaia, la Peleş, de o s-o pomenească ţara asta în veci. Ei, în sarcina mea a căzut regia dramatică a evenimentului, cari a ieşit di granda. La sfârşit, regina, aplaudând şi trăgând din mahorcă, a promis c-o să mă propună la decoraţie, la care eu i-am spus c-aş prefera să mă ajute să-mi văd talentele de organizator puse-n slujba Teatrului Naţional, crezând eu, fără modestie, că aş fi „the right man in the right place”. „Făcut”, a aplaudat regina, adăugând că pe ea Maiorescu n-o poate refuza.

Aş adăuga la asta şi vorba bună ce mi-a pus-o Petrache Carp: cert e că-n vară ieşise decretul şi că trăiam un vis cari-mi încheia tinereţea şi deschidea un nou capitol al vieţii mele. Am ştiut de atunci că uşor nu-mi va fi şi că gura asta blestemată cu prelungirea ei, scrisul, îmi adunase sumedenie de duşmani la cataramă, ce n-am ştiut era cât de mulţi şi de înfocaţi erau aceştia.

— >»

Ar fi trebuit să bănuiesc, pentru că toate conspiraţiile şi campaniile împotriva pieselor mele erau un barometru numai bun, dar, mă ştii, mă azvârl cu capu-nainte, mai ales când am ceva de demonstrat. N-am crezut nicio clipă c-o să mă amuzez, dar nici prin cap nu mi-a trecut că atacurile vor veni din toate părţile. În primul rând, greşeala capitală, adevărată muşcătură din măr, a fost c-am trecut peste capul Boierului. Neiertător precum Nemesis, răzbunător ca o Erinie despletită, lipsit de suflet ca un automaton de-al pictorului matale preferat din Nürnberg[11], m-a atacat pe căi lăturalnice, pentru a asista zâmbind (fantazez) la scufundarea corăbiei cu hybris. Poate-ar fi fost mai înţelept să-mi văz de treabă fără a ţine cont de gura lumii, dar

11d imineaţa, drept care am ajuns doar de două-trei ori, şi atunci venind direct de printr-un club din ce avea să devină Centrul Vechi. Pe vremea aceea nu avea nici un nume, îi ziceam Lipscani, printr-un proces de metonimie, şi navigam între cele două sau trei cluburi unde ne ţineau curelele să intrăm, adică Club A, Fire şi Backstage. De verificat aşadar automatonul!

întotdeauna m-am risipit în atacuri şi apărări fără rost. Un om mai înţelept şi mai puţin grec ar fi trecut cu vederea toate atacurile cari au venit încă dinainte să poată face ceva. Am envoaiat presei o misivă deschisă, aperta, în care subliniam cu falsă modestie originile mele deloc nobile, tinereţea mea pusă alături de venerabilitatea diverşilor barzi aleşi din rândul boierimii daco-romane (Ghica, Cantacuzino, Cornescu) pentru a echilibra balanţa în final, atrăgând atenţia asupra talentului meu dramaturgie (şi dramatic, de altfel). Nu m-am putut apoi abţine să atac fosta conducere. Cele mai multe gazete au refuzatără să publice scrisoarea-program, aşa că m-am văzut nevoit a publica pe foaie volantă. În fond, lucrul acesta trebuia făcut, am considerat, pentru că erau necunoscute anarhia şi dezordinea ce domneau în instituţie. Singura metodă ce vedeam potrivită era cea a unei conduceri cu mână forte, a disciplinei şi ordinii. Neaşteptat din partea arvanitului cari dădea chiolhanuri în memoria Momuloaiei, hein? Iaca programul meu de lucru dinaintea stagiunii ce anunţam cu mândrie şi ce a speriat o sumedenie de mimoze din rândul actriţelor: „Intru dimineaţa la opt ceasuri în teatru, lucrez în birou până la 11; la 11 precis trec în sala probelor, unde dirijez cu regizorul, dl Gusty, repetiţia până la 3 d.a. De la 3 până la 6 teatrul e închis, avem o pauză. La 6 precise, niciun minut mai târziu, sunt în sala probelor, unde lucrez cu cea mai amănunţită luare-aminte la pregătirea spectacolelor. Viu cel dintâi la teatru şi ies cel din urmă, când s-a sfârşit repetiţia de seară la 10 ceasuri”.

Auspiciile sub care începeam munca nu erau însă dintre cele mai bune. În primul rând, s-au retras din teatru trei actori de prim rang: Nottara, Manolescu şi Aristizza. Cu Nottara nu pot da vina pe altul, aşa că trebuie să plec fruntea şi să lăcrimez iară din cauza prohabului şi a sufletului meu simţitor. Da, Coane, am păcătuit cu madam Nottara, cu Amelia Welner. N-a ţinut mult şi consumam pasiunea în casa lui, când îl ştiam plecat în turneu. Nenorocul a făcut să vie acasă prin surprindere, căci

probabil bănuia ceva, discreţia nefiind chiar punctul meu forte, şi să mă găsească în costumul lui Adam, purtându-i Halatul şi Papucii (halatul era descheiat, aşa că sper c-aţi înţeles de ce-l înşela madam Welner cu mine). A avut însă o replică memorabilă Costică al meu: „Coane, am înţeles să-mi iei nevasta, dar şi halatul şi papucii?” Acum, ce era să fac, să ies gol puşcă, să alerg pe stradă-n picioarele goale?

Înţelegi de ce Nottara şi-a înaintat demisia imediat după decretul lui Maiorescu. Celelalte două demisii aveau acelaşi profil intim-scandalos, numai că, prin nu-ş’ ce minune, de data asta nu eram eu cel implicat: bref, Manolescu şi Aristizza erau în grand amour, pe la spatele Anicuţii, actriţă pe vremea aia şi ea, tot la Naţional. Soţia adulterată a aflat şi a ieşit scandal monstru, cu dare-n judecată, proces câştigat de ultragiată. Aşa că cei doi amorezi au căutat împreună angajament în altă parte, adică în dulcele târg al Ieşilor (oraş propice amorului clandestin şi vinovat, după cum îţi aminteşti).

Ce era de făcut? Să le resping demisiile? Am făcut-o, le-am semnat la fiecare câte un conţed de un an, ca să se poată întoarce dacă eu nu voi mai fi acolo. Am încropit expeditiv şi bazându-mă pe intuiţie o trupă nouă, ad-hoc, de actori dramatici şi una foarte bună de comedianţi. Regret şi acum că m-am bazat doar pe nasul şi urechea personale şi nu am consultat deloc comitetul teatral: trupa de comici era mult mai bună şi mai numeroasă decât cea de dramatici şi tragedieni. Aşa s-a făcut că încercarea mea de a pune în scenă pe Shakespeare a fost sabotată chiar de actorii pe care eu îi alesesem, nu din răutate, ci din neputinţă. *Regele Lear* a fost un eşec de proporţii cosmice, ceea ce m-a făcut să renunţ în totalitate la registrul dramatic şi să mă bazez exclusiv pe ceea ce puteau face actorii mei: comedie. Anul a trecut repede, cu multă muncă, nervi, agitaţiune şi praf în ochi. Atunci îmi păreau fermecătoare toate, chiar şi atacurile împotriva-mi, cari-mi dădeau sentimentul că aş fi un om puternic. Acum văz anii aceia ca pe-o risipire, cu o singură lumină cari se ridică

deasupra tuturor. Cred că bănuieşti despre ce e vorba.

*

Era înaintea unei reprezentaţii eveniment, cu divina Sarah Bernhardt pe scenă, a cărei prezenţă era şi un succes personal, de necontestat, menit a mai înfunda puţin gura presei cari mă vâna de la o zi la alta. Eram aşadar interesat ca totul să decurgă cu bine. M-am scoborât la galerie, unde junii gălăgioşi şi oleacuşoară cam piliţi făceau scandal de pomină şi i-am rugat părinteşte să tacă dreacului din gură, să nu disturbe spectacolul. Şi, în mulţimea ceea de zurbagii, de coate-goale şi musteţe pomădate, văz două minuni femeeşti însoţite de un baboi, cari pesemne nu mai prinseseră locuri la stal. N-am ştiut cine era cea brunetă, crinul andaluz de cari vorbea Claymoor, n-am ştiut din ce familie se trage sau ce hram poartă, ce am ştiut însă a fost că, dacă e să mă potolesc alăturea de cineva, atunci ea avea să fie. M-am dus galant spre baboi, m-am introdus trăgând cu ochiul spre fiinţa cari mă interesa, am văzut că mă priveşte amuzată şi le-am invitat la stal, pe locurile rezervate mie, căci nu se face ca asemenea fiinţe delicate să stea între golani. Am condus doamna şi domnişoarele printre tinerii universitari gălăgioşi, făcându-mă că nu auz comentariile unora cari întrebau în gura mare dacă osteneala mea ar mai fi avut loc dacă acolo aş fi găsit doar baboiul. Ajunşi la stal, doamna în etate a făcut prezentările şi aşa am cunoscut pe domnişoara Alexandrina Burelly, perlă întunecată a balurilor bucureştene, o frumuseţe brunetă plină de delicateţe, dar şi de o francheţe şi duritate deloc muiereşti, cari m-au atras mai mult decât orice farmec al boiului. La sfârşitul reprezentaţiei am sărit iarăşi spre dânsele şi am cerut permisiunea de a le conduce acasă, lăsând baltă pe madam Bernhardt şi orice altă mondenitate. Am văzut-o pe Alexandrina plăcut surprinsă de gestul meu galanton, al doilea din acea seară, şi am ghicit că nu-i chiar displăceam. Pe drum, în caretă, m-a contrazis de vreo două ori, cu blândeţe din care reieşea un spirit independent, dar

lipsit de orgoliu inutil. Am simţit că se lasă peste mine o pace pe care n-o mai simţisem de la Haimanale, când ascultam pe mama cântând, dacă se ştia neauzită. De altfel, rămăsesem orfan şi mi-era dor de vremurile când ştiam de ce muncesc ca un rob: ca să ştiu că fac pe cineva fericit, altul decât scârbavnicul de Caragiale. Am vizitat pe Alexandrina acasă de a doua zi şi m-am prezentat socrului, despre care aflasem totul între timp. Bunicul Alexandrinei, De Castro, era den Respublica Florentină şi se căsătorise din mare şi autentische amore cu o rusoaică. În timpul luptelor fratricide dentre respublicile italiene din peninsulă, De Castro a căutat refugiu la Constantinopole. Tatăl Alexandrinei, Gaetano Burelly, stetuse-n Franţa vreo 25 de ani şi urmaşe architettura la Belle-Arte, unde obţinuse diploma de argint. Venise-n România adus de ghinărarul Florescu şi de principele Bibesco. Interesant de amintit că-n Francia Burelly fusese, printre altele, secretarul lui Lamartine, deci era un om cultivat şi sensibil, nu vreo ţoapă pripăşită pe aici de nevoie. Agiuns la Bucureşti, a activat ca efore şi restaurator de monumente istorice, intrând repede în societatea înaltă, unde şi-a şi cunoscut soţia, printre vlăstarele nobilimii, pe mademoiselle Fălcoianu, ce i-a adus ca zestre frumoasa moşie de la Pătârlagele, unde la bătrâneţe s-a retras de tot. Era un om deosebit, direct – de unde se vede originea caracterului Didinei – şi totodată plin de pătrundere.

În câteva săptămâni de vizite eram pretini la cataramă şi mereu mi-a făcut o mare plăcere să-l vizitez la Pătârlagele şi să încerc a învăţa din seninătatea unui om cari văzuse multe. După două săptămâni de vizite asidue, ce nu mai păstrau niciun mister în privinţa intenţiilor mele, l-am privit în ochii negri de italian şi i-am zis direct, într-o pauză de conversaţie, ştiind că va aprecia abordarea: „Mi-o dai, tată socrule?” L-am văzut amuzat şi emoţionat, dar răspunsul m-a luat prin surprindere: „Iancule, nu-i nici vacă de muls şi nici căruţă cu coviltir. Întreab-o pe ea. Din partea mea, nu mă opun” Atuncea m-am ridicat şi, cu

genunchii tremurând, m-am dus în salonul de alăturea, unde Didina cetea, alături de mătuşi-sa, am pus genunchiul în pământ şi i-am zis că, dacă şi-a dorit vreodată a face un om fericit, apăi momentul acela a sosit.

*

Am vrut de la început ca Didina să fie o nouă viaţă pentru mine. Am vrut să-mi fie şi mamă, şi fiică, şi iubită[12]. Şi de aceea am ţinut a-i spune de la bun început cine sunt şi cine am fost, mai ales, ca să ştie la ce se înhamă. I-am povestit tot: copilăria, tinereţea pierdută-n muncă, plăcerea prieteniei lui Justus Pfungstaedter (cari pe vremea ceea purta un alt nume), chaosul prohabului. I-am spus de Mateiu şi că nu aş putea renunţa la el, căci nu-mi stă în fire şi pentru că-l iubesc. Şi atunci am văzut cum îi izvorăsc lacrimi din ochii ei mumosi y şi cum mă prinde de mâini şi-mi spune, pe post de acceptaţiune: „Iancule, să-l aduci să trăiască cu noi”. Acuma, doar mă ştii, Coane Păvălucă: nu am o plăcere deosebită a conversaţiei şi coabitării cu neamul muieresc, doar atunci când simt că e rost de cucerire, dar alături de Didina am găsit o tovarăşă de viaţă lipsită de aerele şi istericalele mironosiţelor îndeobşte lipsite de materie cenuşie.

Are o vorbă pe care nu cred că i-ai auzit-o, fiind destinată urechilor mele şi ale microbilor, dar, când ne-a mers mai greu, când rătăceam din casă-n casă, cu chirie, din ţară-n ţară, ca neşte ahasveruşi daco-romani, îşi băga bărbia-n piept şi se-ndemna de una singură: „Didino, fii bărbată!” Şi bărbată a tot fost, pentru că au urmat vremuri tari grele pentru amândoi, începând din chiar primul an de căsătorie. Ambetat de tânăra mea soţie, am hotărât să ne petrecem la lune de miel în patria lui Dante, uitând pentru o vreme de necazurile de la Teatru şi de conspiraţiugnile cari mă încungiurau acolo. Am lăsat interimatul pe umerii

12 Dorinţă pe care, parţial, o văd proiectată şi asupra Cellei Delavrancea... Scuzaţi-mă, dar derapajele lui sentimentale mă irită. îl prefer nervos şi tăios, nu plin de iertare pentru omenire şi mulţumit să stea-n faţa focului, cu papucii călduroşi şi ziarul în poală, exact ca Bardul din Mirceşti cu al său căţel pe genunchi.

a doi oameni de încredere, cari s-au dovedit atât de încredere pe cât e cuţitul pentru spate. Prima măsură a fost să recheme actorii maziliţi, cari au dat fuga şi au cules laurii programului construit de mine. S-a dzis atunci că a fost nevoie să plece Caragiale ca să reînvie Teatrul, „precum paserea Phoenix”. Auzi dumneata, Herr Doktor, „paserea Phoenix” Curată găinărie!

Când ne-am întors din voaiaj, atmosfera mi-era atât de potrivnică şi lucrurile păreau aşa de ostile, că am discutat cu Didina şi i-am spus că nu mă mai văd conducând acel cuib de viespi. Presa era plină de atacuri la adresa-mi, din toate părţile: conservatori, liberali, socialişti, îşi găsiseră un duşman comun. Abia atunci am realizat greşeala de a-l *fi* călcat pe Tit Liv pe bătături: faptul că multe suliţe veneau dinspre conservatori m-a făcut să-nţeleg cât de răzbunător şi neiertător putea fi Tribunul. Am demisionat fără regrete, poate doar cu acela că n-am apucat să-mi văd visul cu ochii, acela de a construi o stagiune pe gustul şi inima me. Şi tot atunci am înţeles că nu poţi face comedie cu adevărat într-o ţară unde simţul umorului e străbătut de parapon, invidie şi propensiune către grandiosul de mahala. Boborul voieşte tragodie, Herr Doktor, poporul voieşte catharsis, fir-ar crucea şi amvonul lui de catharsis! Nimic mai prejos, nica mai uşurel decât *Regele Lear*, chit că interpretarea e proastă, lipsiţi cum suntem de mari actori de tragedie, importă doar intenţia de a smulge lacrimi crocodiliene din ochii chicoşrostoganilor şi vetelor de la grădină.

Revenons a nos moutons daco-roumains... în anul acela tulbure, cari-mi rămâne-n memorie prin atâtea bune şi rele, a căzut Eminescu în noaptea minţii şi ceea ce părea tuturor o deficienţă de caracter şi o tulburare poeticească s-a dovedit a fi o boală cruntă. S-a constituit un comitet de tutelă din care făceam parte, simţind că acesta e felul în care voi putea să-mi plătesc greşelile faţă de el. Prea târziu însă, şi poate mai bine pentru sărmana creatură, care a expiat în sanatoriul lui Şuţu. N-am crezut că voi simţi

asemenea durere: în fond, între mine şi Eminescu nu fuseseră doar petale de roze, ci mai ales ghimpi. Dar cu toată nebunia lui, îl simţisem mereu onest, atât în mânie, cât şi-n iubire. Poate mai puţin onest faţă de sine însuşi, dar asta ţine de o maturizare a fiinţei cari soseşte mai târziu în viaţă, la o vârstă pe care bietul om n-a mai atins-o. Rămân însă din acel an cu amintirea plină de scârbă a spectacolului funerar, al naţiunii îndoliate, cari cât fusese-n viaţă nu-i dăduse nici atenţia, nici poziţia ce i se cuveniseră. Statui, convoaie, cai mascaţi, panegirice, râuri de lacrimi pe aleile cimitirului Bellu, de trebuia să porţi şoşoni ca să nu te uzi până la brăcinari. De unde izvorau toate cele? Din ce amor cumplit şi nerecunoscut? m-am întrebat. Din sfânta ipocrizie a boborului, pe care ajunsesem s-o cunosc şi eu. Aşa cum mahalaua se strânge când pleacă convoiul funerar spre cimitir, cum babele hohotesc ţinându-şi broboada la gură, ascunzând însă lucirea satisfacţiei că ele însă sunt în viaţă, facem din acest act final al unui om, din drumul lui spre putreziciune un spectacol demn de comedie. Prilej să iasă Rostoganii cu pieptul înainte, umflaţi şi borţoşi ca neşte guzgani, să-şi şteargă cu batista o lacrimă închipuită şi să-şi cernească pletele, vorbind despre Luceafărul poeziei româneşti, despre Titanul viersului naţionale, după care se adună cu toţii la birt şi cer mezelicuri şi

9 9 t apetitive şi halbe cu guler, continuând a lăcrăma până când nu se mai ştie dacă sunt ambetaţi de durere sau de be e. Mai scârbit am fost însă de intervenţiile Tribunului asupra poeziilor lui Eminescu şi de „studiul” său, pe care nu m-am putut abţine a nu le demasca, titre noi doi rămăsese o stare nefirească de fapt şi o stânjeneală pe care încercam a ascunde, aşa că am hotărât să fiu eu cela cari rupe legătura. Şi am făcut-o, aşa cum mă ştii, în gura mare. Dzicea Tit Liv că „Geniul e deasupra grijilor materiale”, că „spiritul său zboară deasupra lumii acesteia ca duhul lui Dumnezeu pe deasupra apelor”: apăi asta m-a scos din minţi! Cum, domnule, pe deasupra apelor? Păi,

bietul om n-avea nici palton, cum să zboare? La ce-i facem amu statui, dacă atuncea când îi era foame nu i-a dat nimeni un post mai acătării, dacă l-am împiedicat cu toţii să-şi găsească liniştea lângă hahalera ceea de Micle? Vorba poporului: nu te caci în gustul omului! Adevărul e că îmi ajunsese până-n gât ipocrizia junimistă, cu umorul ei îndoielnic şi „deschiderea” ei închisă. Mă sastisisem şi de Tit Liv, Regele Soare al gândirii daco-romane, burghezul familist străbătut de elanuri fornicatoare greu de ascuns, cari de la înălţimea tronului unde-l aşezaseră alţii mai slabi la minte şi culţi până la genunchiul broaştei dicta mersul culturii naţionale[13]. În atmosfera ceea de plângere naţională, de doliu extravagant, mi s-a părut cea mai onestă reacţia tâmpitului de Macedonski, cu a lui epigramă pusă-n circulaţie cu puţin timp înaintea morţii lui Eminescu. La el, măcar ura era statornică şi dispreţul făţiş.

Chiar dacă totul îmi mergea din rău în mai rău, anul morţii lui Eminescu şi al căsătoriei mele cu Didina a însemnat trecerea unui prag.

O iluminare sau un pas înainte în construirea unui Eu mai profund. Atunci am înţeles, Herr Doktor, că, după dispariţia nefericitului meu pretin, am rămas singurul scriitor adevărat într-o ţară de idioţi. Mi-a dispărut temerea şi am câştigat în încredere ce am pierdut în situaţiunea materială. M-am angajat la *Contemporanul*, cu 500 de lei peşin, dar n-am rezistat prea mult, căci îmi venea din ce în ce mai greu să-mi stăpânesc furia şi gura. Apoi, cu ajutorul unui pretin, am predat istoria ca suplinitor la „Sf. Gheorghe” şi mi-a plăcut, numai că a trebuit să eliberez postul când s-a întors cel titular. Atuncea poate am simţit pentru prima oară lipsa studiilor înalte şi-a patalamalei. Mi-amintesc un moment din vară, când le vorbeam loazelor de politica externă a lui Mihai Viteazu şi-i vedeam cu ochii aţintiţi pe geam, la bucuriile de-afară. Amu, parcă mai ţineam şi eu minte cum e la vârsta aceea, când îţi zburdă sângele prin vine şi numai de

13 Ăsta-i Caragiale!

Mihai Viteazu nu ai chef, aşa că l-am ridicat în picioare pe unu mai visător, ca să destind niţel atmosfera:

— Popescu Ion I (mai era un Popescu Ion, adică II)! repetă ce-am spus adineauri!

Ăsta se fâstâceşte, se-nroşeşte şi e de-a dreptul penibil, că-i dăduseră şi tuleiele pe sub nas, aşa că mă gândesc să-l eliberez din chin:

— Popescule, dzic, dacă-mi spui drept la ce te gândeai, te iert!

Îl văz că se luminează tot la chip şi, vorba defunctului meu pretin, „faţa-i roşie ca mărul”, apoi rosteşte gângav:

— Ascultam mierloiul cela din pom, dom’ profesor!

Mă abţin să pufnesc în râs şi mă prefac foc şi pară:

— Păi, bine, măi loază, măi comută! Eu vă port prin hăţişurile politicilor externe ale lui Mihai

Viteazu şi tu asculţi mierloiu?

Aista, galben la faţă, ca ceara. N-am văzut în viaţa mea trecere mai rapidă de la roşu la culoarea cerii. Apoi adaug, cu glas schimbat:

— Hai, loazele! încolonarea şi afară, în grădină, barem să auzim cu toţii mierloiu lui Popescu I.

Altă dată, când ştiau că le dau lucrare de verificare, loazele au recurs la machiaverlâcuri şi au scris datele pe tablă cu litere greceşti. Mă fac foc şi pară, îi ridic în picioare şi le zic să spună cine e făptaşul, că acela ce va turna îl fac scăpat. Vitele, tăcute ca lacul în noapte. Văzând că nu spune unul pâs, am simţit aşa un fior, că poate mai e vreo şansă pentru naţia asta. îl aduc pe director, după ce i-am zis în prealabil că-i iert, pe motiv de caracter. După ce pleacă ăsta şi închide uşa după el, le zic:

— Măi prostovanilor, măi cornutelor, păi, voi pe grec îl păcăliţi cu litere greceşti?

Au fost câteva luni frumoase, chiar dacă banii nu-mi ajungeau şi de cârciumă, şi să ţin casa, şi biata Didina ajunsese să-mi vândă surtucurile mai vechi şi să facă troc cu chivuţele. Nu-ţi spui că odată a dat o haină ruptă pe la

cheutori unei ţigănci şi am descoperit apoi că-n ea pusesem două belete de loterie. Noroc că nu erau câştigătoare!

*

Trebuie să pui, Coane Păvălucă, pe seama schimbării mele de caracter, a unei noi seriozităţi dobândite atât cu ajutorul Didinei, dar şi prin moartea lui Eminescu, despărţirea relativă de comedie. Am hotărât să pui la încercare răbdarea publicului, cari aştepta de la mine hăhăială uşurică şi „humor de mahala”, aşa că am început să scriu ceva mult mai negru, mai aproape de un tragic adevărat. Marea luptă pe care am dat-o n-a fost neapărat tematică – deşi aici s-a spart mai întâi buboiul –, ci stilistică. Am înţeles în anul acela că ciuma literaturii daco-romane nu e neapărat tematica facilă sau fals-tragică, ci dragostea neţărmurită a scriitorului nostru pentru figurile de stil. Am vrut să scriu o dramă „rece”, cari să nu mai fie situată în mahala sau în oraş, ci să aibă în dânsa un cutremur subteran, într-un mediu elementar, ţărănesc. Mi-am amintit de vorbele acelui tânăr ţăran

Întâlnit în faţa hanului din Tigveni, pe când eram revizor şi băteam drumurile. Văzusem atunci o hangiţă atât de frumoasă, încât nu aş mai fi plecat de acolo, iar când am reuşit în cele din urmă să mă desprind, în faţa hanului, am simţit că atâta frumuseţe trebuie rostită, aşa că am făcut o remarcă despre ea unui grup de ţărani care steteau acolo, în prispă. Unul dintre ei, deloc uimit de vraja sub care căzusem, a spus atunci câteva cuvinte care mi-au rămas în amintire pe vecie şi au dospit până din ele s-a născut *Năpasta*: „Ei, domnule, pentru fata asta o să se facă moarte de om!”

Abia acum, după atâţia ani, am înţeles cu adevărat ce a vrut să zică băiatul acela, am înţeles cu înţelepciunea anilor şi a tragediilor reci şi reale prin care am trecut: adevărata frumuseţe e mortală, iar asta au spus-o tragedienii antici încă de la începuturile lumii. Frumuseţea

aceea răscolitoare nu e umană, nu rezidă în domeniul mundan, pieritor, ci e un blestem cari atrage nenorocirea asupra ăluia care o posedă, dar şi asupra celui cari doreşte, cu micime omenească, să o posede.

Am anticipat reacţiunile critice, pentru că nimic nu jigneşte mai mult lumea literară daco-romană decât cel ce-i înşală aşteptările. Au sărit asupra ei ca vulturii, cronicile negative au curs duium, iar foştii mei „prieteni”, Maiorescu şi Carp, au dirijat corul Eriniilor. Mi s-a reproşat caracterul sumbru al piesei, lipsa unei pete roz (!!!), simpatia pe care o atrăgeau personajele negative. Citeam şi râdeam: păi, Oedip nu ţi-e simpatic, Maestre? Doară omoară pe tătâne-su şi-şi face mendrele cu mamă-sa! Multe cronici vorbeau despre valoarea literară a piesei, dar şi despre eşecul ei per ansamblu.

Singurii critici cari s-au exprimat fără rezerve în favoarea ei au fost, lucru de mirare atunci, cei dinspre aripa stângă a ideologiei: Costică[14], Sofia Nădejde etalii. Atunci am început a mă împrietenii cu Moscalul, cari s-a dovedit, precum ştii, un om de mare onoare şi un luptător pe care nu cred că l-a meritat vreodată Dacia Felix.

Rezultatul acestui insucces, chiar dacă prevăzut de mine – dar ce înseamnă raţiunea, atunci când sufletul îţi spune că ai scris o piesă cu adevărat mare, când mizezi pe o punte între tine şi cetitor sau spectatori care să treacă peste mărunţişurile omeneşti? –, au fost o tristeţe şi o înrăire ale mele cari m-au condus spre o blazare periculoasă, de cari abia m-am dezbărat cu ajutorul Didinei. La asta se adăuga şi faptul că nu ne mai ajungeam deloc cu banii şi, pe deasupra, moartea celor două fetiţe născute ce le-am avut la începutul căsniciei noastre. Au fost ani negri, negri şi poate de acolo a izvorât *Năpasta* în spiritul ei, dintr-o tristeţe adâncă şi reală, ca un balast cari mă trăgea la fundul unor ape negre, uleioase şi puturoase.

---

14 Constantin Dobrogeanu-Gherea, socrul lui Paul Zarifopol, tovarăş de cârciumăreală şi adevărat model de comportament uman pentru Caragiale.

Deşi fetiţele încă nu muriseră când am încheiat piesa, am scris ultimele secvenţe ascultându-le tuşea din cealaltă cameră şi cu un sentiment premonitoriu despre care am învăţat că nu mă înşală niciodată. Auzeam pe Didina plângând şi îngrijind pe fetiţe, auzeam tuşea care era din ce în ce mai seacă şi mai cavernoasă şi am ştiut că intru într-o zodie neagră, una a încercărilor şi a nedreptăţii.

În 1891, când am îngropat pe Ioana şi pe Agatha, am hotărât cu Didina să schimbăm locul, pentru că nu mai puteam sta nici între pereţii unde muriseră îngeraşii, nici în oraşul plin de duşmani. Mă simţeam ca Orest hăituit de Furii, numai că nu înţelegeam pe cine omorâsem[15]. Banii nu ne ajungeau de niciunele, aşa că am început a trimite scrisori la Sibiu, în încercarea de a mă angaja profesor la „Astra”, dar şi la Braşov, unde visam să ne strămutăm. În acelaşi timp am depus candidatura la Premiile Academiei, pentru volumele *Teatru* şi

Năpasta, însă acolo lucrurile au decurs după cum mă aşteptam: singurul cari m-a susţinut, cu jumătate de gură, a fost Conul Jacques, în rest am fost atacat ca antinationalist, ca imoral şi toate cele prostii ce ies pe gura ignarilor şi inculţilor ce se bat cu pumnul în piept când e vorba de naţiune. Bineînţeles că a fost respinsă premierea mea, cu 20 de voturi la 3. Cel mai înfocat acuzator al meu a fost Sturdza, cari a rostit aceste cuvinte pline de sfântă indignare: „D. Caragiale să înveţe a-şi respecta naţiunea sa, iar nu să-şi bată joc de ea”. Aşa o fi, Coane Păvălucă, poate că nu mi-am respectat îndeajuns naţiunea, dar şi respectul cesta fuge când vede atâta prostie şi prefăcătorie.

Simţeam căsc-nchide-n jurul meu un cerc de fier şi că ceva groaznic se apropie şi din sentimentul acesta de final de lume au ieşit câteva lucruri de care nu mă dezic total,

15 Simt pasajul acesta ca pe un adevărat punct de greutate, dacă nu chiar de fugă. Nicăieri nu este tonul mai amar, mai resemnat, poate cu excepţia finalului. Dar nu vreau să anticipez, deşi, când fac aceste note, am citit manuscrisul de trei ori şi simt că explodez de nerăbdare să-l discut cu cineva.

însă nici în pace nu mi le reamintesc. Primul a fost conferinţa mea de la Ateneu, *Gâşte şi Gâşte literare*, apoi conferinţa şi articolul *Două note*: ambele au pecetluit ruptura definitivă şi irevocabilă de junimişti şi de Maiorescu în mod special (şi oficial). Nu pot a le retrage, căci asta simţeam atunci faţă de noul profil al Junimii, mai apăsat politic, maigăunos-conservator ca nicicând. Era, dacă vrei, o răbufnire de furie, pentru că în foarte scurt timp muriseră în mizerie şi Eminescu şi Creangă (pe care am început să apreciez abia târziu), iar eu trăiam în sărăcie din ce în ce mai apăsată. Unde era atunci caracterul Junimii? De profitat ştiuseră s-o facă la vremea potrivită. Unde era ajutorul când am avut nevoie de el? Nu doar eu, ci şi mai sus menţionaţii, chiar dacă pe Creangă-l adaug cu inima strânsă…

Şi atunci, Coane Păvălucă, pentru a ieşi din marasmul acela sufletesc, am crezut că pot scăpa de griji şi de soioasa lume literară dacă-mi fac un loc al meu, în care să-mi placă a-mi petrece zilele. Adicătelea o berărie, cari repede a devenit nu una, ci sumedenie, pentru că nu ştiu cum se făcea, dar toate-mi dădeau faliment. Vorba Didinei, „Iancule, tu te-ai născut cu o gaură-n plus faţă de alţi oameni: în palmă!”

În noiembrie 1893 am deschis aşadar berăria din Gabroveni: cunoscându-mă, probabil îţi vei zice-n sinea ta că să-l pui berar pe Caragiale e ca şi cum ai aşeza lupul paznic la stână. Au fost câteva luni împrăştiate, când am încercat a face vad, aşa că mai mult dădeam băutură pe veresie decât să vând. Şi da, mai sorbeam şi eu câte un Luther cu guler. Duşmanii exultau: nu arareori se întâmpla să văz cum se holba câte unul prin geam, numai pentru a-şi râde de Caragiale cu şorţ alb cum face ţal sau aduce câte patru halbe la masă. Tony Bacalbaşa, cu care încă nu mă certasem, mi-a făcut un frumos necrolog-redamă în *Adevărul literar*:

Astă-seară se face înmormântarea lui I.L. Caragiale, Marele nostru dramaturg, Omul căruia îi datorăm

„Noaptea furtunoasă”, „Scrisoarea pierdută” şi alte opere ce vor însemna în literatura acestei ţări o operă mare, se îngroapă în această seară, poate pentru veci.

El, care a plâns pe marele Eminescu, atunci când neîndurata „Nirvāṇa” şi-a deschis braţele ca să primească pe neuitatul maestru, nu va avea parte nici de această ultimă consolare, după care au aspirat atâţia! Gonit o viaţă întreagă de nenorocire, urmărit de piaza rea, care de la naştere nu l-a părăsit niciodată, Caragiale nu poate avea în lumea asta – în ţara asta – nici măcar un mormânt ca lumea, aşa cum cel din urmă proletar poate să aibă.

Nu! în ţintirimul trist, în care artistul este închis astă seară, nu va creşte nici plângătoarea salcie – mângâierea mormintelor –, nici vântul nu va veni să cânte cu glasul sfâşietor de trist eternul poem al Eternităţii, nicio mână amică nu va sădi o rază, niciun plâns, niciun oftat, nicio jale.

Astă seară se deschide în strada Gabroveni: „Berăria Mihalcea şi Caragiale”.

S-au bucurat, da-i-aş în Paşte, şi bucuria lor mi-a fost piază rea, pentru că am deschis în anii ce-au urmat mai multe cârciumi decât am scris cărţi, şi niciuna n-a supravieţuit. Când m-am retras din Gabroveni, am avut ideea năstruşnică de a deschide locantă în alt oraş decât Bucureştiul, în care, după cum ţi-am scris, simţeam că mă sufoc. M-am gândit mai întâi la Iaşi, unde petrecusem zile frumoase în perioada Junimii şi a scurtei mele cariere de revizor şcolar, aşa că am plecat în prospecţiune. Cârciumă n-am deschis, căci am fost descurajat de toţi chelnerii cu care am schimbat vorbe, însă, în disperare de cauză, am vândut fraţilor Şaraga de la Ieşi, escroci ca orice neam de editor, dreptul de a-mi publica volumele de teatru, cu opţiunea de a le retipări oricând. Am încasat ceva bani şi am hotărât să-mi continui prospecţiunile provinciale, însă am fost adus de urgenţă la Bucureşti de probabil singura veste bună a anului: naşterea lui Tuşehi, Ecaterina, microbul meu numărul 2. Luchi avea deja un an şi toţi anii

aceia de frământări şi de proiecte clădite şi risipite, de cârciumi deschise şi închise, de ediţii vândute şi pierdute au trecut peste mine ca un vis, pentru că în sufletul meu trona ca o molimă teama că şi aceşti doi copii vor muri, asemeni fetiţelor pierdute. Anul următor, 1895, m-a găsit conducând cârciuma din gara Buzăului, dar şi hăituind conducerea Teatrului National»

pentru o reprezentaţie cu *o scrisoare pierdută*, pentru care nu-mi dădusem acordul. Am intrat în partidul radical al lui Panu şi am început a scrie la *Ziua*, unde publicam fără semnătură.

În Bucureşti deschisesem cârciuma „Bene Bibenti", pe Şelari. Aici lucrurile păreau să meargă mai bine, vadul era bun şi scăpasem de Mihalcea, asociatul meu de pe Gabroveni. Visul meu era s-o transform într-o Academie Literară cu ştaif, dar fără ifose şi pluş. Veneau aici tot soiul de pretini şi se aşezau sub poezioara lui Teleor, pe care o pictasem deasupra tejghelei:

Şi erau în berărie:

Mese, scaune, pocale.

Chelneri, sticle şi butoaie şi nea Iancu Caragiale.

Când s-a născut Ecaterina, Tuşehi, am făcut cinste la toată cârciuma, am dat de mâncare şi de băut la toţi, am ţinut un discurs şi am vărsat o lacrimă, dorindu-mi din inimă să am norocul de-a o vedea crescând mare. „Bene Bibenti" a mers bine până a început să meargă rău. Nici n-avea cum să fie altfel, dacă îi alungam tocmai pe ăia care intrau cu pungile pline de bani. Dar, vezi matale, Coane Păvălucă, nu mi-a plăcut niciodată neamul prost. Îmi amintesc un negustor care s-a aşezat odată la tejghea, uitându-se lung la mine. Nemaiputând a-i suporta căutătura, mă duc la el şi-l întreb ce doreşte.

— Măi vere, zice burtosul când îl iau la rost, tu eşti Caragiale ăla cu comediile?

Mă înveselesc şi-i zic că da, ăla aş fi. În fond, chiar eram ăla cu comediile. Toată viaţa mea era o mare comedie.

— Caragiale, mă, zice el înduioşat, dar cu aer de mecena protector al artelor şi al celor mai slabi cari se îndeletnicesc cu prostii, cum făcuşi, mă, comediile ălea? auzi, să-mi faci una pentru nevastă-mea, că grozav mai râde dumneaei la comedii!

I-am întors spatele, indignat, şi l-am lăsat să-şi răcească gura de pomană. Sincer să-ţi spui, trăiam cu speranţa că *Năpasta* va schimba ceva în felul cum mă privea publicul, aşa cum îi schimbasem, prin pur exerciţiu de tenacitate, accepţiunea asupra comediei sau a scurtelor însemnări satirice. Vezi tu, Coane Păvălucă, care eşti mai tânăr, când am început eu a scrie comedie am avut de înfruntat doi monştri: unul era poezia, redusă şi ea la flori, filomele şi oftaturi amorezate, iar al doilea era drama istorică, creaţia înaltă, cari, oricât de proastă ar fi fost, tot mai artistică decât comedia era considerată. Ar mai fi fost un al treilea monstru, poate cel mai subtil, al purităţii genurilor, dar acolo bătălia a fost lungă şi grea, poate mai greu de observat de către cei din staluri. Am privit, încă de când făceam munca de corector în tipografie, cariera de scriitor ca pe una a şahistului care trebuie mai curând să-şi surprindă adversarul, să-i ridice bariere de fum în faţa ochilor şi să lanseze false atacuri pentru a le ascunde pe cele reale. Nu a fost nimic întâmplător că eu am început a scrie comedie într-o vreme a poeziei lirice sau a dramei istorice, nimic întâmplător că eu am cultivat genul scurt, pastila, schiţa într-o epocă a cearşafurilor tragice interminabile. O să înţelegi că nici turnura luată cu *Năpasta* nu a fost deloc întâmplătoare: ia-o ca pe o schimbare de viteză, un viraj menit a-i destabiliza pe comozii noştri compatrioţi. Am trăit ani de zile cu o convingere aproape ştanţată-n suflet şi-n minte că *Năpasta* dă adevărata măsură a valorii mele: comediile erau dovada inteligenţei mele, erau dovada unei urechi neegalate, dar şi a curajului de a aduce pe scenă limba mahalalei, a gazetei, a cârciumii, limba *vorbită*, iară nu literară, pompoasă, ipocrită şi dulceagă care bântuia scenele

teatrelor noastre. *Năpasta* însă, ei… *Năpasta* s-a născut dintr-o senzaţie a sfârşitului, dintr-o presimţire a dezastrului ce atârnă deasupra oricărei vieţi, cu precădere asupra uneia blestemate cu frumuseţe. *Năpasta* e simplitate a durerii, e violenţă a sentimentului, e os. Os, dragul meu Păvălucă, alb, spălat de apele primăverii, dezgropat din prundiş şi adus la lumina primului soare din an.

*

Am 43 de ani, Coane Păvălucă, în imaginea care mi-a rămas în minte. La 43 de ani am dat deja, se va dovedi, ce aveam eu mai bun de dat unei literaturi prizărite şi veninoase. În imaginea aceea, Didina stă în picioare, de-a dreapta mea, cu zâmbet trist, obosit, iar în faţa noastră sunt aşezaţi cei trei copii: Mateiu, în costum de marinar, are zece ani, Luchi are doi, e dolofan şi cuminte, iar Tuşehi doar un anişor. Înconjor grupul ăsta ca o stafie – şi nu mă pot opri să mă-ntreb dacă nu cumva ei mă simt – şi ştiu că poate mai fericit ca atunci n-am fost vreodată. Bineînţeles că asta

n-o ştiam atunci, copleşit de grijile băneşti, de lupta cu presupuşii şi adevăraţii duşmani, cu moştenitorii falşi şi reali ai Momuloaiei, cu cârciumile. Mă închideam noaptea în birou şi încercam să scriu – dar neplăcerea adâncă, o ştii bine, pe care-am avut-o mereu în faţa hârtiei ajunsese de nesuportat. La fel durerile de cap şi o senzaţie greţoasă de sufocare pe care acum o pun pe seama chinurilor sufleteşti. Steteam aşezat însă, până la ore târzii, zgrepţănând hârtia, până ce prezenţa Didinei începea să mă irite, căci refuza să se culce până nu-mi terminam eu treaba, mai mult chinuindu-se deasupra lucrului de mână. Atunci mă-ntorceam spre ea şi mă răsteam, prefăcându-mă mânios:

— Hai, frate, dar tu chiar vrei să orbeşti? Fugi la culcare!

Au fost ani de lungi plimbări în care-am învăţat să fiu

singur. Vârsta asta, de 40 de ani, e ideală pentru aşa ceva. Numai tembeliise-nconjoară necontenit de oameni după o anume etate. Asta e vârsta la care, vrând-nevrând, cerni cu sită deasă şi culegi doar ce merită, fie-n partea duşmanilor, fie în cea mai preţioasă, a amicilor. Poate păream pierdut în gânduri, cu vesta mea mereu boţită, cu haina care stătea pe mine ca pe gard, pălăria mototolită, pe-o ureche, dar îmi educasem urechea să fie mereu trează, ba chiar, când auzeam o vorbă pe care n-o ştiam, prin mahalale, mă apropiam şi intram în vorbă cu emitentul. Altă dată, ajuns la mare strâmtoare cu banii, am descins la Ministerul Instrucţiunii şi am cerut audienţă urgentă la Ministru, declarându-i că am o problemă de interes naţional. Ajuns în birou, îi expun proiectul meu de a scrie o Istorie a Românilor, într-o formă populară, accesibilă vulgului: Ministrul a fost încântat şi n-a strâmbat din nas când am cerut

un avans de 5.000 de lei. Imediat am luat birja spre casă şi am strigat Didinei de la poartă:

— Haidi, frate, unde-i geanta de voiaj? Unde-s copiii? Haidi, că pleacă trenul!

Şi am făcut un voiaj de trei săptămâni prin Moldova, cu Didina şi microbii, o minune! Când am simţit că se termină arginţii, am trimis telegramă la Minister, spunând că lucrarea-i gata şi că as mai avea nevoie de vreo 3.000 de lei. Steteam y în gazdă pe lângă Suceviţa şi nu mică mi-a fost mirarea, Herr Doktor, când m-am trezit cu un inspector de la Minister pe cap, venit în fugă să verifice adeverul spuselor mele.

— Maestre, zice ăsta, cu zâmbet ştrengăresc în colţul gurii – ne ştiam de la „Bene Bibenti”, băiat bun –, măcar materialul l-aţi strâns?

— Sigur, frate, dzicu, iacă-tă-l: şi-i arăt *Istoria* lui Xenopol, pe care o ţineam aproape, lângă pat.

Din păcate, asemenea situaţii nu erau „cose rarisime e singolari”: s-a făcut în vremea aceea să cer bani chiar de

la Rege, la care ajunsesem în audienţă pe cestiuni „culturale” Ne-am înţeles foarte bine, Carol avea o nobleţe fără fumuri – mi-ar fi plăcut să fi înţeles asta şi Contele Mateiu –, iar în final, încolţit de disperare, îi zic:

— Majestate, dar 1.000 de lei nu aveţi să daţi cu împrumut?

Acuma, oricare altul ori ar fi râs ca de-o glumă, ori m-ar fi dat pe uşă afară. Nu şi Carol: s-a uitat spre mine cu ochii ăia pătrunzători ai lui şi mi-a dat răspuns pe măsură:

— Domnule Caragiale, regele nu împrumută; regele dă.

— Da, Majestate, dar Caragiale nu ia, el doar împrumută, mi-a ieşit porumbelul pe gură.

*

În vremea aceea luasem în arendă cârciuma gării din Buzău, în care-mi pusesem mari speranţe, după ce trăsesem obloanele şi peste „Bene Bibenti” în acelaşi timp publicam la *Vatra*, ba chiar şi la *Gazeta Poporului*, a liberalilor. Ca să vezi poznă, în vremea respectivă, din aceleaşi considerente ce ţin de pauperitate, Tony1, chiar el, socialistul, scria la *Epoca*, gazeta conservatoare a lui Filipescu. Şi aşa am devenit rivali de peniţă, conservatorul şi socialistul, scriind pentru gazete pe care le dispreţuiam. De unde nimeni nu se uita pe rubricile noastre, când am început a ne lua de piepţi, au devenit cele mai citite din cele două gazete. Acuma, totul nu era decât teatru, la care recunoşti că mă pricep, pentru că seara ne întâlneam la cârciumă, la Andreiu, unde bietul Bacalbaşa mereu se păcălea, fiindcă-l puneam pe el să plătească băutura, în timp ce eu achitam mâncarea.

Prin toamna lui 1896 am închis cârciuma din Buzău, rămânând chiar dator unui podgorean pentru două căruţe de vin. Podgoreanul m-a dat în judecată, iar gazetele au făcut mare tam-tam, şi sigur aş fi ajuns la temniţă dacă nu ar fi ajuns isprava la urechile Regelui, care a intervenit din nou, punând să mi se achite datoria, cu unica condiţie de a atârna în cui sortul de cârciumar şi

9 9 9 >

de a mă dedica total scrisului. Ceea ce poate părea foarte frumos, numai că din scris mi-era imposibil să ţiu o casă cu trei copii care creşteau şi cereau: tantiemele pieselor erau ridicule, drepturile de autor, asemenea, iar chiria crescuse într-atât, încât în anii aceia am schimbat, ca şatra, mai multe case decât o făcusem în toată viaţa. Căutam

camere cu chirie aproape de centrul oraşului, ca să fiu alăturea de acţiune şi de cârciumi: am stat t»

pe Strada Colţei, apoi pe Carol, ba chiar şi pe Pitar Moşu. A fost o vreme de crunte privaţiuni, căci procesul moştenirii Momuloaiei întârzia să se soluţioneze: am găsit salvarea în a susţine câteva conferinţe la Ateneul Român, poate-poate oi mai aduce nişte galbeni în bugetul familiei. Nici asta n-a prea mers, căci venea lume puţină, iar când s-a nimerit să fie sala mai plină, s-a dovedit că surplusul era asigurat de tineri năimiţi de imbecilul de Macedonski, cari mă urmărea cu veninu-i caracteristic. Înainte să intru pe scenă, amicul Şt. O. Iosif, care avea o bănuială, mi-a strecurat în palmă un fluier găsit pe scările Ateneului. L-am luat şi l-am dosit bine-n buzunar. Când s-au ridicat >

În picioare, în mijlocul lecturii mele, şi au început să fluiere din adâncul foalelor, am băgat tacticos mâna-n buzunar, am scos fluierul şi am tras din ţignal spre ei. Ei fluierau la mine, eu fluieram de pe scenă la ei. Curat Carnaval! A rămas în memoria oraşului.

O singură lumină am din acei ani grei, când orgoliul mi-a fost călcat în picioare de toţi şi de toate. Mă angajasem funcţionar, registrator la Regia Monopolurilor, gândind că un salar regulat e ceea ce-mi trebuie, dar repede am observat cum la finele lunii bat din buze şi fluier a pagubă, aşa că mi-am luat inima-n dinţi şi am cerut audienţa la italian[16], ca să-i cer să-mi dea 25 de lei pe un

16 Aici Caragiale se referă la Luigi Cazzavillan: scena dintre ei doi mi se pare, domnule Profesor, de o tristeţe profundă, în ciuda comicăriilor

foileton. Adevărul e că mă aştepta Teleor la Andreiu şi nu aveam bani niciunul să plătim consumaţia. Italianul, şmecher… mă întâmpină amabil, tot o dulceaţă, mă pofteşte să iau loc:

— Diceţi, domnule Caragiale! grăieşte el, cu cel mai frumos accent demn de opera lui Verdi.

— Domnule Cazzavillan, vă spui drept, am nevoie de parale… îmi daţi 25 de lei pe un foileton în *Universul* dumitale?

— Cu tot dragul, domnule Caragiale! Când dai foiletonul?

— Mâine!

— Perfect, mâine vezi banii.

— Apăi, nu aşa, am sărit ca ars. Banii-mi trebuie acum!

— Apăi, aşa nu se poate. Nu dau bani pe datorie. Dai marfa, dau banii. Ba mai mult, îţi dau 50 de lei, nu 25, pe un foileton doar dacă te pui de acord să scrii câte un foileton pe săptămână timp de un an.

— Mare minune! Mă prind!

— Ei bine, vino mâine cu foiletonul şi-ţi dau

25 de lei.

— Păi, n-ai zis că-mi dai 50?

— Ba da, dar pe loc îţi dau jumate. După un an, când s-o strânge de-o carte, îţi dau şi restul.

Cam asta era viaţa mea, Coane: nesiguranţă, salahoreală de dimineaţă până seara, o ţineam din mutare-n mutare şi cred că orice muiere mai puţin puternică şi îndrăgostită ca Didina mi-ar fi pus geamantanul în mână de zece ori în perioada aia de sărăcie. Ea, în schimb, îmi ascundea târguielile pe care le făcea cu obiectele primite la nuntă, ba chiar îşi dădea rochiile pentru un kil de carne de vită. Poate pe alţii condiţiile astea de viaţă i-ar fi îndepărtat, mai ales dacă gândim şi la moartea celor două

pe care le introduce Caragiale în text. Ba chiar şi-n ciuda faptului că fără această negociere dintre un patron de presă şi un individ genial, dar cu frică de scris nu s-ar fi născut Momentele.

fetiţe. Pe noi mai mult ne-au apropiat şi nopţile în care vegheam împreună deasupra lui Luchi, când era răcit şi tuşea – tuşea aia blestemată, tu-i cristelniţa mamii ei –, m-au făcut să-nţeleg că, dacă nu pot şi nu pot ţine-n frâu anumite porniri naturale, ar fi bine măcar să le duc la îndeplinire cu mai multă discreţie.

*

Am inaugurat aşadar două rubrici noi la *Universul* şi tot atunci am legat prietenie cu Vlahuţă. Nu mă mai apropiasem de nimeni cu atâta căldură din perioada *Timpul*, când ieşeam la o litră de vin cu Eminescu, iar Vlahuţă, moldovean şi el, părea să aibă ceva, dacă nu din talentul lui Eminescu, atunci măcar din inocenţa şi patosul lui, mai ales după ce se făcea. În genere însă, Vlahuţă mă trăgea din cârciumă, nu-i plăcea aşa mult, pentru că se ambeta imediat, şi insista să peripatetizăm în mijlocul naturii, drept care trebuia să-nghit şi aşa ceva. Dar merita efortul, pentru că începusem să resimt inocenţa lui ca pe o abluţiune necesară după băile zilnice în jegul bucureştean. La asta se adăuga şi sentimentul meu de vinovăţie, pentru jignirea ce-i adusesem cu ani în urmă, când publicase romanul *Dan* (literatură diabetică, de altfel), despre care am zis în public că-i cea mai mare idioţenie scrisă-n limba română. Am fost»

nedrept, s-au scris şi se vor mai scrie idioţenii mult mai mari. Dar romanul era prost, de-a dreptul execrabil şi, dacă n-am putut suporta ceva-n viaţă, apăi alea au fost dulcegăriile literare. În fine, ar fi trebuit să-mi ţin gura, dar matale, Coane Păvălucă, ştii că asta-i o imposibilitate. Din fericire, anii au trecut şi ne-am împăcat, iar la acest duo s-a adăugat Delavrancea, cari era de acelaşi leat cu Vlahuţă, adică erau amândoi mai mici decât mine cu vreo 6 ani. Începusem să prefer întâlnirile noastre în 3, fie în oraş, fie la moşiile lor, cârciumilor otrăvite din Bucuresci şi, probabil cadou al vârstei, căpătasem sporadice accente liricoide şi înduioşări spontanee. Aşa am urmărit împreună înspăimântătoarea cometă Halley cum a brăzdat ceriul

patriei în mai 1910, în loc să stau prin cârciumi şi să mă-mbăt cu de-alde Iancu Brezeanu.

Delavrancea avea şi el o vână liricoidă bine alcă tuită şi pe lângă sentimentalism îl mai şi năpădea un şuvoi de cuvinte pe care simţea nevoia să-l dirijeze-n literatură. Nici faţă de el nu m-am putut stăpâni, mai ales după ce mi s-a desfiinţat postul de la Regie şi am înfiinţat iar *Moftul Român*: literatura lui e într-atât de parodizabilă, că ar fi un păcat de moarte să n-o iei la refec. Dar Barbu avea mai mult humor decât Alecu, asta-i limpede, şi am petrecut cu el ani întregi de râs cu pohtă, benchetuială elină şi dialoguri spumoase. Bibic curat!

În sesiunea din 1902 a Academiei mi-am spus să mai încerc o dată la Premiul Năsturel-Herescu, cari nu era de colo (4.000 de lei), de data asta cu volumul de *Momente*, în genere bine primit. Ştiam că nu am nicio şansă, pentru că în chiar volumul propus erau atacuri dure la adresa unor membri ai Academiei şi a instituţiei propriu-zise. Aşa cum am anticipat, volumul a fost respins categoric şi a trebuit să mă întorc şi mai amărât la vechea, dar noua mea ocupaţie de berar, de data asta în apropierea Teatrului Naţional, la Gambrinus. Între timp mă mai distram cu poşta redacţiei, unde am descoperit pentru întâia oară cu adevărat che abunghendză ghe gheniu dzace-n poporul cesta, ce pacoste e presimţirea propriului talent pe moftangiul român. Burghezi cumsecade, domnişoare de pansion, tarabagii, cu toţii vor, bibicule, să scrie, să nemurească avânturile propriului suflet şi să le încredinţeze tiparului. Şi mă întrebai atunci care-i mecanismul din spatele acestei dorinţe: că doară nu-i o nelinişte cum îl încerca pe Eminescu şi-l băga-n odaie, unde scria ca un nebun nopţi şi zile-ntregi. Nu, trebuie să fie altceva, poate aceeaşi pornire care-l face pe moftangiu să ridice mâna la o prelecţiune populară, să-ntrerupă pe vorghitoriu şi să înceapă a-şi exprima propria părere, susţinută de lecturi serioase de prin almanahuri şi pagini ghe gazetă. Moftangiii îs nemulţumiţi de viaţa lor, simt

bastonul de mareşal cum îi împunge din raniţă şi-ar vrea să vadă asta toată lumea. Iar calea cea mai nobilă le pare-a fi literatura, că doară nu e mare lucru în a descrie un colţ de natură ce

se află-n concordanţă cu sufletul lor liric. Iar când asta nu merge şi exemplarele plătite din sudoarea frunţii lor rămân stivuite-n pivniţa igrasioasă, atunci se înhamă la căruţa politichiei.

*

Herr Doktor, fac un mic intermezzo pentru că urmează trecerea la un episod recent, cari mi-a dat brânci afară din tară şi m-a făcut să muşc cu

pohtă din franzela amară a exilului. Am întrerupt epistola această monstruoasă către tine pentru că am avut un nou acces de langoare agresivă, de care ţi-am mai scris. Când se întâmplă una ca asta, de mă lasă istovit ca după o boală grea, sunt clipe în care nu doar epuizarea mă ţintuieşte la pat, ci şi cele mai negre presentimente legate de existenta vreunui sens în tot ce facem noi. Şi

* y nu mă refer aici la scris, despre care ţi-am spus că-l urăsc mai abitir decât mă urăşte Mateiu pe mine, ci la un sens mai larg, care le-ar înghiţi pe celelalte, aşa cum înghiţ eu un zup acru de galinaţeu după o petrecanie cu vişinapuri şi bere daco-macedo-română. Când se întâmplă una ca aiasta, e ca şi cum toate boalele mele s-ar aduna într-una: ipohondria, frica de microbi, teama de moarte, teama-n faţa lipsei de talent, frica de-a muri singur, teama de pedeapsă divină. Stau întins pe divan între perini cari de cari mai mari şi, cu storurile trase, îmi număr bătăile inimii, de-a căror aritmie n-a ştiut să-mi zică nimic niciun doftor berlinez. Am gust de iască-n gură, intestinele frământate şi-n loc de sânge parc-ar curje petrol. Sunt zile în care nu-mi face cu ochiul nici măcar o agape la grădiniţa mea preferată, la Sachsenhof sau la o discretă cină daco-romană în tovărăşia dumitale şi a simpaticei Frau Doktor.

Aproposito, când voi expia, la Sachsenhof ţin morţiş să se aşeze placă memorială, de către Sfatul Oraşului Lipsea în colaborare cu Primăria Ploieştilor, pe care să scrie, cu litere gotice: „Aici îi plăcea iubitului Herr Direktor să se dedea la speculaţiuni transcendentale”. Amu, cum tu eşti băiat de zahăr, Coane Păvălucă, o să mă iau cu o mână de ceafă şi o să mă scoţ singur-singurel din butoi, ca să conducem povestea din epistolă spre firescul ei sfârşit: ziua de azi.

Lieber Herr Doktor, în anul de graţie 1901, cam spre finele acestuia, o victimă a ironiilor mele de la poşta redacţiei (trimisese o poemă în proză despre părul năpăstuitei iubite, despre care am scris, mai şi semnându-mă: avem de-a face cu un „lirico-decadento-simbolisto-mistico-capilarosecesionist, turbat de impresia stupefiantă ce i-a produs-o capelura d’auro-blondo-irizo-bronzată a celeia care etc…”) mi-a iscat cea mai amară răzbunare de care a avut parte pielea mea pe care o credeam mai bătucită. Tânărul respectiv, nebun cu acte şi ţuţăr al lui Macedonski, pe numele lui Const. Al. Ionescu, publică în *Revista literară* un articol infam şi infamant pe titlul său „Domnul Caragiale”, în care începe a mă face cu ou şi cu oţet, după care vine cu acuzaţia apocaliptică despre o presupusă plagiere de către mine a unei piese ungureşti, scrisă de un anume Kemeny István. Piesa în care aş fi plagiat era chiar *Năpasta* şi poţi să înţelegi palpitaţiile ce mi le-a dat acuzaţia asta legată de piesa cea mai dragă mie, cea mai autentică. Drama lui Kemeny s-ar fi intitulat *Nenorocul* şi ar fi fost tradusă la 1848 de Alexandru Bogdan la Braşov. Piesa, adăuga viermele turbat, ar fi foarte rară şi descoperită de el printr-un noroc, în traducere, în Şchei. Curată conschiraţiugne, dacă nu chiar spirichismus! Trebuie să-i dau credit pentru ingeniozitate. A avut tupeul să şi pună pe două coloane replici din *Năpasta* şi din *Nenorocull* Totul părea aşa de autentic şi de sumbru, că au fost clipe când m-am îndoit eu însumi de mine, deşi ştiam prea bine cum se născuse piesa mea şi

câte nopţi nedormite mă costase. Deşi nu a fost pentru prima dată când mi-am văzut numele aşezat deasupra unui hârdău cu lături şi, ca de fiecare dată, am avut o cutremurare onestă şi mi-am pus semne de întrebare în legătură cu un sâmbure de adevărat adânc înrădăcinat în fiinţa mea, de data asta am simţit cum se rupe o ultimă rezistenţă pe care o aşezam mereu între mine şi lume. A fost, prin nemernicia acuzaţiei, prin ingeniozitatea ei, prin mârşăvia dovedită de majoritatea cunoscuţilor, cari s-au grăbit a pleca ochii şi a şuşoti despre mine cele mai crunte neadevăruri, o ultimă lovitură pe care i-am îngăduit-o naţiunii daco-romane. Mi-am adunat ultimele puteri şi am hotărât să fac gestul care era aşteptat din partea mea: să mă apăr, deşi nu-ţi pot descrie sila cu care am făcut-o. Chiar acest act normal, de a mă apăra în faţa unor inveţii mizerabile, mi se părea înjositor. Am început a căuta peste tot pe acest Kemeny, ca să pot ceti cu ochii mei drama ce plagiasem. Descoperii repede că e autor inventat, la fel ca întreaga sa operă. Mai că l-am invidiat pe Caion pentru râvna pusă în proiect. Pentru a repara reputaţia terfelită, l-am chemat în proces. Bineînţeles că în proces au ieşit la iveală toate mizeriile acestui Caion, dar mai ales legătura strânsă pe care o avea cu Macedonski, implicat până peste cap în conspiraţiune. Dacă a ieşit ceva bun din toată această afacere a fost pledoaria strălucită a lui Barbu, care a pus mai mult suflet decât în orice proces ce-l dusese vreodată la bun sfârşit: a început domol, aproape inaudibil, ca împovărat de nemernicia acuzaţiilor ce mi se aduceau. A continuat în crescendo, adunând argumentele aşa cum apele răului adună firicelele lăturalnice, transformându-se în şuvoaie, apoi în torente. Vocea lui a devenit tunătoare, ofensată, era vocea unui proroc, nu a unui avocat. Dar, mai presus de orice, Barbu a dovedit, mi-a dovedit mie, că drama mea este, poate fi înţeleasă. Nu vorbisem cu el niciodată despre *Năpasta*, pentru că simţisem mereu că publicând-o îi încălcăm cumva teritoriul artistic. Dar când a pronunţat următoarele cuvinte, am rămas înduioşat până

la lacrimi: „Caragiale nu se ocupă de întunecimea minţii. Aci, o femeie de voinţă extraordinară în serviciul dreptăţii vrea cu orice preţ să descopere şi să pedepsească pe asasinul primului său bărbat. Anca e toată drama. În înverşunarea ei de a descoperi crima, consimte să se mărite cu acela pe care-l bănuia că e ucigaşul, în scop d-a descoperi teribilul adevăr. Conflictul psihologic, de o «noţiune profund tragică, nu urmăreşte de la început şi până la sfârşit decât un scop, justiţia! Tolstoi şi-a propus să dovedească în înfiorătoarea lui dramă puterea întunecimii şi triumful credinţei simple şi profunde, în Akim, care crede şi nu bea, nu fumează. Caragiale a creat un caracter, pe Anca, şi prin Anca triumfă dreptatea omenească”. Şi a mai rămas vorba bibicului de Ranetti: „Cine-i Kemeny? Este un copil făcut de Macedonski cu Caion”. Într-adevăr, am avut parte de zoaie aruncate, deşi nevinovat, asupra mea, mai ales din partea *Forţei morale* (curată forţă, curată morală, monşer), unde Macedonski, bărbat cum îl ştim, deghizat în Luciliu (ca să nu-l confundăm cu Sallustiu), a venit cu noi şi noi acuzaţii de plagiat la adresa mea. De la Kemeny am ajuns la Tolstoi, iar de acolo până la un ştiu ce comedie franceză n-a mai fost decât un pas. Dacă plecai urechea, nu scrisesem un rând original în viaţa mea. Şi urechea au plecat-o mulţi. Doară ştii vorba franţuzească a englezului cu nume culinariu: „Calomniez, calomniez, il en restera toujours quelque chose” Caion a fost făcut scăpat, înduioşând avocatul

Moldoveanu pe juri cu argumentul tinereţii lui. Tinereţe care-i dăduse însă destul timp să îngălbenească hârtii scrise de el cu litere chirilice, ca să pară autentice, sau să-şi inventeze trei cărţi publicate în limba franceză. Viermele ăsta n-a păţit nimic, dar eu, trecut deja de 50 de ani, în care n-am făcut altceva decât să muncesc, am rămas terfelit. Ba chiar, după proces, viermuşul a continuat să mă atace, dar eu deja hotărâsem să-l las să latre la lună. Nu mai ieşeam de la Gambrinus decât ca să pot merge acasă, încovoiat de scârbă şi neagră melancolie.

Au fost anii cei mai negri ai vieţii mele, după cel în care mi-au murit fetele, când parcă nici la o bere sau o litră de vin nu-mi mai venea să vorbesc cu patos despre nimica. Mă ataşasem de Barbu, care-şi păstra încrederea în natura omenească şi-n dreptate, şi de Alecu Vlahuţă, idealist cum îl ştii, dar în rest nu mă mai interesa nimic.

Vei înţelege de ce, când în 1904 s-a rostuit oareşcum moştenirea Momuloaiei şi am primit în sfârşit ceea ce meritam, am hotărât cu Didina să ne înfruptăm cât de repede din pâinea exilului. Am început printr-o lungă vilegiatură evropeană, care mi-a întărit credinţa intimă că oraşul acela liniştit, curat, în care îmi voi putea petrece ultimii ani ai vieţii este Berlinul. Ştii foarte bine ipohondria de cari sufăr, teroarea mea de microbii de tot felul, scârba de mizeria bucureşteană, deopotrivă pe stradă şi-n sufletele oamenilor. În plus, ce să mai caut eu în Bucureşti? Când eram mai tânăr, voisem să mă aflu tot timpul în centrul furtunii, mereu aproape de Teatru, de cârciumi, de turbioanele politichiei. Acum vedeam prea bine că nici nu sunt dorit (vezi premiile Academiei, unde m-au respins de două ori), iar că acolo unde sunt jucat mi s-a rezervat un statut de scriitor zaharisit, care a spus ce-a avut de spus cu ani în urmă, dar acum e oleacă depăşit. Deci de ce să-mi toc moştenirea căpătată cu atâtea eforturi în această atmosferă? Nu-ţi voi ascunde că achitarea lui Caion m-a lăsat în poziţia unuia care, deşi nedreptăţit, este pus să plătească. Eram izolat în mijlocul unei rase proaste, de semidocţi care se văd îndrituiţi să ţie frâiele naţiei şi care-mi spuneau „maestre” (cât urăsc formula asta condescendentă, aflată între scuipat şi pupătură umedă, moscălească), dar când venea vorba să primesc deputăţia, mă treceau pe carantină. Am înţeles, târziu şi inutil, că ţara asta e menită a fi pe veci în mâna acelora care ştiu să te privească în ochi şi să-ţi spună că te iubesc, ca la cinci minute să te înjure cu foc. O ţară unde poţi spune orice, poţi face orice, poţi scrie orice şi oricum. Ţară blestemată şi înapoiată, ai cărei oameni se bălăcesc în starea lor ca

nişte sălbatici în noroaie calde. Nu le-a plăcut Eminescu, pentru că le părea nebun în intransigenţa lui, nu le-a plăcut Cuza, pentru că era din altă lume şi l-au forţat să abdice sub semnul» >

moralităţii – al moralităţii, Coane Păvălucă, aici, în Balcani, unde cuvântul e gol de sens, ce piesă de teatru sublimă, ce cor al vânătorilor!!! –, iar pe mine m-au secătuit de puteri. Nu încetează a mă uimi uşurinţa pe care o au de a scoate la înaintare „moralitatea" atunci când vor să îngroape pe careva: toţi aceşti arivişti nespălaţi, toate huidumele slinoase poartă-n gură „moralitatea" ca pe oul Fabergé. Imorale erau şi piesele mele, pentru că şubrezeau instituţiile statului: însă în faţa

I I

unei adevărate calomnii, cu toţii deveneau îngăduitori şi umani. În politichie, orice avocăţel bun dănţău şi patriot naţionale şi fercheş la modul sublim avea mai multe şanse decât deja bătrânul şi zaharisitul Caragiali. Cărţile nu mi se retipăreau (nu există cerere, ridica din umeri editorul, această lepră incurabilă a omenirii), iar casele de editură mă ocoleau ca pe ciumă, pentru că mi se dusese buhul că aş avea reacţiuni extreme în faţa greşelilor de slovă. Decât să ai de-a face cu nebunul de Caragiale, mai bine să nu-l publici!

În 1904, în toiul acestor gânduri negre, ca să-mi arate semn de bunăvoinţă, pronia cerească a rezolvat procesul Momuloaiei. Sătul, sastisit de moarte, am căzut la pace, parte-n parte, cu toţi lăcrimanţii şi am adunat într-un an mai mulţi bani decât reuşisem până atunci. 150.000 de colo, 250.000 de dincolo, 250.000 din altă parte. Am dat-o la pace şi le-am luat banii. Toată lumea era obosită de proces, aşa că nu mi-a fost greu să mă extrag, luând caimacul. Mi-am făcut calculele cu Didina, am închis porţile la Gambrinus şi într-o seară, pe când plănuiam şi desfăceam idei, că să ne mutăm la Braşov, că să mergem la Sibiu, am simţit că mi s-a deschis ca o poartă în minte, am luat pe Didina de mână şi i-am zis:

— Frate, eu nu mai suport duhoarea, nu mai vreau aici!

Abia când am văzut fericirea din ochii Didinei, semnul că atât aştepta de la mine, să mă desprind de cloaca daco-romană, am priceput că de mult trebuia să facem noi pasul acesta. Pentru mine se terminase lupta, putea începe viaţa. Am vândut ce era mai greu de luat, am împachetat şi am plecat tot familionul mai întâi la Blaj[17], unde mă aşteptau Scurtu şi Ranetti. Nu-ţi povestesc ce-a fost acolo, beţie cruntă. Mergeam pe străzi doar în cămeşă, ca Eminescu pe vremuri, cu litra de vin în mână şi mai că-mi venea să cânt. Îmi amin

tesc de zilele celea cum îşi aminteşte deţinutul de eliberare. Păşeam pe străzile Blajului şi fredonam din nebunul de Schumann (ştii că atât mai poci înghiţi după Beethoven, Mozart şi Scarlatti), îmi bătea soarele-n piept şi am simţit pentru prima oară, după mulţi ani, că îs viu şi liber. De acolo am luat trenul spre Budapesta, unde am stat doar câteva zile, ca să se minuneze microbii mei de frumuseţile Imperiului, şi unde a sosit şi Delavrancea, cari voia să viziteze pe Aghiuţă la Paris. Am şezut două luni întregi în Francia, dar le simt şi acum greu la stomac. Ţin minte cum am şezut pe Champs Élysées, privind spre Turnul cela de fier şi m-a luat cu ameţeală. Mi-am dat seama că nu poci trăi acolo, spre disperarea fratelui Barbu, cari m-ar fi vrut cât mai aproape de Cellica lui (ah, naivitate umană, uscă-te, lacrimă!) şi am strâns calabalâcul pentru Berlin. Abia acolo am înţeles, cu acele străluminări care-ţi vin când le aştepţi mai puţin, că aici va să mor. Am rupt şi am muşcat din prima franzelă a exilului pe Wilmersdorf Strasse, cartier vesel, luminos, cu vedere la piaţă, unde-mi plăcea din prima zi să merg şi să dau din mâini şi să găvăresc în toate limbile pământului cu zarzavagioaicele, ceasornicarul şi brutarul.

17 Aici Caragiale încurcă borcanele, pentru că la Blaj a ajuns în 1911, cu un an înaintea morţii. în 1904 a plecat direct la Budapesta, de unde a pornit spre Paris, însoţit de Delavrancea.

*

Cunoşti, lieber Herr Doktor, vorba care spune că trebuie să faci doi paşi în spate ca să înţelegi mai bine? Aşa mi-a folosit mie depărtarea de casă: am înţeles limpede că n-am făcut decât să fug de proşti, că ţara asta, cari continuă să-mi fie dragă – şi ştii cât urăsc patriotismul cu lacrimă –, nu va avea vreodată loc la masa unde se împart bucatele.

Că de fiecare dată când apare un om care priveşte spre sărăcie şi ţărănime, i se va da după ceafă. Au crezi că-i o întâmplare că la moartea lui Cuza au venit zeci de mii de ţărani să-l plângă? Din depărtarea mea berlineză nu m-a mai scos din amorţire decât crima monstruoasă de la 1907, cari a adus la lumină adevărata faţă a tinerei naţii: atunci am înţeles cu adevărat că locul meu nu e în politichia liberală ori conservatoare şi că dreptate a avut întotdeauna Costică Moscalul. Am scris în noaptea ceea de aprilie, într-un suflet, cum nu-mi stă în fire, despre atrocităţile armatei, despre execuţiile sumare şi satele nevinovate prefăcute-n cenuşă. Carp vorbeşte despre o intervenţie străină, căreia i-ar fi favorabil (a înnebunit), bulgarii au sunat mobilizarea, Filipescu cere agiutorul moscalilor. Singurul cu capul pe umeri e regele, care ar fi exclamat, în lacrimi: „După 40 de ani de progres şi de independenţă ne întoarcem, care va să zică, la timpii de neagră memorie, când boierii cereau, cu capul pe tipsie, ajutorul străinilor contra patriei!”. Administraţia şi jandarmii se pun la dispoziţia arendaşilor şi proprietarilor, toată lumea bună e ultragiată de grozăviile comise de ţărani, drept care se pun la cale grozăvii şi mai mari împotriva lor. În mijlocul acestor evenimente am scris poate ultima bucată pe care aveam s-o mai public vreodată (ştii la fel de bine ca şi mine că piesa ceea de teatru e teatru curat, monşer!), enervat şi îndurerat până la culme de ceea ce se petrecea în ţară. Am sărit apoi în primul zug de Bucureşti, de unde am plecat la Ploesci, la Costică.

Atunci i-am povestit anecdota cu muncitorii germani, cărora Kaiserul le spusese că mai întâi să-şi scuture colbul de pe ghete şi mai apoi să aibă pretenţii. A doua zi, sute de mii de muncitori defilau prin faţa palatului imperial şi, care cum ajungea în faţa porţilor, îşi dădea cu mâna peste ipingele. Asta înseamnă educaţie socialistă, i-am spus lui Costică, pe care l-am amărât, săracul, calea germană, a lui Liebknecht, nu modelul moscal. Moscalul vrea să cucerească, nu să schimbe lumea. După evenimentele din 1907 m-am îndepărtat şi mai mult de tară şi m-am închis şi mai ferm în

9 f f paradisul meu plin de franzele ale exilului. Între timp, Cellica a venit să stea la noi şi în inima mea au apărut zvârcoliri tinereşti pe care nu le mai credeam posibile, mai ales că ele păreau a reverbera şi-n Aghiuţă. Didina a înţeles şi umbra din ochii ei e singura ce-mi întunecă langoarea berlineză. Din miezul acestui cămin în care sunt încungiurat de tot ce şi-ar putea dori un bărbat, am început a ataca în inima problemei: marea problemă a ţării este faptul că partidele politice, în tot ce înseamnă ele pentru un european, adică tradiţiune şi întemeiere pe baza unor principii sau idei, lipsesc cu desăvârşire. Cele două mari partide ce acţionează în România, venind alternativ la putere, nu sunt decât facţiuni clientelare. Atât liberalii, cât şi conservatorii nu sunt decât bande mai nesocotite decât seminţiile barbare ce cotropesc şi apoi trec mai departe: avem de-a face cu o oligarhie care modifică legile după bunul plac, care calcă azi legile ce le-a făcut ieri, pentru a le călca poimâine pe cele de azi, cari administrează doar pentru îmbogăţirea clientelei şi nu vede guvernarea decât ca pe o perioadă de graţie în care trebuie să adune cât mai multe bogăţii. Nicăiri în Europa nu există o mai mare discrepanţă între aparenţă şi esenţă, între fiinţă şi mască: întreaga România, la orice nivel ai scotoci-o, e o mare scenă de teatru. An de an, singura creştere constantă o au dările cari cad pe umerii micilor proprietari, adicătelea asupra ţăranilor, 5 milioane din 6, cât are ţara în total.

Dintre marii proprietari, foarte puţini îşi muncesc singuri pământurile: acestea sunt arendate şi rearendate, astfel încât, cu cât coborâm mai mult pe această scară a arendărilor, cu atât mai mult creşte dorinţa de înavuţire şi de exploatare. Marii proprietari îşi trăiesc viaţa în oraşe, unde cheltuiesc banii strânşi astfel, apoi, când o mână de ţărani zdrenţăroşi, nemâncaţi şi îndobitociţi de muncă se revoltă, strigă „Aduceţi armata!”, privind cu speranţă înspre Occident, pentru că-n armata locală nu au încredere, fiind formată tot din ţărani. Marii proprietari au pierdut în timp legătura cu propriul pământ, pe care au primit arende din ce în ce mai mari, laolaltă cu iluzia că pot cheltui din ce în ce mai mult. De aici au rezultat trei consecinţe mari: au scăpătat marii proprietari, s-au înavuţit din cale-afară arendaşii şi băncile de credit, disproporţionat de prospere şi de numeroase pentru o ţară eminamente agricolă. Şi, nu în ultimul rând, sărăcia ţărănimii a atins cote inimaginabile.

Articolul meu din *Die Zeit* a fost ultima răbufnire pe care mi-am permis-o, iar rezultatul a fost chiar cel scontat. Cei care mă numeau „ultimul fanariot” au sărit în sus, arătând că timpul le-a dat dreptate şi că veneticul de-abia aştepta cea mai mică neregulă în situaţiunea internă a ţării ca să împroaşte cu noroi în presa străină. M-au făcut iarăşi grecotei, parvenit, bătrân fără minte şi, mai presus de orice, trădător de ţară, tocmai ei, mamelucii… Rămân cu satisfacţia că poate pentru prima oară am spus pe şleau, fără ascunzişuri, teatricale şi *literatură* ce cred despre ei.

După 1907, cu scurte întreruperi cari mai mult îmi făceau rău, m-am ferecat în Berlinul exilului. Dacă nu ar fi tuşea nenorocită cari mă zgâlţâie noaptea de răsună până-n Alexanderplatz, aş putea spune că pentru prima oară-n viaţă sunt liniştit. Mi-am făcut obiceiul de mă scol târziu, pe la 11, iau cafeaua în halat, în faţa bibliotecii, dimpreună cu primele zece ţigarete (cea mai bună ţigară e de dimineaţa, ţi-am mai spus), răsfoiesc cărţile care-mi plac, din ce în ce mai des mă întorc la Sofode, la Euripide şi la

tragediile istorice ale lui Shakespeare. Am explicat într-o seară lui Luchi unde şade cu adevărat măreţia din *Macbeth*, pas cu pas. E un băiat delicat şi inteligent alături de care-mi face plăcere să stau şi să vorbesc, îndeosebi literatură. Are blândeţea maică-sii şi simt o căldură dulce cum mă pătrunde când îl ţin de mână şi-i vorbesc. Alta decât fierbinţeala neputincioasă, nerăbdarea şi starea de măcinare în gol ce simt când privesc în ochii lui Mateiu. De aceea, poate, îmi ascund sentimentele faţă de Luchi pe cât pot de bine; am încercat tot timpul să dau dovadă faţă de el de o seriozitate şi o răceală britanică, pe care tot eu însă mi-o încalc, mângâindu-l în secret pe cap.

La prânz sosesc amândoi microbii de pe la şcoli şi luăm masa împreună, unde tronez ca un adevărat *pater familias* şi chestionez pe toată lumea despre cele învăţate şi despre noutăţile lumii de cari m-am îndepărtat. Îmi fac cu toţii pe plac, deşi ştiu foarte bine că primesc şi citesc cu sfinţenie toate gazetele din ţară, că, deşi m-am retras în culise, nu pierd nimic din ce se întâmplă pe scenă. Nici nu am cum altfel, Herr Doktor: plecarea trebuie hotărâtă în mod înţelept. Nimic nu e mai ridicul decât un bărbat în vârstă cari se opune morţii. Durerile de *hertz* sunt din *ce* în ce mai puternice şi mai dese, căderile melancolice de cari ţi-am mai vorbit devin mai lungi şi mai întunecate, în timpul unei asemenea căderi, acum câteva luni o venit scrisoarea lui Gârleanu, care-mi trimitea, cu exces de detalii, planul său de a-mi organiza un jubileu extraordinar cu ocazia împlinirii a 60 de ani de la naşterea mea în regatul Mărginenilor. Era vorba chiar şi de planul unei subscripţii publice, care să asigure subzistenţa dramaturgului izolat la Berlin, pe care anii de cheltuială şi de plăcere estetică şi bahică îl aduseseră iar în preajma fundului de sac. Am refuzat pe amândouă, pe cât de delicat şi de categoric am putut. Nu mai aveam vârsta la care să cerşesc.

*

Lieber Herr Doktor, revin la enorma şi monstruoasa

mea epistolă către matale, pe care nici nu ştiu dacă ţi-o voi trimite vreodată. În seara asta» *

am vrut să respir aerul răcoros de iunie berlinez şi am făcut o lungă plimbare prin Alexanderplatz. Aveam senzaţia că mersul vioiu pe sub coroanele teilor îmi va mai potoli tuşea asta netrebnică. Mă ştii, ipohondru şi temător de boală ca dracu' de tămâie, am simţit că aerul îmi va face bine. M-am întors târziu, după ce tuşea m-a zguduit ca niciodată – am revenit de la Ieşi cu o răceală teribilă, pe lângă mândria de a vedea publicat primul grupaj de poeme ale lui Mateiu –, chiar în faţa porţii, unde am stat şi am aşteptat să se potolească, odată cu bătăile inimii, motorul meu defect şi de multe îndurătoriu. Am intrat în casă şi am simţit că sunt, o dată pentru totdeauna, spectator, observator al unei scene de familie de care mă îndepărtez ca în vis, fără a putea schiţa un gest. Am rugat pe Luchi să mă însoţească la mine-n birou şi, sub pretextul de a-i vorbi din nou despre Shakespeare, l-am luat de mână. I-am spus ceva ce mă frământa de multă vreme. Ideea mea deja destul de veche, că teatrul nu ar fi decât de departe înrudit cu literatura, dar mai apropiat de arhitectură. Într-o piesă de teatru te interesează construcţia, planul arhitectonic, nu stilul. Nu frumuseţea îţi produce cutremurarea în teatru, ci simetria, perfecţiunea îmbinării. Ornamentele le vezi mai târziu: e ca atunci când priveşti prima oară un superb castel sau o catedrală gotică: mai întâi vezi supleţea şi îndrăzneala construcţiei, te miri în faţa arcelor ce susţin greutatea enormă a unei construcţii care se aruncă spre cer, apoi doar observi garguii cari stau să-ţi sară-n cap de pe pereţi. Întâi vezi lumina filtrată prin vitralii şi abia apoi scenele pe care le reprezintă. La *Macbeth* însă, geniul lui Shakespeare rupe ritmul şi inversează ordinea! E măiestrie curată: tocmai pentru că ştii de la început ce se va întâmpla (Macbeth se întâlneşte cu vrăjitoarele: acestea îi spun că va fi Than de Cowdor, Rege, dar că nu are să domnească. Dispar vrăjitoarele şi vine ştafetă să-l anunţe că a fost numit Than de Cowdor.

Atunci ştii că s-a zis cu el, că se va împlini tot ce i-au prezis cele trei zbârcite şi aştepţi, cu gura căscată… să vezi cum se va întâmpla), tot ce te interesează este CUM se va întâmpla!

L-am văzut pe Luchi cum se luminează, ca de fiecare dată când îi vorbeam aşa, cu pasiune, despre ceva ce ne lega pe amândoi, şi am regretat, cu strângere de inimă (incredibil cum inima, muşchiul cordului, te poate durea în neasemuit de multe feluri, Herr Doktor) că n-am făcut-o mai des, că nu i-am arătat mai multă căldură. L-am îmbrăţişat, spre uimirea lui, şi l-am rugat să transmită Didinei să nu mă scoale devreme a doua zi, că am de gând să lucrez la noapte. Să lucrez… Nu mai am ce lucra, tot ce am avut în mine s-a scurs. Se spune că fiecare scriitor are în minte un număr limitat de vorbe şi că el singur ştie când le-a terminat. Se poate amăgi singur şi poate continua să scrie – câteodată opere onorabile – sau se poate opri. Eu m-am oprit de mult. Mi-am pus prea mari speranţe în scris şi-n izbăvirea pe care mi-o poate aduce şi de aceea mă simt acum epuizat, bătrân şi dezamăgit. Comicul Caragiale, marele creator de tipuri: din mine rămâne un bufon bătrân, un zaharisit bun de scos de la naftalină o dată sau de două ori pe an, pentru a proba „humorul geniului românesc”.

Când îţi scriu aceste ultime cuvinte, Cellica a început a cânta *în hall Suitele englezeşti* ale bătrânului Bach, semnalul nostru pe care nu l-a mai dat de mult. Am să încui uşa, nu vreau s-o primesc în noaptea asta (*Prelude*). Mi-e frică de inteligenţa şi talentul fetei ăsteia şi, îţi mărturisesc, simt o remuşcare fără de seamăn faţă de Barbu. O fi dovada unei târzii maturizări, Coane Păvălucă? Sau bătrâneţe? În sfârşit, îmbătrânesc? Ţiu mâna stângă pe foaia de hârtie şi-mi pare tânără, dar ştiu că, dacă-mi ridic ochii şi privesc în oglindă, voi vedea un bărbat trecut, cu ochii vii (*Allemande*). Am încărunţit pe la favoriţi şi am pielea zbârcită în jurul ochilor (am râs prea mult, ar spune unii), respir greu, cu teamă să nu trag prea adânc aer în

piept pentru că uneori atunci soseşte înţepătura groaznică de inimă cari mă lasă fără puteri. Şi-mi amintesc de bietul tata, pe când l-am vizitat ultima oară, în vremea glorioasei Respublici de la Ploieşti, cum zăcea întins în pat şi mi-a zâmbit sever, strângându-mi mâna, aşa cum am făcut eu cu Luchi în seara asta, şi deodată parcă se face lumină în mintea mea de grecotei obosit: aşa trebuie să fie, nu-i nimic accidental ori forţat în perindarea asta sistematică şi simetrică pe scena lumii (*Courante* 1). Îmi amintesc, pe fundalul pianului Cellicăi, cum cânta mama în ograda casei de la Mărgineni, când credea că n-o vede nimeni, apoi mi-am amintit de ea înaintea morţii, când eu eram atât de prins în procesele Momuloaiei. De multe ori m-am întrebat, cu precădere încoace, înspre sfârşit, dacă plăcerea ce simţeam ascultând cântecul mamei nu a fost cumva un semn că asta ar fi trebuit să fac în viaţă. Muzică, nu literatură (*Courante* II).

Am deschis geamul şi fumez o ultimă ţigaretă: s-au adunat în scrumieră ca un munte maroniu, pârjolit. Una peste cealaltă, cutiile goale: patru. Toate fumate azi. Pianul Cellei răsună delicat în trecerea dinspre *Courante* înspre *Sarabande*, iar muzica vine pe două căi: prin uşa încuiată şi pe afară, prin aerul de vară. Miroase a tei şi muzica lui Bach e perforată de câte un râs uşor, venind dinspre tineri care încă se plimbă. Îmi amintesc de figura răvăşită a lui Eminescu şi de ameninţările lui cu bătaia, acum ridicole, în perspectiva pe care mi-o dă timpul în plus cari mi-a fost oferit. Mă gândesc şi la Maiorescu, la încăpăţânarea lui harnică de a face ceva, de a pune ordine, dar ordinea lui venea mereu într-o masă amorfă cari încă nu şi-a căpătat forma în care să se scurgă (*Sarabande*).

Mă gândesc la Mateiu şi la obstinaţia lui de a urmări cai verzi pe pereţi şi la ura cu care m-a privit când i-am zis că singura lui şansă la nobleţe ar fi să-l ia vreo babă cu moşie. Greu de găsit un asemenea cuplu tată-fiu cum facem noi doi. Întreaga lui fire, caracterul şi alcoolismul lui nu pot să le pui decât pe seama eredităţii. Iar mie mi le

adaug pe răbojul lung al păcatelor tinereţii. Măcar i-am dat şi lui dintr-un talent despre care nu ştiu de o să-i folosească (*Bornée*).

Începe giga. După ultima notă, Cellica va lăsa uşurel capacul pianului şi va veni parcă plutind, cu zâmbetul ei maliţios şi deştept, să zgrepţene la uşă ca o pisică. Dar de data asta nu-i voi deschide, deşi eu am fost cel care s-a aninat de trupul ei şi de mintea ei tânără, ca un cârcel de viţă sălbatică. Va încerca clanţa şi-şi va da seama că am încuiat intenţionat, ceea ce-i va provoca o mare suferinţă. Apoi se va îndepărta spre camera ei, fără a înţelege, la fel cum Didina, din dormitorul nostru, se va îndepărta de uşa de după care ascultă, neînţelegând nici ea ce s-o fi petrecut cu mine. Iar după ce se vor întâmpla toate aistea, dragul meu Păvălucă, o să-ţi spun noapte bună şi o să mă întind pe divan, cu lampa aprinsă la căpătâi, încercând să dorm şi rugându-mă, dacă se poate, să mai primesc o zi, pe cea care tocmai se naşte, 9 iunie, anul Domnului 1912.

A dumitale slugă, Car

M-am uitat la monitorul plat de pe birou. Se făcuse 5 dimineaţa, fără să-mi dau seama. M-am ridicat să privesc pe fereastra care dădea în Sfinţii Voievozi, înspre Moxa, căminul unde intram în studenţie prin efracţie pentru o băută cu o colegă de care-mi plăcea, apoi înspre gardul verde, din tablă, după care se afla pe vremuri redacţia revistei *Luceafărul*, unde stăteam, tot în studenţie, nopţi întregi să fac corectura unor texte imbecile. Mi-am dat seama că-n urechi îmi răsună cuvintele spuse într-o doară de doamna Müller despre ce scria pe plicul găsit pe biroul de lucru al lui Caragiale: „A nu se trimite!”. Şi atunci am înţeles că aveam şansa de a face, pentru prima oară într-o viaţă bântuită de insignifianţă, un gest cu adevărat important şi discret. Am luat teancul de hârtii galbene şi, cu bricheta Zippo primită de la tatăl meu când am împlinit 35 de ani, am început să apropii flacăra de ele, sfâşiat între o pudoare total nepotrivită mie şi dorinţa normală de a-mi asocia numele acestei stafii care va bântui istoria literară.

Aşa cum puteţi deduce uşor, domnule Profesor, de data aceasta a învins pudoarea, îmbinată cu o curiozitate ambiguă, legată de felul în care veţi proceda. Probitatea dvs. nu poate fi pusă la îndoială, la fel cum nu poate fi tăgăduit nici faptul că sunteţi cel mai mare specialist în Caragiale pe care-l mai are ţara noastră. Poate că gestul meu, prin care trădez pe doamna Müller, este similar spălării pe mâini a lui Ponţiu Pilat, însă eu îl văd mai curând a fi unul salvator. Orice aţi alege, fie să respectaţi ultima dorinţă a lui Caragiale, fie pe cea a urmaşei bucătăresei lui, eu mă simt împăcat.

Când veţi citi rândurile de faţă, eu voi fi plecat din ţară de cel puţin două luni. M-am hotărât să comit gestul de care m-am ferit în facultate şi încă vreo 20 de ani după terminarea ei: o să-mi încerc norocul în străinătate cât mai am încă părul negru şi nu mă dor prea tare genunchii când plouă. Chiar dacă plecarea mea spre o meserie inferioară, de ambalator şi vânzător într-un magazin general din Frankfurt, va părea cunoscuţilor mei semnul înfrângerii definitive, o fac tocmai pentru a „trece de o anumită vârstă şi pentru a trăi lipsit de zbucium autodistructiv”.

Dar asta are mai mică importanţă decât obiectul discuţiei noastre fantomatice – pentru că eu sunt un om „plecat”, manuscrisul pe care vi-l trimit e al unui om „plecat”, iar dumneavoastră sunteţi încă bine ancorat în prezentul acestei poveşti –, adică o scrisoare de o importanţă covârşitoare. Aţi aflat deja că v-am aşezat pe umeri, lipsit de cea mai elementară delicateţe, o greutate impudică. Sper să nu-mi purtaţi pică şi să înţelegeţi că gestul meu se datorează preţuirii enorme pe care v-o port.

Al dvs., cu afecţiune indimenticabilă, Ce nu (Eugen) Straton

Profesorul se ridică de la birou şi-şi târşâie paşii, picioarele încălţate într-o pereche de papuci voluminoşi, bătrâneşti, din pâslă. Se duce în dreptul ferestrei duble ce dă înspre o magistrală aglomerată, al cărei zgomot e estompat de aerul greu al unei după-amiezi de duminică. la

de pe pervaz o ţigară din pachetul deschis şi o aprinde cu gesturi calculate, dar cu mâna tremurândă, poate mesaj al bătrâneţii sau al unei indecizii pe care n-o putem şti, ci doar bănui, aşa cum se cade într-ale literaturii, unde cei ce ştiu se cuvine să tacă.

Bibliografie

I.L. Caragiale, *Opere* (5 vol.), prefaţă de Eugen Simion, Editura Fundaţiei Naţionale pentru Ştiinţă şi Artă, 2011.

Ştefan Cazimir (ed.), *Amintiri despre Caragiale*, Editura Humanitas, 2013.

Şerban Cioculescu, *Viaţa lui I.L. Caragiale. Caragialiana*, Editura Eminescu, 1977.

Cella Delavrancea, *Dintr-un secol de viaţă*, Editura Eminescu, 1987.

B. Jordan, Lucian Predescu, *Caragiale. Tragicul destin al unui mare scriitor*, Editura Cugetarea, 1939.

Florin Manolescu, *Caragiale şi Caragiale*, Editura Humanitas, 2002.

au apărut:

Moni Stănilă, Brâncuşi sau cum a învăţat ţestoasa să zboare

Dan Coman, Enescu. Caiete de repetiţii Bogdan-Alexandru Stănescu, Caragiale. Scrisoarea pierdută în pregătire:

Simona Antonescu, Maria Tănase. O fântână pe un drum secetos www. *polirom.ro*

Redactor: Adrian Botez Coperta: Radu Răileanu Tehnoredactor: Luminiţa Păun

Bun de tipar: august 2019. Apărut: 2019 Editura Polirom, B-dul Carol I nr. 4 P.O. BOX 266 700506, Iaşi, Tel. & Fax: (0232) 21.41.00; (0232) 21.41.11; (0232) 21.74.40 (difuzare); E-mail: officepolirom.ro Bucureşti, Splaiul Unirii nr. 6, al. B3A, sc. 1, el. 1, sector 4, 040031, O.P. 53

Tel.: (021) 313.89.78; E-mail: office. bucureştipolirom.ro

1. Aici Caragiale comite, domnule Profesor, un anacronism! Podul Grant a fost dat în folosinţă abia în 1910.

1. Aici, probabil Caragiale se referă la Albrecht Dürer, dar nu înţeleg partea cu automatonul. Cursurile de literatură universală unde se discuta şi istoria artei se ţineau în anul al doilea de la orele opt